

**Yoksullaştıran Büyüme Olgusunun
Ülke Gruplarına Göre Analizi**

Fatma BUDUN

Doktora Tezi

Eskişehir,2024

YOKSULLAŞTIRAN BÜYÜME OLGUSUNUN ÜLKE GRUPLARINA GÖRE ANALİZİ

Fatma BUDUN

T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı
DOKTORA TEZİ

Eskişehir, 2024

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatma BUDUN tarafından hazırlanan Yoksullaştıran Büyüme Olgusunun Ülke Gruplarına Göre Analizi başlıklı bu çalışma 03.06.2004 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Erol KUTLU	
Üye (Danışman) Prof. Dr. Füsun YENİLMEZ	
Üye Prof. Dr. Bengül Gülümser KAYTANCI	
Üye Prof. Dr. Özcan DAĞDEMİR	
Üye Dr. Öğr. Üyesi Esin KILIÇ	

ONAY

.../... /202..

Prof. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

...../...../.....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Fatma BUDUN

İmza

ÖZ

YOKSULLAŞTIRAN BÜYÜME OLGUSUNUN ÜLKE GRUPLARINA GÖRE ANALİZİ

BUDUN, Fatma

Doktora, 2024

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Füsun YENİLMEZ

Yoksullaştıran büyüme olgusunun temelini oluşturan düşüncelere Malthus, Ricardo ve Marx'ın ilk katkı veren kişiler olduğu söylenebilir. Yoksullaştıran büyümenin literatüre kazandırılmasını sağlayan iktisatçı ise Bhagwati olmuştur. Bhagwati büyümenin her zaman toplumun refahını artırmayacağını kimi zaman da toplumda bir refah kaybına sebep olacağını belirtmektedir. Günümüzde değişen piyasalar ve konjonktürel etkiler nedeniyle bu kavramın etkileri ülkelerde farklı şekillerde görülebilmektedir. Bazı ülkeler ekonomik, sosyal ve siyasi gibi pek çok alanda olumsuz etkiler baş gösterdiğinde; günümüz koşulları, gerekse kendi iç dinamikleri nedeniyle küresel sorunlardan çok çabuk etkilenmektedir. Gelişme düzeyinde ilerleyememiş bu ülke grupları, dünya çapında en büyük dezavantaja maruz kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde büyüme gözlenebilir ama bu büyüme dış ticaret hadlerinde bozulmaları da beraberinde getirecektir. Bu çalışmada gelişmişlik düzeyi açısından düşük gelirli, alt orta gelirli ve üst orta gelirli ülkelerde yoksullaştıran büyümenin varlığı araştırılmıştır. Çalışmada, 1991-2021 yıllarına ait büyüme, işsizlik oranı, doğrudan yabancı yatırımlar, işgücüne katılım oranı, dış ticaret açığı, dışa açıklık oranı, dış ticaret hadleri, emtia ticaret hadleri ve dış borç stoku verileri kullanılmıştır. Bu verilerle Panel Otoresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL), PMG tahmincisiyle uzun, kısa dönem ve ülkelere ait katsayılar, MG ve DFE tahmincileri ile uzun ve kısa dönem katsayılarıyla yoksullaştırılan büyüme olgusunun varlığı analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, düşük gelirli ve alt orta gelirli ülkelerde yoksullaştıran büyümeye rastlanırken, üst orta gelirli ülkelerde yoksullaştıran büyümenin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksullaştıran Büyüme, Bhagwati, Dış Ticaret Hadleri, Panel ARDL, Yoksulluk

ABSTRACT

ANALYSIS OF IMMISERIZING GROWTH PHENOMENON BY COUNTRY GROUPS

BUDUN, Fatma

Doctoral Degree, 2024

Department of Economics Supervisor:

Prof. Dr. Füsun YENİLMEZ

It can be said that Malthus, Ricardo and Marx were the first contributors to the ideas underlying the phenomenon of immiserizing growth. Bhagwati was the economist who introduced immiserizing growth to the literature. Bhagwati argues that growth does not always increase the welfare of the society but sometimes leads to a loss of welfare. Today, the effects of this concept can be seen in different ways in countries due to changing markets and cyclical effects. Some countries are affected by global problems very quickly when there are negative effects in many areas such as economic, social and political; due to today's conditions and their own internal dynamics. These groups of countries, which have not progressed at the developmental level, suffer the greatest disadvantage worldwide. Developing countries may experience growth, but this growth will be accompanied by distortions in terms of trade. This study investigates the existence of immiserizing growth in low-income, lower middle-income and upper middle-income countries in terms of development level. The study uses data on growth, unemployment rate, foreign direct investment, labor force participation rate, trade deficit, openness, terms of trade, commodity terms of trade and external debt stock for the years 1991-2021. With these data, Panel Autoregressive Distributed Lag (ARDL), PMG estimator with long-run, short-run and country coefficients, MG and DFE estimators with long-run and short-run coefficients were used to analyze the existence of immiserizing growth phenomenon. As a result of the analysis, while impoverishing growth is found in low-income and lower middle-income countries, there is no immiserizing growth in upper middle-income countries.

Keywords: Immiserizing Growth, Bhagwati, Terms of Trade, Panel ARDL, Poverty

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
YOKSULLAŞTIRAN BÜYÜMENİN KURAMSAL TEMELİ	5
KAVRAMSAL TEORİ VE GÜNCEL TARTIŞMALAR.....	5
1.1. Dış Ticaret Büyüme İlişkisine Dair Teorik Çerçeve.....	5
1.1.1. Ticareti Artırıcı Yönlü Büyüme	5
1.1.2. Heckscher-Ohlin Modeli	6
1.1.3. Stolper- Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi	8
1.2. Yoksullaştıran Büyümenin Ortaya Çıkışı	10
1.3. Yoksullaştıran Büyüme Kavramı.....	10
1.4. Yoksullaştıran Büyümenin Gelişim Seyri.....	11
1.4.1. Francis Ysidro Edgeworth.....	12
1.4.2. Jagdish Bhagwati	12
1.4.3. Harry Gordon Johnson	16
1.4.4. James R. Melvin.....	18
1.4.5. Raveendra Batra ve Prasanta K. Pattanaik	19
1.4.6. Raveendra Batra ve Gerald W. Scully	20
1.4.7. Kiminori Matsuyama	20
1.5. Yoksullaştıran Büyümeye Son Yaklaşımlar	20
1.6. Yoksullaştıran Büyümeye İlişkin İlave Teorik Katkılar	22
1.7. Yoksullaştıran Büyümeye İlişkin Ampirik Katkılar	29
İKİNCİ BÖLÜM.....	39
ÜLKELERİN DIŞ TİCARET VE BÜYÜME ÜZERİNDEN GÖSTERGELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	39
2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	39
2.2. Seçilmiş Ülke Gruplarının Ekonomik Göstergeleri	44

2.2.1. Düşük Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri ...	45
2.2.2. Düşük Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri	53
2.2.3. Düşük Gelirli Ülkelerin Dış Ticaret Yapısı	57
2.2.4. Alt Orta Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri	65
2.2.5. Alt Orta Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri	77
2.2.6. Alt Orta Gelirli Ülkelerin Dış Ticaret Yapısı	85
2.2.7. Üst Orta Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri	98
2.2.8. Üst Orta Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri.....	104
2.2.9. Üst Orta Gelirli Ülkelerin Dış Ticaret Yapısı.....	108
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	116
EKONOMETRİK ANALİZ	116
3.1. Araştırmanın Konusu.....	116
3.2. Araştırmanın Metodolojisi.....	116
3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	117
3.2.2. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları	117
3.3. Ekonometrik Model	118
3.4. Ekonometrik Yöntem.....	119
3.4.1. Levin, Lin ve Chu t^*	119
3.4.2. Breusch ve Pagan	120
3.4.3. Pesaran CIPS Birim Kök Testi.....	121
3.4.4. Pesaran ve Yamagata Homojenlik Sınaması	122
3.4.5. Pesaran CD Yatay Kesit Bağımlılık.....	123
3.4.6. Pairwise Dumitrescu Hurlin Nedensellik Testi	124
3.4.7. Pesaran Pooled Mean Group (PMG)	125
3.5. Ekonometrik Analiz Sonuçları.....	126
3.5.1 Düşük Gelirli Ülkelere Ait Sonuçlar.....	126
3.5.2. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Sonuçlar.....	139
3.5.3. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Sonuçlar	152
SONUÇ	166
KAYNAKÇA.....	171

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Düşük Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri	45
Tablo 2. Düşük Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri	53
Tablo 3. Alt Orta Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri.....	65
Tablo 4. Alt Orta Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri	77
Tablo 5. Üst Orta Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri	98
Tablo 6. Üst Orta Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri.....	105
Tablo 7. Değişkenler, Açıklamalar ve Kaynaklar	117
Tablo 8. Modele Ait Semboller ve Açıklamaları	118
Tablo 9. Düşük Gelirli Ülkelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	126
Tablo 10. Düşük Gelirli Ülkelere Ait Korelasyon ve Olasılık Değerleri.....	127
Tablo 11. Düşük Gelirli Ülkelere Ait Levin, Lin ve Chu t* Birim Kök Testi	128
Tablo 12. Düşük Gelirli Ülkelere Ait Yatay Kesit Bağımlılık.....	129
Tablo 13. Düşük Gelirli Ülkelere Ait CIPS Birim Kök Testi	130
Tablo 14. Düşük Gelirli Ülkelere Ait Pesaran ve Yamagata Homojenlik Testi	131
Tablo 15. Düşük Gelirli Ülkelere Ait Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi.....	131
Tablo 16. Düşük Gelirli Ülkelere Ait PMG Sonuçları.....	134
Tablo 17. Düşük Gelirli Ülkelere Ait MG Sonuçları	136
Tablo 18. Düşük Gelirli Ülkelere Ait DFE Sonuçları.....	137
Tablo 19. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	139
Tablo 20. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Korelasyon ve Olasılık Değerleri	140
Tablo 21. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Levin, Lin ve Chu t* Birim Kök Testi	141
Tablo 22. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Yatay Kesit Bağımlılık	142
Tablo 23. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait CIPS Birim Kök Testi	143
Tablo 24. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Pesaran ve Yamagata Homojenlik Testi ...	144
Tablo 25. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi.....	144
Tablo 26. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait PMG Sonuçları	147
Tablo 27. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait MG Sonuçları	149
Tablo 28. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait DFE Sonuçları	151
Tablo 29. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	153
Tablo 30. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Korelasyon ve Olasılık Değerleri.....	153
Tablo 31. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Levin, Lin ve Chu t* Birim Kök Testi.....	155
Tablo 32. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Yatay Kesit Bağımlılık	155
Tablo 33. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait CIPS Birim Kök Testi.....	156
Tablo 34. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Pesaran ve Yamagata Homojenlik Testi ...	157
Tablo 35. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi.....	158
Tablo 36. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait PMG Sonuçları.....	160
Tablo 37. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait MG Sonuçları.....	162
Tablo 38. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait DFE Sonuçları.....	163

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Dış Ticareti Artırıcı Yönlü Büyüme	6
Şekil 2. H-O Diyagramı.....	7
Şekil 3. H-O Grafiği	8
Şekil 4. Stolper Samuelson Grafiği.....	9
Şekil 5. Bhagwati'nin İki Mallı ve İki Ülkeli Modeli	13
Şekil 6. Tekel Gücü Olmayan Küçük Ülkede Büyüme.....	14
Şekil 7. Teknik İlerlemelerin Büyümedeki Etkisi	15
Şekil 8. Optimum Tarife Sonrası Büyüme	16
Şekil 9. Johnson Tipi Büyüme.....	17
Şekil 10. İki Ülkeli Modelde Optimum Tariflerle Büyüme	18
Şekil 11. Önemsiz Olmanın Önemi	21
Şekil 12. Dünyada 2015–2018 ve 2019–2022 Yılları Arasındaki Günde 1,90 Dolardan Az Gelirle Yaşayan İnsan Sayısı COVID-19 Öncesi ve Sonrası (Milyon)	40
Şekil 13. Günde 1,90 Doların Altında İstihdam Edilen Nüfusun Oranı (Yüzdesi)....	41

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devleti

ADF: Augumented Dickey Fuller

ARDL: Autoregressive Distributed Lag Bound Test

CFA: Franc des Colonies françaises d'Afrique- Fransız Koloni para birimi

DF: Dickey Fuller

DFE: Dynamic Fixed Effect

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

ECOWAS: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

FE: Fixed-Effects

GDP: Gross Domestic Product

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

HDI: Human Development Index

H-O: Heckscher-Ohlin

ITT: Gelir Ticaret Hadleri

LLC: Levin, Lin ve Chu t*

MG: Mean Group- Ortalama Grup

MIGA: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı

NBTT: Net Takas Ticaret Hadleri

OLS: En Küçük Kareler

OVP: Orta Vadeli Program

PMG: Pooled Mean Group- Havuzlanmış Ortalama Grup

RE: Random-Effects

SAGP: Satın Alma Gücü Paritesi

SVAR: Yapısal Vektör Otoregresif Model

VAR: Vektör Otoregresyon

GİRİŞ

Ekonomik büyüme, bir ülkenin ya da bir bölgenin belirli dönemlerde toplam mal ve hizmet üretiminin artması sonucu oluşmaktadır. Büyüme kavramı, ülkelerde yaşam standartlarının yükselmesi, istihdamın artması, sosyal ve altyapı yatırımlarında iyileşme, ticaret ve küresel anlamda rekabet gücü, yenilikler ve teknolojik ilerlemeler, sosyal ve politik istikrar gibi pek çok konuda ülkeler için önemli olmuştur. Dış ticaret olgusu ise günümüzde, ülkeler arasındaki ticaretin temelini oluşturmaktadır. Dış ticaret, ekonomik büyümede artışlar, ülkenin rekabet gücü, kaynakların etkin ve etkili kullanımını, istihdamın artmasını, tüketicinin daha iyi ürünlere ulaşımını, teknolojinin ve bilgi transferinin teşvikini beraberinde getirir. Dünya ekonomisinde serbestleşmelerle beraber dış ticaret kavramının önemi daha da artmıştır. Küreselleşme ve serbest ticaret anlaşmaları gibi durumlar sonucu ülkeler arasındaki ticaret engellerinde azalmalar yaşanmış ve uluslararası ticaretin hacminde artış meydana gelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde yoksullaştıran büyüme olgusu sonucunda; dış ticaret dengesinde bozulma, rekabet gücünde kayıp, dış ticaret hacminde azalış, dış borçlanmada artış ve dışa bağımlılık gibi durumlarla karşılaşılabilir. Ayrıca görülebilecek başka bir durum da gelir dağılımında adaletsizlik ve sosyal eşitsizlik gibi faktörlerden dolayı toplumda yoksulluğun artmasıdır. Büyüme modellerinde, zenginlik artışıyla beraber gelir dağılımındaki adaletsizliği derinleştirmekte, yoksul kesimin daha da yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Yoksullaştıran büyüme olgusu beraberinde sosyal ve ekonomik konularda olumsuz durumları artırırken, uzun dönem açısından bakıldığında ise sürdürülebilir kalkınma amaçları diye adlandırılan 17 maddelik amaçların işleyişinde de olumsuz etki yaratabilir.

Yoksullaştıran büyüme her ne kadar Bhagwati ile özdeşleştirilen bir kavram olsa da Bhagwati öncesinde de çalışmalara konu olmuştur. Yoksullaştıran büyüme olgusunun geçmişinde Malthus, Ricardo ve Marx'ın da yoksulluğa ait bilgilere çalışmalarında yer verdikleri gözlenmiştir. Bhagwati ve diğer yoksulluk üzerine çalışmalarda da üzerinde durulan Francis Ysidro Edgeworth, yoksullaştıran büyüme olgusuna doğrudan bir atıf yapmamasına rağmen, genel denge ve fayda teorileri gibi teorilerle yoksullaştıran büyümenin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bhagwati, ekonomik büyümenin her zaman refahı artırmak yerine ticaret hadlerindeki bozulma ile birlikte refahın azalıp yoksulluğun da artabileceği kavramını ortaya atmıştır. Bu olgu, yoksullaştıran büyüme olarak adlandırılmaktadır. Bhagwati sonrasında da

yoksullaştıran büyüme geliştirilmeye, yeni düşüncelerle desteklenmeye devam etmiştir. Johnson, teknolojideki verim artışıyla beraber ekonomide de gelirin artacağını söylemektedir. Bhagwati'den farklı olarak dış ticaret hadleri etkisini hariç tutarak korumacı politikalar üzerinden yoksullaştıran büyüme kavramına yer vermiştir. Melvin, optimum tarifelerle yoksullaştıran büyümeyi genişleten isimler arasında yer almıştır.

Yoksullaştıran büyüme olgusuna genellikle gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde rastlanılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kırılgan ekonomik yapıları ve ihracat çeşitliliğindeki azlık bu teoriye zemin oluşturabilir. Günümüzde yoksullaştıran büyüme olgusundan bahsetmek güçleşmektedir. Düşük gelirli ülkeler grubunda birçok ülkenin uyguladığı, gerekli tarifeler, koruma önlemleri gibi politikalar neticesinde bu olgudan genellikle söz edilmemektedir.

Ele alınan çalışmanın amacı, iktisat literatüründe tanımlanan yoksullaştıran büyüme kavramının incelenip, uygun ekonometrik yöntem kapsamında, belirlenen dönem ve ülke grupları üzerinde değerlendirme yapmaktır. Çalışmada, Bhagwati öncesi ve sonrasına dayanan yoksullaştıran büyüme teorisi üç ülke grubu için incelenmiştir. 1991-2021 yılları arasında yoksullaştıran büyümenin görülebileceği düşük gelirli, alt orta gelirli ve üst orta gelirli ülkelerde bu olgunun var olup olmadığı ispat edilmek istenilmektedir. Çalışmada zaman ve değişkenler nedeniyle 1991-2021 yıllarına ait büyüme, işsizlik oranı, doğrudan yabancı yatırımlar, işgücüne katılım oranı, dış ticaret açığı, dışa açıklık oranı ve dış borç stoku, dış ticaret hadleri ve emtia ticaret hadleri verilerinin yoksullaştıran büyümenin varlığının ülke gruplarındaki etkisi araştırılmak istenilmektedir.

Yoksullaştıran büyüme kavramının hem teorik hem de ampirik olarak farklı ülke, ülke grupları ve değişkenlerle birlikte incelenmesi çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Yoksullaştıran büyümeyle ilgili teorik çalışmaların ampirik çalışmalara göre yoğunluğu dikkat çekmektedir. Ülke grupları ve yoksulluğa ait göstergelere literatürde daha az yer verildiği konusunda bir kanaate varılmıştır. Çalışmada seçilmiş ülkelerde Bhagwati'deki yoksullaştıran büyümeyi direkt etkileyen veriler ve diğer veriler doğrultusunda ele alınarak yoksullaştıran büyüme hipotezi incelenmiştir.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde dış ticarete geçiş için ticareti artırıcı yönlü büyüme, Heckscher-Ohlin ve Stolper Samuelson gibi teoremlerle yoksullaştıran büyüme olgusuna giriş vurgulanmak istenmektedir. Çalışmalarında yoksulluk ile ilgili düşüncelerine yer veren, Malthus, Ricardo ve Marx'ın yoksullaştıran büyüme üzerindeki etkileri incelenmektedir. Edgeworth'un dış ticaret hadlerinin büyüme üzerindeki etkileri araştırılıp Bhagwati'nin 1958 ve 1968 yıllarında yoksullaştıran büyüme kavramıyla ilgili çalışmaları incelenmiştir. Johnson, Melvin, Scully ve Matsuyama yoksullaştıran büyümeye son zamanlarda katkılarıyla öne çıkan isimlerdir. Bu isimlerin, Bhagwati'nin yoksullaştıran büyümesinden farklılıkları araştırılmış ve bu konudaki düşüncelerine yer verilmiştir. Yoksullukla ilgili diğer teorik ve ampirik çalışmalar da incelenmiştir.

İkinci bölümde ülkelere ait gelir dağılımı ve yoksulluk sayılacak göstergelere yer verilmiştir. Ülke gruplarına ait, dış borç stoku (% milli gelir), %10'luk gelir eşitsizliği (%), %50'lik gelir eşitsizliği, 1,90\$ altında yaşayan çalışan yoksulluğu yıllık (%) +15 yaş, Hanke sefalet endeksi, insani gelişme endeksi, doğumda yaşam beklentisi, okur yazarlık beklentisi, ortalama eğitim (yıl) ve HDI oranı (%milli gelir) seçilmiş ülkeler için incelenmiş ve o veriler doğrultusunda açıklamalar yapılmıştır. Seçilmiş ülke gruplarındaki ülkelerin tek tek ticari yapıları hakkında detaylı bilgilere de yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, çalışmada kullanılan testlere ait bilgilere değinilmiştir. Çalışmanın devamında, Levin, Lin ve Chu t* birim kök testi, yatay kesit bağımlılık, CIPS birim kök testi, Pesaran ve Yamagata homojenlik testi, Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel nedensellik testi ve Panel ARDL yöntemleri olan; PMG uzun dönem, kısa dönem açıklamaları ve ülkelere ait katsayılar, MG uzun dönem ve kısa dönem, DFE uzun dönem ve kısa dönem katsayılarıyla değişkenlere ait analizler yapılmış ve analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında, ülke, zaman ve değişken sınırlamaları yer almaktadır.

Ülke sınırlamasında yoksullaştıran büyüme olgusunun incelenebileceği, düşük, alt orta ve üst orta gelirli ülkeler tercih edilmiştir. Çalışmada düşük gelirli ülkeler; Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine, Gambiya, Madagaskar, Mali, Mozambik, Nijer, Ruanda, Çad, Togo ve Uganda olarak seçilmiştir. Alt orta gelirli ülke grubunda;

Cezayir, Bangladeş, Benin, Bolivya, Cape Verde, Kamerun, Fildişi Sahili, Mısır, Gana, Haiti, Honduras, Hindistan, Kenya, Moritanya, Fas, Nikaragua, Pakistan, Filipinler, Senegal, Tanzanya, Tunus yer almaktadır. Üst orta gelirli ülkeler grubunda ise; Arjantin, Brezilya, Çin, Kolombiya, Kosta Rica, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Peru, Tayland ve Türkiye olarak bu grupta yer almaktadır.

Çalışmadaki zaman sınırlamasında, seçilen ülkelerin uluslararası veri tabanlarına ait verilerin olup olmadığı gözetilerek ülke grupları seçilmiştir. Ülke gruplarında eski yıllara ait verilerin bulunmaması sonucu çalışmada ekonometrik analiz için 1991-2021 yılları arasındaki zaman verileri kullanılmıştır.

Seçilmiş ülke gruplarında yoksullaştıran büyümenin incelenmesi için değişkenler seçilmiştir. Seçilen değişkenler ve ülkeler doğrultusunda ekonometrik analiz yapılmıştır.

Araştırmanın yöntemi, çalışmanın ilk bölümde teorik olarak yoksullaştıran büyüme incelenmiştir. İkinci bölümde çeşitli yoksulluk verileri çerçevesinde ülke gruplarına ait bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde yoksullaştıran büyümeyi tanımlayacak ülke grupları, veriler ve değişkenlerle beraber Levin, Lin ve Chu t^* , Breusch ve Pagan, Pesaran CIPS, Pesaran ve Yamagata, Pesaran CD Yatay Kesit Bağımlılık, Pairwise Dumitrescu Hurlin Nedensellik testi, Panel ARDL tahmincisi olan Pesaran Pooled Mean Group (PMG) çalışmalarına ait bilgiler verilmiştir. 1991-2021 yıllarına ait düşük gelirli, alt orta gelirli ve üst orta gelirli ülkelere ait verilerle bu ekonometrik tekniklerle incelemeler yapılmıştır. Panel ARDL testleri olan PMG, MG ve DFE tahmincileriyle de yoksullaştıran büyüme sonuçları incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLAŞTIRAN BÜYÜMENİN KURAMSAL TEMELİ

KAVRAMSAL TEORİ VE GÜNCEL TARTIŞMALAR

1.1. Dış Ticaret Büyüme İlişkisine Dair Teorik Çerçeve

Yoksullaştıran büyüme olgusu öncesi, dış ticaretin büyümeyi nasıl etkilediğine değinen, ihracattaki ticareti artırıcı yönlü büyüme, Heckscher-Ohlin ve Stolper-Samuelson gelir dağılımı gibi teoremlerle incelenecektir. Bu çerçevede, ihracatın ve uzmanlaşmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenerek yoksullaştıran büyüme olgusunun ortaya çıkış sürecine değinilecektir.

1.1.1. Ticareti Artırıcı Yönlü Büyüme

Ekonomik büyümedeki kısmen genişleme arzdaki ihraç edilebilir malların yoğun bir şekilde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. İhraç edilebilir malların üretiminde yoğun olarak kullanılan faktörün arzındaki göreceli bir genişleme nedeniyle bir ekonomi büyüdüğünde ihraç edilebilir malların üretiminin ithal ürünlerin üretimine göre artması ve uluslararası ticaretin yüzde olarak artmasına sebep olacaktır. GSYİH'nin yüzde genişlemesinden daha büyük bir miktarda artan bu tür büyümeye ticareti artırıcı yönlü büyüme denilmektedir.

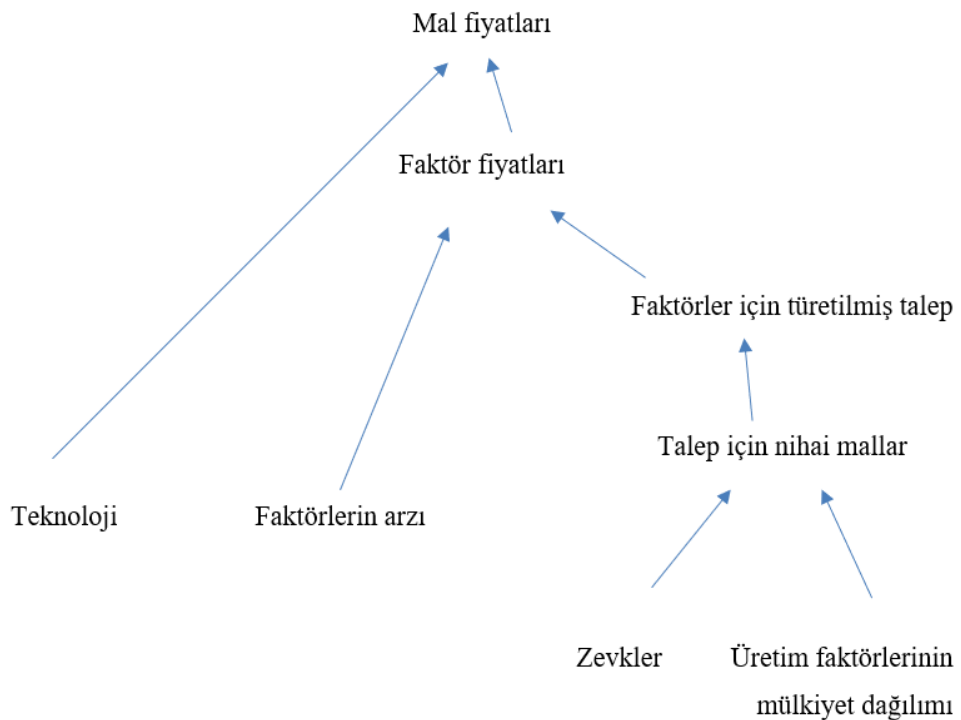
Aşağıda Şekil 1'de ticareti artırıcı yönlü büyümeye ait şekil yer almaktadır. Şekil 1'de, T, S'ye göre daha fazla emek yoğun bir endüstridir ve denge noktasının T'ye S'den daha yakın olması emek yoğun bir büyüme olduğu anlamına gelmektedir. Fiyatlar sabit tutulduğunda yeni üretim dengesi orjine göre, P_R 'nin solunda yer alacaktır. Yeni üretim noktasının 1. bölge 2. bölge hatta ara bir bölgede büyüme gerçekleşebilir. Büyüme eğer 1. bölgede gerçekleşirse, T ve S'nin çıktıları artacaktır fakat T'nin çıktısı S'ye göre daha fazla artmaktadır. Eğer yeni üretim noktası 2. bölgede gerçekleşirse, T'nin çıktısı artarken, S'nin çıktısı azalmaktadır, bunun yanında GSYİH'nin ise arttığı da gözlenirken, her iki ürüne olan talebin de arttığı gözlenmektedir. S'nin çıktısı azalırken ithalatın artmasıyla S'ye olan talep de artmıştır. İthalatın değişmediği, uluslararası fiyatlarda S'nin ithalatını artırabilmek için T'nin ihracatını genişletmek gerekmektedir. A_0 ve A_E 'nin sınır çizgisinde yeni üretim noktasında denge oluşursa, T'nin çıktısı artarken S'nin çıktısı sabit kalacaktır. T'yi üretmek için kullanılan üretim faktörleri S endüstrisinde üretimi etkilemeden T'nin

üzerindeki etkisiyle ilgilenen tahminler sunar ve bunun yanında faktör fiyat eşitleme teoremine değinir.

Bir ülke, üretimi ülkenin nispeten bol ve ucuz olan faktörün yoğun kullanımını gerektiren ürünleri ihraç edecek ve üretimde daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulan ürünleri ise ithal edecektir. Emek açısından zengin olan ülke emek yoğun malları ihraç ederken, nispeten de sermaye yoğun malları ithal etmektedir. Uluslararası görel emtia fiyatlarındaki ve karşılaştırmalı üstünlüklerdeki farklılıkların tüm olası nedenlerinden H-O teoremi, karşılaştırmalı avantajın ve uluslararası ticaretin temel nedeni veya belirleyicisi olarak ülkeler arasındaki görel (nispeten) faktör bolluğu veya faktör donanımlarındaki farkı ayırır. Bu nedenle H-O teorisine genellikle faktör oranları veya faktör donatımı teorisi de denilmektedir. Her ülke, nispeten bol ve ucuz olan faktörleri kullanarak üretim ve ihracatta uzmanlaşırken, görece daha az yoğun olduğu sektörlerdeki malları ise ithal etmektedir (Salvatore, 2013).

Şekil 2

H-O Diyagramı

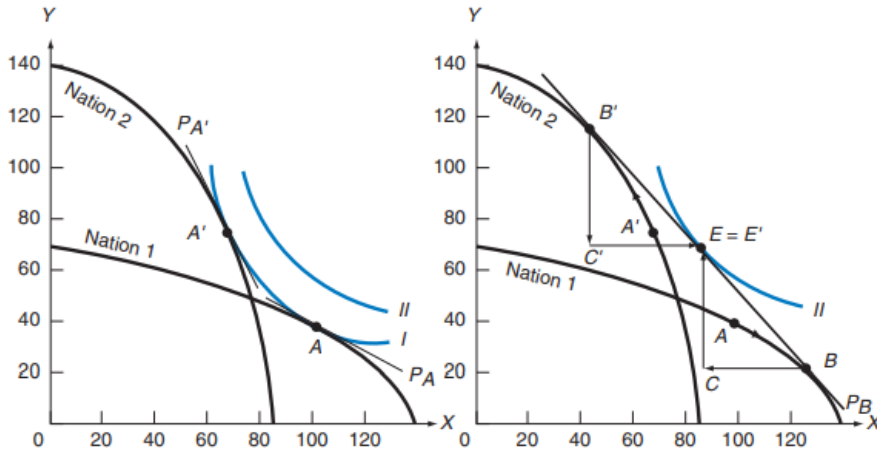
Kaynak: Salvatore (2013).

H-O teorisi, Şekil 2 diyagramındaki gibi tanımlanmaktadır. Zevkler ve üretim faktörlerinin mülkiyetindeki dağılım (gelir dağılımı), metalara olan talebi belirler.

Emtia talebi, üretimde gerekli olan faktörler için türetilmiş talebi belirleyecektir. Tam rekabet koşullarında üretim faktörlerinin arzı ile birlikte üretim faktörlerine olan talep, üretim faktörlerinin fiyatını belirlemektedir. Teknoloji ile birlikte üretim faktörlerinin fiyatı, nihai metaların fiyatını tanımlar. Ülkeler arasındaki nispi mal fiyatlarındaki fark, karşılaştırmalı üstünlüğü ve ticaret modelini (Örneğin, hangi ülke hangi malı ihraç etmektedir) tespit eder (Salvatore, 2013).

Şekil 3

H-O Grafiği

Kaynak: Salvatore (2013)

Şekil 3'te ülke 1 (nation 1), L'nin bol olduğu ülkedir ve her iki ülke de aynı teknolojiyi kullanmaktadır. Benzer zevklere sahip iki ülke olduğu için aynı kayıtsızlık eğrisine sahip oldukları varsayılmaktadır. Ülke 1 ve 2 (nation 2)'nin tek başına ulaşabileceği en yüksek kayıtsızlık eğrisindeki A ve A' noktaları, ticaretin yokluğundaki üretim ve tüketim denge noktalarıdır. I'in teğetliğindeki A ve A' noktalarında bulunan farksızlık eğrisi, ticaret yapmamayı yani ülkelerin kendi kendine yetebildiği noktalarını göstermektedir. Ülke 1, X malında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu için ülke 2, Y malının üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacaktır. Ülke 1 X malında uzmanlaşırken, ülke 2 ise Y malında uzmanlaşacaktır (Salvatore, 2013).

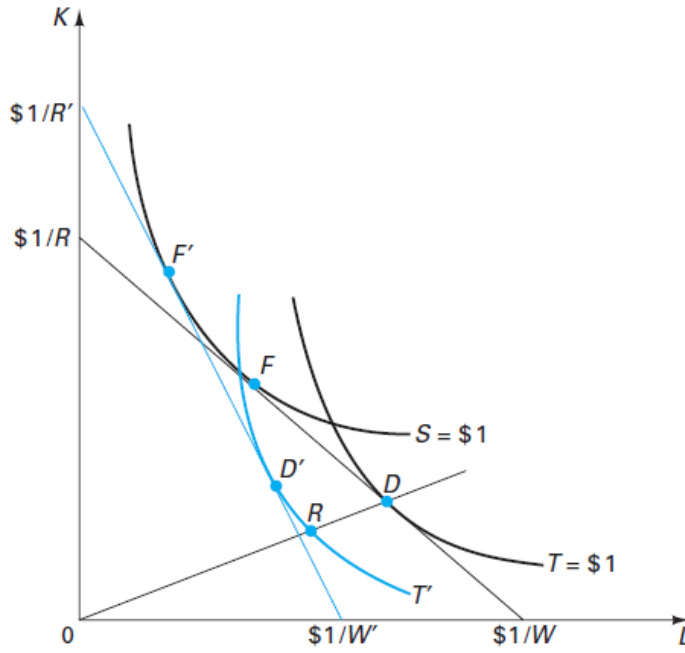
1.1.3. Stolper- Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi

Stolper-Samuelson teoremi, bir ülkedeki bir faktörün fiyatının yükselmesinden dolayı, bu faktörün yoğun olarak kullanıldığı ve nispi fiyatının yükseldiği ürünlerdeki etkisini incelemektedir. Bir ülkede emeğin fiyatının artması sonucu emeğin yoğun

olarak kullanıldığı malların fiyatlarının artmasını da beraberinde getirmektedir. H-O modeli bağlamına göre teorem, miktarca bol faktörün, kıt olan faktöre göre ticarete kazançlı çıktığını açıklamaktadır.

Şekil 4

Stolper Samuelson Grafiği

Kaynak: Husted ve Melvin (2013)

Şekil 4'te ekonomide iki malın üretildiği (S ve T), iki eş ürün eğrisi, 1\$'lık çıktıyı göstermektedir. W ve R değerlerinin başlangıç fiyatlarında 1\$'lık optimal girdi tahsisi her bir malın çıktısının F ve D noktalarını vermektedir. Uluslararası ticarete açılarak T'nin fiyatı yükselir ve T için en yüksek fiyata ulaşıldığında, ürünün 1 \$'lık değeri daha düşük bir seviye (eğim) göstermektedir. Böylece T=1\$ T' ile aynı eğimde olacaktır. Her iki malın bir kısmı hala üretilirse, 1\$'lık eş maliyet çizgisi iki eş eğri S ve T ile teğetliği koruması gerekmektedir. Ücretler ve kiralarda değiştiği için yeni çizgi 1/R'\$ ve 1/W''yi kesmektedir. Bu kesirlerin değerleri, 1/R ile 1/R' ve 1/W ile 1/W' ile basit bir şekilde karşılaştırılarak ücretler ve kiralarda oluşumu ile kıyaslanabilirler. İlk duruma göre kesirlerin yükseldikleri görülmektedir. Bu durum, kiralarda düşerse $R' < R$ şeklinde gerçekleşecektir. Diğer bir yandan W'nin doğrusal olarak arttığı gözlenmektedir. W ve R'deki bu değişimler, nominal değişimler olmaktadır. Kapitalistler ve emeğin satın alma gücü için incelediğinde; kapitalistler için T'nin fiyatı artarken S'nin fiyatı sabit kaldığı varsayıldığında, R'deki düşüş bu nedenle

kapitalistler için her iki ürünün de satın alma gücünü kaybettiği anlamına gelmektedir. Emek yoğun olan mal T'nin fiyatı, sermaye yoğun olan S malının fiyatına göre arttığı zaman bu durum kötüleşecektir. İşçi için bakıldığında ise W'deki artış, fiyatı aynı düzeyde devam etmesi nedeniyle işçinin S malını satın almak için çaba sarf edeceği anlamına gelmektedir. T'nin fiyatı yükselerek emekteki artış meydana geldiğinde ise daha fazla ürün satın alınabilir. Bu artış, OD/OR doğru parçalarının oranı ile bulunabilen T'nin fiyatındaki artıştan daha büyüktür. Bu, teoremin gerçekliğini kanıtlamaktadır (Husted ve Melvin, 2013).

1.2. Yoksullaştıran Büyümenin Ortaya Çıkışı

Dış ticaret büyüme ilişkisini ilk çalışan isim Adam Smith olmuştur. Adam Smith uzmanlaşma kavramını inceleyerek dış ticarete yönelik incelemelerde bulunmuştur. Bu ilişkiyi daha sonraki yıllarda David Ricardo karşılaştırmalı üstünlükler teorisiyle incelerken, James Mill ve John Stuart Mill gibi klasik iktisatçıların da dış ticaret ve büyümeyi incelediği görülmektedir (Gül ve Kamacı, 2012).

Yoksullaştıran büyüme kavramı, Edgeworth tarafından tekrar incelenmiştir. Edgeworth, ihracata dayalı büyüme modeline göre, ihracat ve ithalat yapan bir ülkede taşıma giderlerindeki artışın ihracatı olumsuz etkilediğini öne sürmektedir. Ayrıca Edgeworth üretim sürecindeki bir değişimin dış ticaret yoluyla ülkeye zarar vereceğini ve çalışma saatlerindeki bir sınırlandırmanın da ihracatı kısıtlayarak yine ülkeyi olumsuz etkileyeceğini açıklamaktadır.

Yoksullaştıran büyüme kavramına ilk kullanan Jagdish Bhagwati (1958) olmuştur. Edgeworth'ten sonra Bhagwati de dış ticaret hadlerindeki iyileşmenin zamanla ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiyle sonuçlanacağını söylemektedir. Bhagwati (1958) çalışmasında, ekonomik büyümenin uluslararası ticaret üzerindeki etkisinin, Hicks'in dolar sorununa ilişkin analizini yayınlamasından sonra iktisat teorisyenleri tarafından tekrar ilgi görmeye başladığını söylemektedir.

1.3. Yoksullaştıran Büyüme Kavramı

Yoksullaştıran büyüme, Malthus, Ricardo ve Marx tarafından incelenmiş eski bir kavramdır. Malthus'taki yoksulluk kavramı Adam Smith'in Ulusların Zenginliği kitabına dayanmaktadır. Malthus ekonomik büyüme kavramında satın alma gücünün tarım sektörüyle arttırılamayacağı, büyümenin imalat sektörüyle olacağını

savunmaktadır. Ücret fonu olarak adlandırılan ve emeğin sürdürülmesine yönelik fonların gerçek değerindeki bir düşüşe dayanması konusunda Malthus'taki yoksullaştıran büyüme Ricardo'nun yoksullaştıran büyümesine benzemektedir. Malthus'a göre emeğin fiyatındaki artışın çalışan kesime etkisinin az olduğunu, yoksulların kötü çalışma ve yaşam koşullarına bakıldığında, imalata dayanan büyümenin bu kesimi etkilemediğini vurgulamaktadır. İmalat sektörü ve ticaret nedeniyle artan zenginliğe rağmen, tarımın durgunlaştığını yaşam standartlarının artarken halkın büyük çoğunluğunda bu etkinin olmadığını aksine yoksulluğun daha da artmış olduğunu söylemektedir (Malthus'tan (2004[1798]) aktaran Shaffer, 2016). Ricardo, yoksullaştıran büyüme olgusunda teknolojiyle ilişkili üç etken üzerinde durmaktadır. Birinci etken, ücret fonundaki herhangi bir olumsuzluk durumunda, teknolojiye hedeflerin de aksaklıklar görülebilir. Eğer iş gücü talebindeki artışlardan kâr elde edilirse, emek talebi de bunun yanında artacaktır. Karlarda artış, daha yüksek tasarruf ve yatırımın artması sonucu iş gücü talebi de artacaktır. İkinci etken, yeni teknolojilerin tanıtılması süreci aşamalı bir süreçtir ve bu da emeğin yer değişimine yol açmaz. Üçüncü etken incelendiğinde, teknolojiye değişimi sınırlamaya yönelik kamu politikalarındaki önlemlerine karşı çıkmaktadır. Devlet makine kullanılmasının önüne geçemez. Makine kullanımından kaynaklanan net gelir elde edilmesine izin verildiği takdirde, işgücü talebinin yurt dışına taşınmasını engelleyemeyecektir (Ricardo'dan (2004 [1821] aktaran Shaffer, 2019). Marx'ta, büyüme ve sermaye birikimindeki yoksullaşmaya dikkat çekmiştir. Kısmen istihdam edilen veya işsizlerin olduğu görece fazla nüfus tarımdan uzaklaştırılan işgücü ve yoksullardan oluşmaktadır. Marx makineleşmeden kaynaklanan üretimde emeğin yerine sermaye ikamesinin artması nedeniyle aktif iş gücünün artacağını söylemektedir. Marx'a göre yoksullaşmanın temeli kapitalizmde yedek sanayi ordusunun köleleştirme anlayışıyla büyümesidir. Bu ilişki "kısmen veya tamamen istihdam edilenleri" içermenin yanında "işsizleri", modern imalat emek, geleneksel tarımdan meydana gelen emek ve yoksulları da içermektedir (Marx'tan 1955 [1888] aktaran Shaffer, 2019).

1.4. Yoksullaştıran Büyümenin Gelişim Seyri

Yoksullaştıran büyüme olgusu her ne kadar eski bir kavram olsa da küreselleşme ile daha da çok yoğunlaştığı gözlenmektedir. Tartışmaların çoğu 20.yy.'da başlasa da konuyla ilgili çalışmalar Malthus, Ricardo ve Marx'a, kadar dayanmaktadır.

1894 yılında Edgeworth dış ticaret hadlerinin, büyüme üzerindeki etkisini araştırarak bu büyüme şeklini tekrar gündeme getirmiştir. 1958 yılında Bhagwati kavramsal çerçevesini oturatarak yoksullaştıran büyüme kavramı incelemeye başlamıştır. 1967 Johnson tarifelerin büyüme üzerindeki etkisini çalışmasında araştırarak yoksullaştıran büyümenin incelenmesine katkı sağlamıştır.

1.4.1. Francis Ysidro Edgeworth

Yabancı ülkenin aynı mal karşılığında daha fazla ürün vermek isteyip istememesi, yabancı mal arzındaki bir artışla ana ülkenin avantajının artıp artmadığına göre değişmektedir. Ana ülkenin yerli üretimindeki, artışının küçük çapta olması gerekmektedir. Pazarın ucuz olması ise ana ülke için avantajlı bir durumdur. Tersine yabancı mal arzındaki bir azalma ana ülkeye zarar verir. Ana ülke, yabancı ülkenin mallarının genel olarak daha da iyileşmesinden zarar görmektedir (Edgeworth, 1894).

Ana ülkenin yabancı mallara benzer hizmetler sunan kısmı yabancı emekteki değişikliklerden etkilenmektedir ve hatta bu etkilerin olumsuzluklarla sonuçlandığı da gözlenebilir. Bu değişikliklerin kaynağının arz ve talepten (ihracat ve ithalat) kaynaklandığı söylenebilir. İhraç edilen malın üretim maliyetinde bir iyileşme (veya kötüleşme), bir azalma (veya artış) meydana gelmesi sonucunda Mill'e göre, ihracatçı ülkeye zarar verir (Edgeworth, 1894).

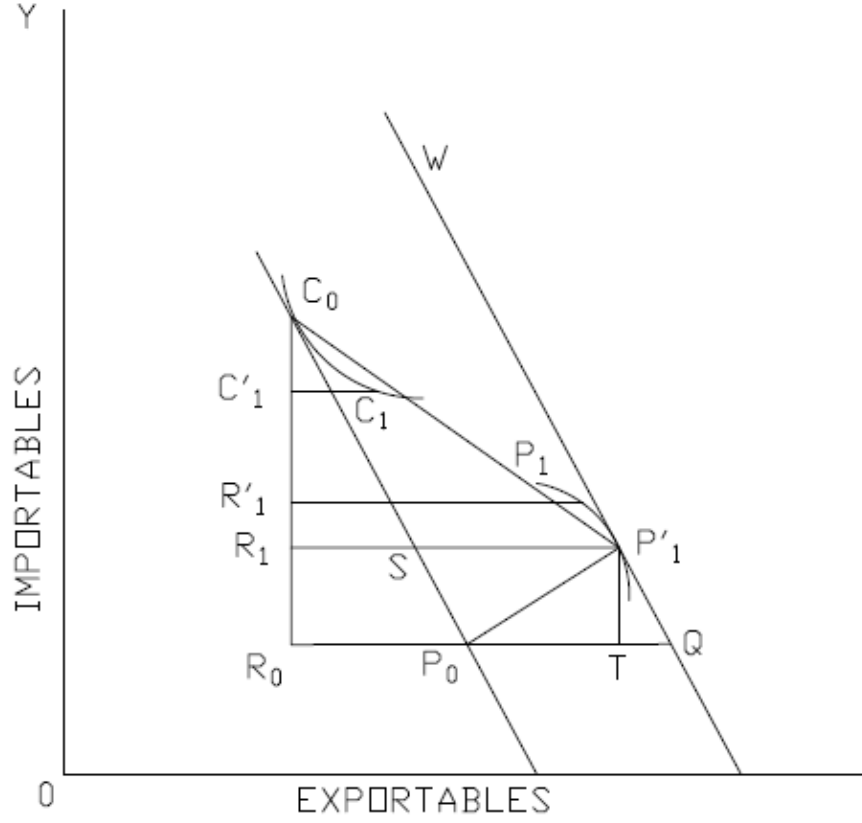
İthal edilen malın üretildiği yerden limana taşınması maliyetlerde artışa sebep olur. Bu durum ihracatçı ülke için bir fayda sağlarken, ana ülke için dezavantaja dönüşür (Edgeworth, 1894).

1.4.2. Jagdish Bhagwati

Ekonomik büyüme, üretimi artırır ancak ticaret hadlerindeki bozulma büyümenin olumlu etkisini ortadan kaldırarak büyüyen ülkenin reel gelirini azaltacaktır. Ekonomik büyümenin gerçekleştiği ekonomide, ticaret hadlerindeki bozulma, beraberinde yoksullaştıran büyümeyi getirecektir (Bhagwati, 1958).

Şekil 5

Bhagwati'nin İki Mallı ve İki Ülkeli Modeli

Kaynak: Bhagwati (1958)

Şekil 5'te tam istihdam koşullarının geçerli olduğu iki ülkeli ve iki mallı bir model varsayılmıştır. Bhagwati analiz basitleştirici olsun diye tek bir ülke ile analizini sınırlandırmaktadır. Bu yaklaşım, büyümenin gelir etkisinin analiz edilmesine duyulan ihtiyacı da ortadan kaldırmıştır. Şekil 5'te büyüyen bir ekonomi durumunda, C_0 genişleme öncesi tüketim noktasını, P_0 ise genişleme öncesi üretim noktasını gösterirken P_0C_0 genişleme öncesi ticaret hadlerini göstermektedir. $C_0 R_0$ Y'nin ülkeye ithalatı iken, R_0P_0 da X ülkesindeki ihracattır. Üretimin P_1 seviyesinde arttığında yeni eğri C_1P_1 'le C_1R_1 'de çakışmaktadır. İthalat talebi ise, C_0R_0 'dan $C_1 R_1$ 'e kadar azalmıştır (Bhagwati, 1958).

Yoksullaştıran büyüme aşağıdaki koşullardan biri veya her ikisi de yerine getirilirse ortaya çıkmaktadır (Bhagwati, 1958);

- Dünyanın geri kalanının teklifi esnek değildir,

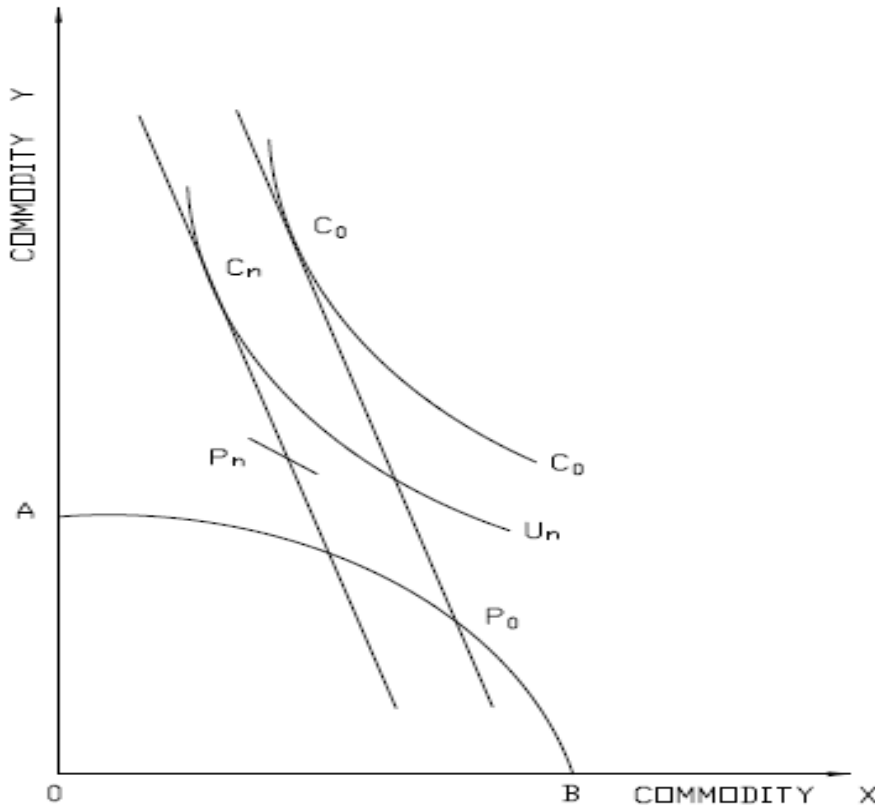
- Büyüme, sabit nispi emtia fiyatlarında ithal mallarının yurtiçi üretimini fiilen azaltır.

Bhagwati yoksullaştıran büyüme kavramını Rybczynski önermesine dayandırmaktadır. Emek ve sermayenin iki faktörlü olduğu bu önermede, emek arzı artarsa, göreceli meta fiyatları sabit tutulursa, emek yoğun sanayinin çıktısı daralmaktadır.

1968 yılında Bhagwati yeni çalışmasında, Johnson'ın ticarete herhangi bir tekel güce sahip olmayan küçük bir ülkenin, sosyal refahını büyümeden önceki seviyenin altına düşüren yoksullaştıran büyüme olgusunun da ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Tarifelerle korunan, ithalatla rekabet eden endüstrinin üretiminin ve bu endüstrinin kullanımında yoğun olan faktörün de artacağını açıklamaktadır. Bhagwati'ye göre, ekonomik sistemde bozulmaların oluşması sonucunda yoksullaştırıcı büyüme gerçekleşecektir (Bhagwati, 1968).

Şekil 6

Tekel Gücü Olmayan Küçük Ülkede Büyüme

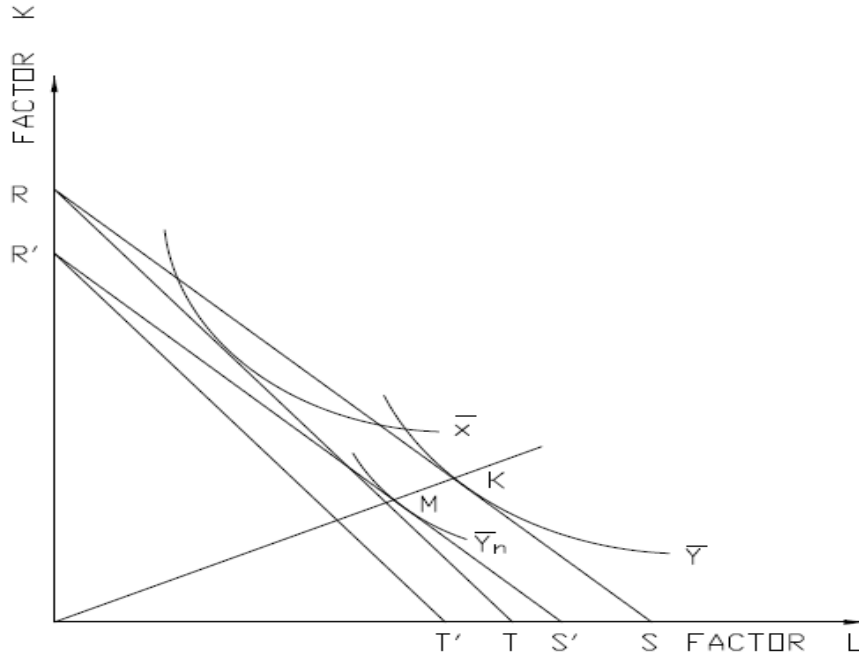

Kaynak: Bhagwati (1968)

Şekil 6'da ücret farklılıklarından dolayı tekel gücü olmayan küçük bir ülkede, AB üretim olanakları eğrisidir. P_0C_0 P_nC_n 'e paralel sabit uluslararası fiyat oranını gösterirken, P_0 üretimi, C_0 tüketimi göstermektedir. Y malında teknik ilerleme gerçekleşirse, X malının çıktısı düşer diğer bir ifadeyle Y malında bir artış meydana gelirse Hicksçi anlamda Findlay-Grubert tekniği kullanılarak X malının çıktısı düşmektedir (Bhagwati, 1968).

Şekil 7

Teknik İlerlemelerin Büyümedeki Etkisi

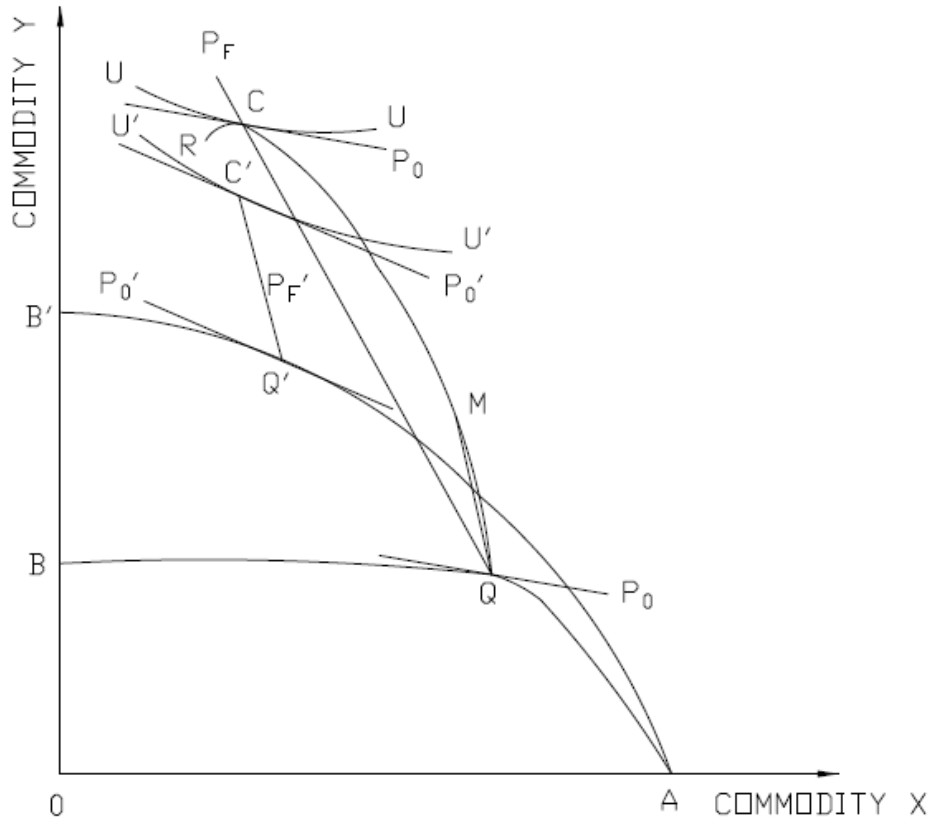
Kaynak: Bhagwati (1968).

Şekil 7'de X ve Y yerine emtia fiyat oranı için R ve T faktör fiyat oranları kullanılmaktadır. X girişimcileri için L faktörü ST/OT oranına göre daha pahalıdır. Y endüstrisinde teknik ilerleme varsa $R'S'=RS$ olduğunda Y'deki faktör oranı M'deki ve K'daki birbirine eşit konumlanmıştır. $R'T'$ ve $R'S'$ 'de de görüldüğü gibi, teknik ve faktör fiyat oranlarının değişmemesi için emtia fiyat-oranının değişmeden kalması gerekmektedir.

Tarifeler ve ticaretteki monopol güçleri için sonuçlar gözlemlendiğinde, tarifeler optimalin altında bulunduğu ya da büyüme öncesi ve sonrasındaki durumda da tarifeler optimal ise yoksullaştıran büyüme gerçekleşmektedir. Ekonominin tekel gücünü elde etmiş olduğu durumda, ekonomi optimal tarife düzeyinde bulunmaktadır (Bhagwati, 1968).

Şekil 8

Optimum Tarife Sonrası Büyüme

Kaynak: Bhagwati (1968)

Şekil 8'de AQB büyüme öncesi eğrisi iken, QMCR ise yabancı karşılıklı talep eğrisini göstermektedir. QC uluslararası fiyat oranı (P_F) ve P_D yerel fiyat oranının altındaki optimum tarife oranına denk gelmektedir. AQ'B' büyüme sonrası üretim olasılıkları eğrisiyken Q'C' de yeni uluslararası fiyat oranı (P_F') ticaret hacmini verir. Q' tüketimi verirken, C'de yerel fiyat oranını, P_0' , QM de karşılıklı talep eğrisini göstermektedir. Büyüme sonrasında tarifelerin değişmeyeceği varsayılmaktadır. $P_0' = P_F' (1+t_m)$ ve $P_0 = P_F (1+t_m)$ t_m' ile ithal edilen malın fiyatının ihraç edilebilir malın fiyatına bölünmesiyle ilişkilidir. Refah düzeyi $U' < U$ olur ve yoksullaştıran büyüme gerçekleşmektedir.

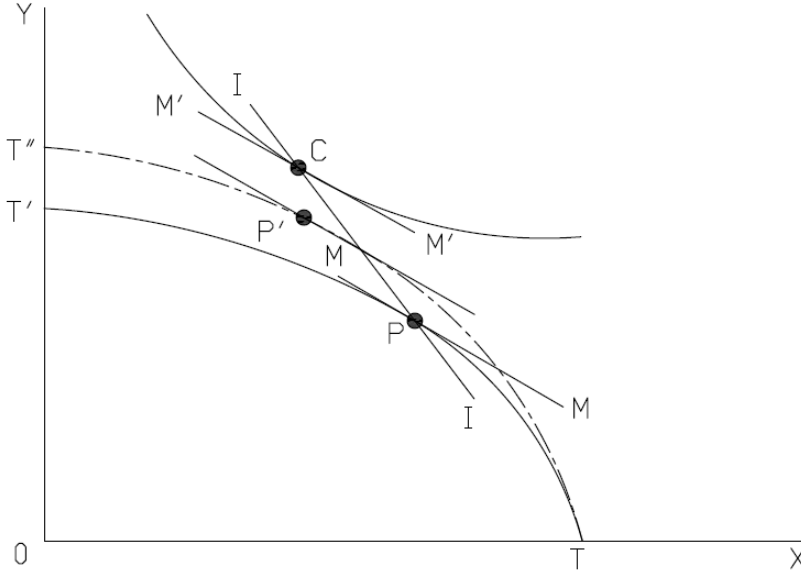
1.4.3. Harry Gordon Johnson

Daha verimli teknolojinin benimsenmesi ve üretim faktörleri birikiminin artması bir ekonomide reel geliri genellikle artırmaktadır. Ancak bir ülke korumacı bir politika izlediğinde, korunan sanayide etkinliği kanıtlanmış veya o sanayide yoğun olarak kullanılan faktörün birikimi, koruma derecesi ile belirlenen bir değişim

aralığında gerçekleşirse ülkenin reel gelirini azaltacağı varsayılmaktadır. Bu gelirdeki azaltıcı büyüme, korumacı ve ithal ikameci politikalarla sanayileşen ülkelerin sonuçlardan memnun olmamalarıyla ilgilidir (Johnson, 1967).

Şekil 9

Johnson Tipi Büyüme

Kaynak: Johnson (1967)

Şekil 9'da Johnson tipi büyümeye yer verilmektedir. Şekil 9'da başlangıç teknolojisi, faktör arzları, tarife ile üretim ve tüketim dengesi yer almaktadır. Bu model, uluslararası ticarette Heckscher-Ohlin modeli açısından ele alınmıştır. TT' dönüşüm eğrisini ve MM ve P'M' iç fiyat oranlarını göstermektedir. Bu oran koruma oranının belirlediği kadarıyla uluslararası fiyat olan Y iken, P ve C üretim ve tüketim dengesini olarak tanımlanmıştır. Korumanın gerçekleştiği Y'de de teknik ilerleme gerçekleştiği varsayıldığında, eğrideki bu değişim sonucunda TT' olurken P' noktası yeni denge noktasıyla belirtilmektedir. Ülkenin sanayiinde meydana gelen büyük bir gelişmenin sanayi üzerindeki etkisinin iyi olması beklenirken, küçük bir gelişmenin etkisi ise olumsuzlukla sonuçlanması beklenmektedir.

Korunan üründe dönüşüm eğrisi dışa doğru kaymaktadır (Rybczynski Teoremi) yeni denge P'den P'ne kaymaktadır. Teknik ilerleme verimliliği sonucunda çıktıyı da kaynakları ilerlemenin gerçekleştiği sektöre kaydırarak artırmaktadır. Eğer korunan endüstride kaynak israfı varsa kaynaklar boşa kullanılacaktır.

Şekil 10'da üretim olanakları eğrisinin her iki ülke için de aynı olduğu düşünülmüş ve ABC her iki ülkenin de üretim olanakları eğrisi olarak gösterilmiştir. X ve Y olmak üzere her iki ülke de iki mal üretmektedir. H ana ülkesinde, tüketimdeki ikame esnekliği büyükken, F yabancı ülkesinde ise ikame esnekliğinin küçük olduğu varsayılmıştır. I' H ülkesinin kayıtsızlık eğrisiyken, I'' F ülkesinin kayıtsızlık eğrisidir. Faktör yoğunluğunun tersine dönmesiyle, H ülkesinde tüketilen Y birim malın X birim sayısına oranı F ülkesinden daha yüksektir. X nispeten Y'den ucuz olsaydı tam tersi bir etkiye sebep olacaktır. Yeni üretim olanakları eğrisinin eğimi A'B'C', H ülkesinin kayıtsızlık eğrisi I'B''deki bu yeni üretim olanakları eğrisine teğet bulunurken F ülkesinin kayıtsızlık eğrisi de A'B'C' ne teğet olmaktadır. B' noktasında iki ülke de otarşi fiyat oranlarına sahip olduğu için burada ticaret olmayacaktır. Ticaret olmadığı için tarifelerle de iyileştirme yapılmamaktadır. A'B'C' biraz orijine kaydırılmıştır (Melvin, 1969). H ülkesi eski durumuna nazaran daha düşük tüketim noktasına sahiptir. H ülkesi ise ilk durumda tarife uygulayarak durumunu düzeltebilecekken, B' noktasında ise ülkenin artık böyle bir potansiyeli kalmamıştır. Orijinal durumda otarşi, serbest ticaret ve optimum tarifenin olduğu üç olası durum bulunmaktadır. B' noktasında bu üç durum nihai denge noktası A'B'C' eğrilerinin içerisinde ise otarşideki durum hariç diğer durumlar aynı olarak varsayılmaktadır. Nihai dengenin D noktasından daha iyi olan B'' noktasında gerçekleştiği varsayımı altında, bu durum da serbest ticaret durumundan daha düşük bir tüketim pozisyonunun gerçekleşeceği yer olacaktır. Bu grafikten iki sonuç elde edilmektedir. İlk sonuçta uygun tarife programları izlenmediği takdirde yoksullaştıran büyümenin gerçekleşmeyeceği varsayılırken, ikinci sonuçta, her iki durumda da ticaretin yapılmaması gerektiğinden bahsedilmektedir. Başlangıç konumu ülkeler için her ne olursa olsun dış ticaret sonucunda ülkede bir miktar da olsa yoksullaşma gerçekleşeceği belirtilmektedir (Melvin, 1969).

1.4.5. Raveendra Batra ve Prasanta K. Pattanaik

Batra ve Pattanaik (1970), serbest ticaretin, ticaretin yapılmamasından üstün olduğunu, ticaret hadlerindeki iyileşmenin refahı daha da artıracığını ve az kısıtlı ticaretin kısıtlı ticaretten ülkeler için daha faydalı olacağını açıklamışlardır.

Ticaret hadlerinde olumsuzluk milli gelirden de bir düşüşe neden olacaktır. Bu düşüş sonucunda ekonomide refah kaybı da yaşanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde daha sık görülen bu olayın, ülkenin yoksullaşmasının da sebebi olarak görülmektedir.

1.4.6. Raveendra Batra ve Gerald W. Scully

Batra ve Scully (1971) çalışmalarında, Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme teorisinden yola çıkarak ücretlerdeki çarpıklıklar sonucunda ticaret ve refahın nasıl değişeceğini araştırmışlardır. Bu varsayımları açıklamak için üç önerme ileri sürmüşlerdir (Batra ve Scully, 1971);

I. Ticaret hadlerinde dışsal olarak bir iyileşme varsa, ülkenin refahında artış yerine azalışlar görülebilir,

II. Tekel gücüne sahip bir ülkede, ticaret haddindeki kendi büyümesine bağlı bir artış, büyüme oranını artırmak yerine azalmasına sebep olabilir,

III. Ülke büyükse içsel kendi büyümesinin neden olduğu ticaret hadlerindeki iyileşme sonucunda imtiyazlı büyüme ile benzerlik gösterebilir.

Ülkede, optimal olmayan diye tarif edilen bir büyüme gerçekleştiğinde yoksullaştıran büyümenin ortaya çıktığı görülürken, tersine büyüme üzerinde optimal politikalar izlenmesi koşulunda ülkede yoksullaştıran büyüme görülmemektedir. Batra ve Scully'e göre, Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme olgusu, büyümenin dahil olmadığı ticaretin diğer yönlerini de açıklamak için kullanılabilir.

1.4.7. Kiminori Matsuyama

Matsuyama (1991) çalışmasında, örtüşen nesiller modelinde (overlapping generations models), sermaye tasarrufu sağlayan bir teknolojik ilerlemenin, ekonomi dinamik olarak verimsiz olduğunda tüm nesilleri (geçiş döneminde yaşayanlar dahil) daha da kötüleştirebileceğini belirtmektedir. Ekonomi dinamik olarak verimli olduğunda ise, teknolojik ilerlemenin bazı nesilleri her zamankine göre daha da iyi duruma getirmektedir. Matsuyama çalışmasında, Diamond'ın çalışmasını referans almıştır. Diamond'un bahsettiği ekonomide, sabit durum faiz oranı ekonominin büyüme oranından düşük olduğunda, yani ekonomi dinamik olarak verimsiz olduğunda, tahsisler Pareto optimal değildir. Diamond bu açıklamalara dayanarak modelinde, ekonominin yoksullaşacağından ve yoksullaştıran büyümenin gerçekleşeceğinden bahsetmektedir.

1.5. Yoksullaştıran Büyüme Son Yaklaşımlar

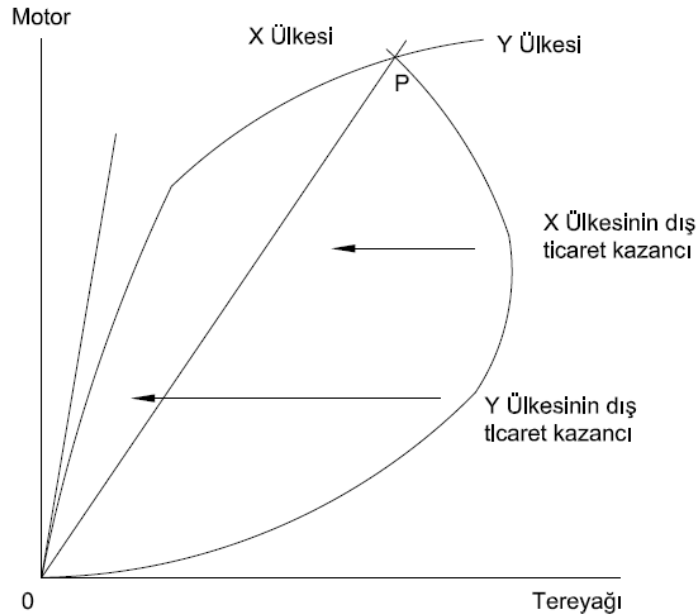
Yoksullaştıran büyüme günümüzde nadir görülen bir olgu olarak gözlenmektedir. Bu durumun görülebilmesi için üretimde meydana gelebilecek

artışların yanı sıra dünyada oluşacak talebin de bunu doğurabilecek özellikte olması gerekmektedir. Hükümetler bu tarzdaki olumsuz gelişmeleri engelleyebilecek çeşitli argümanlara sahiptir. Ticaret hadlerini kolaylıkla etkileyebilecek bir ülke, ithalat ve ihracat üzerine koyacağı vergilerle dünya piyasasını kolaylıkla etkileyebilme gücüne sahiptir. Türkiye pazarında kuru incir ve kayısı, Brezilya gibi ülkelerde çekirdek kahve ürünleriyle bazı sektörlerdeki durum bu modelde açıklanabilir. Genellikle tarım ürünlerinde görülen bu durum, mahsulün fazla üretilmesi sonucu üreticinin zarar etmesiyle sonuçlanmaktadır. Tarım ürünlerinin esnekliğiyle alakalı olan bu durum sonucunda, fazla üretilen ürün nedeniyle fiyatlar düşecek (iç ticaret hadlerinin bozulması) ve üretici zarar edecektir (Seyidoğlu, 2017).

Tarifelerden sonra yoksullaştıran büyümede bir diğer önemli nokta da önemsiz olmanın önemidir. Küçük devletler rant kollama faaliyetleriyle ekonomilerini geliştirmeyi istemektedirler. Ticaret ortağı iki ülkeden biri çok küçük diğer ülke büyük ise karşılıklı talep kanunun özel bir durumuna göre, uluslararası ticaret büyük ülkenin ya iç maliyet oranından ya da ona yakın bir fiyatlamayla yapılmaktadır. Küçük ülke bu durum sonucuyla kazançlı duruma geçmektedir.

Şekil 11

Önemsiz Olmanın Önemi

Kaynak: Seyidoğlu (2017)

Şekil 11’de iki ülke ve ülkelerin ürettiği iki ürün bulunmaktadır. Küçük ülkeye “X” büyük ülkeye “Y” denilirse, küçük ülke motorda büyük ülke de tereyağında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiplerdir. X ülkesinin malları dünya üzerinde önemli bir yere sahip olmadığı için ülkenin karşılıklı talebi dünya fiyatları üzerinde hissedilir ve herhangi büyük bir etkiye sahip olmayacaktır. Dünya fiyatları Y ülkesinin iç fiyatlarına eşit veya ona yakın bir düzeyde oluşacaktır. Küçük ülke büyük ülkedeki yüksek fiyattan ihraç edip ithalatını da yine büyük ülkedeki göreceli düşük fiyattan yaparak bu durumdan fayda sağlayacaktır. Büyük ülke ise bu durumda az kazançlı durumdadır (Seyidoğlu, 2017).

Yoksullaştıran büyüme üzerine teorik çalışmaların yanı sıra ampirik çalışmalar da yapılmıştır. Az gelişmiş ülkelerde Brezilya’da örneğin kahve ya da turizm gibi sektörlerde yoksullaştıran büyümenin haklı sebepleri olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de ise buğday ve turizm üzerine yine çalışmalar yapılmıştır.

Yoksullaştıran büyüme üzerine teorik ve ampirik çalışmalar yapılarak doğruluğu test edilmiştir. Ancak yoksullaştıran büyüme üzerine olumsuz yorum yapan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan birinde, yoksullaştıran büyümede Bhagwati’nin dediklerinin aksini savunan Choi (2022), Bhagwati’nin tezinin gerçeği yansıtmadığını ekonomik büyümenin iki nedeninin olduğunu (üretim verimliliği ve teknoloji) bunlar konusunda fayda sağlandığında herhangi bir bozulmaya neden olmayacağını söylemektedir. Bhagwati’nin tezine bu çalışma bir antitez şeklinde bir açıklama niteliğindedir.

1.6. Yoksullaştıran Büyümeyle İlişkin İlave Teorik Katkılar

Yoksullaştıran büyüme kavramıyla ilgili teorik literatürde tarifeleri inceleyen çalışmalara yer verilmektedir:

Brecher ve Diaz Alejandro’nun (1977) teorik çalışmalarında, küçük tarife uygulayan bir ülkede iki mallı ve iki faktörlü modelde eksik uzmanlaşmanın devam etmesi durumunda sermaye girişinin azalacağını belirtmektedir. Ev sahibi olan ülke sermaye yoğun mal ithal etmeye devam ettiği sürece tam uzmanlaşma gerçekleşmemektedir. Yabancı sermayenin marjinal ürününün tam değerinde olduğunu varsayıldığında sermaye girişi ev sahibi ülkenin refahını düşürmektedir.

Yabuuchi (1982) çalışmasında, tarifelerden kaynaklanan sermayenin dolaşımının neden olduğu yoksullaştıran büyümeyi teorik olarak incelemiştir.

Kurumlar vergisi, yabancı sermayenin başlangıç miktarı gibi faktörlerin de yoksullaştıran büyümeyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Yabuuchi'ye göre, küçük vergilerin sonucunda yoksullaşma meydana gelirken, yabancı kazançları aşacak kadar bir advalorem vergi alındığı durumda ise, yoksullaşma meydana gelmemektedir.

Bhattacharyya ve Biswas (1987) teorik çalışmalarında, Johnson'ın yoksullaştıran büyüme kavramının gelişmekte olan ülkelerdeki kitlesel işsizliğe olan etkilerini incelemişlerdir. Gelişmekte olan ülkenin refahı için önemli faktörler, işsizlik ve imalat sektörüne uygulanan tarife korumaları olarak tanımlanmaktadır. İthal ikameci sanayileşme politikaları, yalnızca yoksullaşma ile çelişmek için kullanılmaktadır. Bunun dışında refahı artırmak için uygulanan ilk en iyi politika, ücret sorunlarını ortadan kaldırmakta kullanılacak ücret sübvansiyonlarına kaynak ayırmak iken, ikinci en iyi politika, aynı net üretim faydalarını sağlayan imalat sektörünün artan sermaye stokundan tarifelerin sebep olduğu tüketim kaybına verilen üretim sübvansiyonlarıdır. Çalışmadaki üçüncü en iyi argüman ise, tarifelerin artan sermaye yoluyla birikim ve büyümedeki refahı artırmak olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Chao ve Yu (1991), ekonomisi dışa açık küçük bir ülkenin standart iki mal ve iki faktörlü modelini çalışmalarında kullanmışlardır. Büyüyen ekonomilerde kotalar altındaki endüstriler ölçeğe göre değişken getiriler sergilediğinde geniş bir refah etkisi görülmektedir. Çalışmalarında ülkeler tarafından sıklıkla tarifelerin kullanımından ziyade kotaların tercih edildiği açıklanmıştır. Dinamik sektör, statik sektöre keza eşit veya daha fazla ölçeğe göre getiri oranını gösteriyorsa, Hicks-nötr teknik ilerleme varsayımında, ithalat kotaları küçük ve dışa açık ekonominin refahını artırır. Bunun yanında statik sektör, dinamik sektörden daha büyük bir ölçeğe göre getiri oranına sahipse bu ekonomide yoksullaştıran büyüme görülmektedir. Tarifeler yerine kotalarla ülkede koruma sağlanırsa, büyüme refahı iyileştirmektedir. Bu sonuç Johnson'ın yoksullaştıran büyüme kavramıyla çelişirken, Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme tanımına istisna gösterilir.

Brock ve Turnovsky (1993), makalelerinde Jones ve Samuelson (1971)'in modelini kullanmışlardır. Dışa açık bir ülkede, tüketim ve yatırımların farklı tarifeler düzeyindeki etkilerini incelemişlerdir. Tarifeler, ekonomide kısa vadede olumlu sonuçlar doğururken, uzun vadede ise tarifelerin maliyet getirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Clarete ve Whalley (1994) çalışmalarında, Bhagwati ve Johnson'un modellerini birleştirerek yoksullaştıran büyümenin endojen korumalardan (kotalar, advalorem vergiler vd.) nasıl etkilendiğini araştırmışlardır. Genel denge modelini kullanarak, 7 sektördeki yabancı ve yerel mallar eşdeğer varsayılarak çalışmalarını düzenlemişlerdir. Sektörlerdeki aşırı talebin arta kalanı ülkeler tarafından alınmaktadır. Sektör, sermaye ve emek gibi iki değişkene sahiptir. Üretimdeki her endüstrinin katma değerinin Leontief fonksiyonuna sahip olduğu varsayılmaktadır. 1978 yılı baz yıl olarak seçilen Filipinler'de, ticaret hadlerindeki bozulmayı incelemek için vergiler, tarifeler, ithalat kotaları, döviz tayinlamalarındaki bozukluklar, rant ve göç gibi faktörlerin yüzde değişim oranları hesaplanmıştır. Endojen korumadaki bozulmalar ithalat ve döviz tayinlamasından gerçekleşirken, ticaret haddinde oluşan bir bozulma ise kotalar ve döviz primlerindeki azalıştan kaynaklanmaktadır.

Yeh (1999) teorik makalesinde, tarifeler, ithalat kotları, gönüllü ihracat kısıtlamalarının ekonomi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ülkelerin ticaretinin tarifeler, kotalar, gönüllü ihracat kısıtlamalarına bağlı olduğunu açıklamıştır. İthalat kotaları uygulandığında yoksullaştıran büyüme ortaya çıkmazken, tarifeler ve gönüllü ihracat kısıtlamalarında yoksullaştıran büyümenin varlığından bahsedilebilir.

Gilbert ve Tower (2002) çalışmalarında, tarifelerin küçük bir ülkede bile işgücü hareketliliğini olumlu etkilediği ve yoksullaşmanın ülkede uygulanan yüksek tarifelerle birlikte çözülebileceği sonucuna varmışlardır.

Sarker, Gilbert ve Oladi (2008), iki mallı (tarım ve endüstriyel), iki faktörlü, biri küçük ve diğeri büyük olmak üzere iki ülkeden oluşan teorik çalışma yapmışlardır. Bu çalışmanın sonucunda üç tane önermeden bahsedilmektedir. Birinci önermede uyum maliyetlerinin varlığında, toplamda dışsal bir değişiklik sermaye stoku kentsel işsizlik oranını değiştirir, ancak değişimin yönü genel olarak belirsizdir. Bunun sonucunda ise yoksullaştıran büyüme gerçekleşmektedir. İkinci önermede, asimetrik düzeltme maliyetleri ve Harris Todaro ücret çarpıklığı ile serbest sermaye ticaret rejimine sahip bir ülkenin ekonomisinde birikimler yoksullaştırıcı etkiye sahip olabilir. Üçüncü önermede ise, asimetrik uyum maliyetleri ile tarife atlamada hem kentsel istihdamın varlığında hem de yokluğunda ekonomideki refah yatırımları artabilir. Refah artarsa refahın etkisinin büyüklüğüne göre tarife artmaktadır. Hem kentsel istihdam oranı artar hem de ithalatla rekabet eden sektörün çıktısı düşerse, tarife

atlamalı yatırım durumunda gelişmekte olan bir ekonomide yabancı sermaye geliri ülkesine geri gönderilse bile yoksullaştıran büyüme yaşanmaktadır.

Tokarick (2009) teorik çalışmasında; iki mal ve daha fazla mal bileşiminin varsayıldığı ve ülkenin tarife yapısındaki zararların yoksullaştıran büyümeyi nasıl etkilediğini incelemiştir. Makalede ayrıca ülkenin tarife yapısının gümrük vergisi ödeme olasılığını nasıl etkilediğine de değinilmiştir. Tarifenin derecesi ne kadar büyükse yoksullaştırmanın da o kadar büyük olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Tarifelerle korunan birden fazla mal olması sonucunda, belirli bir faktör birikiminin ortaya çıkma olasılığını azaltmaktadır, bu da ülkeyi daha kötü duruma düşürebilir. Arzın oluşturduğu belirli bir artış sonucunda üretim faktörünün refahı azaltması veya alıcıyı yoksullaştırması, ülke için, büyüyen faktörün milli gelirdeki payı ne kadar küçükse ve tarife ile korunan sektörlerle atfedilebilen toplam çıktının payı ne kadar büyükse o kadar yüksek bir olasılığa sahip olacaktır. Makalede ayrıca 20 ülke (Arnavutluk, Arjantin, Bangladeş, Bostvana, Brezilya, Çin, Kolombiya, Mısır, Hindistan, Madagaskar, Malawi, Fas, Mozambik, Peru, Filipinler, Romanya, Tanzanya, Tunus, Vietnam ve Zambiya) için de genel denge modeliyle incelenilmiştir. Bu modelde beş mal grubunu içermektedir. Bu beş mal grubunun içerisinde, iki ihraç edilebilir mal, iki ithal edilebilir mal ve bir ticarete konu olmayan mal yer almaktadır. Çalışma her ülkenin, temsili bir tüketicinin beş malın tamamı üzerinde bir Cobb-Douglas fayda fonksiyonuna sahip olduğu varsayımı üzerine dayanmaktadır. İncelenen 20 ülkeden sadece Tunus'ta, tarife dağılımdan kaynaklanan bir düşüş gerçekleşmiştir. Çalışmada ülkeler tarife dağılımına sahip olmadığı için Johnson tipi yoksullaştıran büyüme olası görülmemektedir.

Biswas (2013) teorik çalışmasında, artan ölçeğe göre getiri ve tekelleri rekabetin ülkeye sermaye girişiyle beraber ithalat hacmini de artırabileceğini araştırmıştır. İthal mallarla rekabet eden sektördeki ürün çeşitliliği ücretleri de yükseltmektedir. Bu durum tüketicilerde ithal mallara olan talebi artırarak ithalat hacminin genişlemesine sebep olmaktadır. Tarifelerle korunan sermaye yoğun ithalat kesiminin yabancı sermaye kazançları tamamen yabancı ülkeye geri gönderildiğinde yoksullaştıran büyüme ortaya çıkmaktadır.

Yoksullaştıran büyüme kavramını teorik olarak inceleyen diğer katkılara da yer verilmektedir:

Constantopoulos (1974) çalışmasında, yoksullaştırmanın dinamik durumundan bahsetmiş, bu durumunun sadece kişi başı tüketimi artırmayacağını bunun yanında birikimler olumsuz etkilense de ticaretin sermayeyi olumlu yönde etkileyeceğini savunmuştur. Dinamik yoksullaştıran büyüme ve zamanlar arası tercih modeliyle (time preference model) çalışmasını yapmıştır. Bu modelin sonucunda, ticaretin birikimi teşviki durumunda ülkenin uzun dönem tüketim seviyesi artacak bunun yanında birikim seviyesinde azalma dahi olsa bu artış devam edecektir. Uzun vadeli denge faiz oranının nüfus artış oranından fazla olması varsayımı altında yoksullaştıran büyüme teorisi geçerli olacaktır.

Minabe (1981) çalışmasında, sermaye giriş ve çıkışlarının yoksullaştıran büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Tam uzmanlaşmamış emek yoğun malların ithali sonucunda ana ülkenin geliri azalacaktır. Bu durumun ana sermaye net getirisinin, marjinal sermayenin anapara değerinden büyük olduğunda oluşacağı varsayılarak yoksullaşmanın nedeni açıklanmıştır.

Hands (1986) teorik çalışmasında, döviz ekonomisine sahip bir ülkede ticaretle uğraşan kişinin kazancı azaldığında daha düşük faydaya sahip olduğu yerdeki yeni oluşan dengesinde yoksullaştıran büyüme meydana gelmektedir. Aşırı talep belirli bir brüt ikame koşulunu karşılarsa, diğer davranışlar göz ardı edilebilmektedir. Saf döviz piyasasında tek brüt ikame varsayımı varsa yoksullaştıran büyümenin geçersiz olduğu varsayılmaktadır.

Young ve Mıyagiwa (1986) çalışmasında, Bhagwati ve Johnson'ın yoksullaştıran büyüme kavramını zarf teoremi ile incelemişlerdir. Bir ülkede önemli ölçüde yabancı yatırıma sahip bir şirket, işgücünün büyümesiyle birlikte yabancı yatırımcılara yapılması gereken ödemeleri artırdığı için yoksullaşabilir. Bu varsayımda yoksulluk, yabancı sermaye arz esnekliği ve ana ülkedeki emek ve sermaye arasındaki ikame esnekliği düşük olduğunda gerçekleşmektedir. Çalışmada, şirketin ana ülke ve dış ticaret yaptığı ülkede de dışsal emtia fiyatları karşısında serbest ticaret politikalarının olduğu varsayılmaktadır. Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme analiziyle kendi çalışmalarını ilişkilendirmişlerdir.

Beladi ve Naqvi (1988) teorik çalışmalarında, Harris-Todaro modeliyle genişlemenin yoksullaştıran büyümenin nedeni olmadığı açıklanmaktadır. Harris-Todaro modelinde, ekonomide kırsal ve kentsel kesim olmak üzere iki kesim ve iki

sektörün (tarım ve imalat) ürünlerinin olduğu, emek ve sermayenin homojen bir şekilde kullanıldığı açıklanmaktadır. Araştırmadaki sonuçta kıt arazilerin üretime dahil edilmesiyle beraber işsizlik tarım sektöründe düşecektir.

Kaempfer (1989) teorik çalışmasında, optimal politikaların kaynakların küresel dağılımında verimsiz kullanıma yol açtığını, ülkelerin küresel optimal politikaları nedeniyle dış ticaret hadlerinde bozulmaların oluşacağını ve bunun da yoksullaştıran büyümeye sebep olacağını açıklamaktadır. Ayrıca ekonomik büyümenin ekonomi yanında siyasi sonuçlarının da varlığından bahsedilmektedir. Piyasa dışı ticaret hadlerinin müzakeresi ve yurtdışında refaha sebep olan transferlerin olması durumunda yoksullaştıran büyümenin aksine global politikaların etkisi artmaktadır.

Alston ve Martin (1995), teorik makalelerinde tarımdaki değişimlerin yoksullaştıran büyümeye etkisini araştırmışlardır. Devletin emtia ve teknik değişikliklerdeki düzenlemeleri refah kaybına sebep olmaktadır. Yoksullaşmada sosyal maliyet, faydasından daha büyük zararlar sonuculanmaktadır. Literatürde eksik olduğu düşünülen teknik değişimin yoksullaşma üzerindeki etkileri de makalede incelenmiştir. Teknik değişimlerin etkisiyle sosyal maliyette bozulma gerçekleşirken, çıktı potansiyel değerinden daha fazla etkilenecek yoksullaşmaya sebep olmaktadır.

Hazari ve Sgro (1998) teorik çalışmalarında, dört mallı ve iki bölgeyi kendi ticaret dışı malını kendi üreten bir ekonomiyi araştırmışlardır. Yabancı sermaye, yalnızca kentsel alanda kullanılır. Sermaye girişi önceleri dışsalken, dış ticaret hadlerinin etkisiyle içselleştirilmiştir. Dışsal giriş, sermaye yoğunluğundan bağımsız olarak kentsel geliri artırırken, kırsal bölgede ticareti yapılan malın diğer mallardan daha fazla sermaye yoğun olması şartıyla, ticaret dışı mallar diğer mallara göre yoksullaşmaya sebep olmaktadır. Çalışmada, bölgeler arası farklılıklar mevcuttur ve kentsel istihdam kırsal istihdama göre yüksektir. Yabancı sermaye girişi kentsel refahı artırırken, içsel bir etki sonucunda kentsel refahın nasıl etkileneceği ise bilinmemektedir.

Yeh (1998) çalışmasında, ülkedeki gelir dağılımının ihracat sektörünün içindeki teknolojik ilerlemenin yoksullaştıran büyümeye etkisini incelemiştir. Refah kaybından kaynaklanan yük, ihracat sektöründe yoğun olarak kullanılan faktörde teknolojik ilerlemeyle birlikte yoksullaştıran büyümeye sebep olmaktadır. İhracat

sektörünün sermaye yoğun olduğu varsayıldığında yük kapitalist sınıfa düşerken, emek yoğun varsayımında ise yük işçi sınıfına düşmektedir.

Choi (2001) araştırmasında, nüfustaki artışın, Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne girişinin güney ve kuzey bölgelerindeki etkileri incelenmektedir. Asya Krizi döneminde ülkelerin (Çin, Asya'nın geri kalanı ve Japonya'nın dışındaki kuzeyde yer alan tüm sanayileşmiş ülkeler) teorik olarak yoksullaştıran büyümesi araştırılmıştır. Emek bol ülkede ticaret serbestleştğinde, ülkenin güney ve kuzeyi arasındaki gelir farkı artmaktadır. Ticaret hadlerinin etkisinin yoksayıldığı durumda ise, nüfus artışı yaşam standartlarının yanı sıra ticaret hadleri refahın da düşmesine neden olmaktadır. Çin'deki tek taraflı ticari liberalizasyon sonucunda güney ülkelerinin ticaret hadleri azalırken, kuzey için bu durumun tersi gerçekleşmektedir. Nüfustaki herhangi bir değişim, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki kişi başı geliri etkilemektedir. Gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelere ticaret liberalizasyonu açısından bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerde her zaman gelir yakınsaması gerçekleşmemektedir.

Hazari ve Sgro (2004) çalışmalarında, turizm sektöründe aşırı talebin olduğu, diğer çalışanların yanında misafir işçilerin de çalışmaya dahil olduğu zamanlarda yoksullaşmanın görülebilirliğini araştırmışlardır. Çalışmada turizmde artan ticaret hadleri etkisi ve misafir işçilerin ticaret dışı mal ve hizmetlerdeki olumsuzluklar nedeniyle ticaret hadleri etkilerinden kaynaklanan yoksullaşma yaşanabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Redor ve Saadi (2011) çalışmasında, Ricardocu, iki ülkeli modelde ülkelerin serbest ticaret dengelerinin yanı sıra teknolojik transferlerinin gelişmekte olan ülkelerin uzmanlaşmasında yaptıkları etki araştırılmıştır. Ekonomik ve sosyal maliyetler gelişmekte olan ülkenin refahını olumsuz şekilde etkileyebileceği söylenmektedir. Gelişmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektörlerde gelişmekte olan ülkeler verimsiz teknolojiye sahip mallar üretmektedir. Karşılaştırmalı üstünlükler, ticaret hadlerindeki rekabetin olumsuz etkilerini de hafifletebilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler uzmanlıklarını geliştirmeyi önemseyerek gelişmiş ülkelere transfer edecekleri teknolojinin küreselleşmesinden yararlanmayı istemektedir. Ekonomik ve sosyal maliyetlere ayrılacak kaynak çok yüksek olacağı ve gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere aktarılan teknolojinin de yoksullaştırıcı olacağı sonucuna varılmıştır. Yeni gelişen endüstrilerin, daha önce yükselen güç olan Çin,

Hindistan gibi endüstrilerin başardığı gibi eğer korunup uzmanlıkların geliştirilmesine şans verilirse yoksullaştıran büyümenin önüne geçilebileceğine de değinmişlerdir.

Collie (2012) teorik çalışmasında, yoksullaştıran büyüme ve Metzler paradoksunun Ricardian modelden dönüştürülmüş olduğunu, Bhagwati'nin ve Metzlerinde modellerinde dış ithalat talep esnekliği gibi içsel değişkenler cinsinden ifade edilen ifadeler yerine özel fonksiyonlar kullanılmıştır. Ricardian modelde, her iki paradoksta da yabancı teklif eğrileri esnek değildir. Ticaret hadlerindeki değişikliklerden kaynaklanan, ikame etkisinin olmadığı ama gelir etkisinin söz konusu olduğu için esnek olmayan bir talep eğrisinden bahsedilmektedir. Yoksullaştıran büyümeyi Cobb-Douglas fayda fonksiyonu ile açıklayarak tüketici ülkenin refahından bahsetmiştir.

Mondal (2014) çalışmasında, özel katkılarla finanse edilen bir kamu malını Ar-Ge odaklı içsel büyüme modeli ile geliştirmek istemiştir. Nüfus ve kaynaklardaki büyük gelişmeler yoksullaşmanın sebebi olarak görülmektedir. Yüksek büyüme, refahtaki etkisi düşükse yoksullaşmayı ortaya çıkarmaktadır. Uzun dönem büyüme oranı, ekonominin genelinde dışsal parametrelerle ilişkili olduğu için modelde nüfus artışı değişkenine başvurulmamıştır. Sosyal açıdan optimum düzeydeki kamu malı sağlama düzeyi denge seviyesinin altına düşebilir. Böyle bir düşüş sonucunda büyük ekonomilerde kamu malının yetersiz sağlanması sorununa neden olmaktadır.

Teichman (2019) çalışmasında, Meksika'da siyasi otoritelerin uyguladıkları politikalarla, nüfusu çiftçilikle sınırlandırarak sosyal sermayedeki ve kültürdeki eksikliğin eğitimde eşitsizliğe sebep olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tarım ürünlerine sağlanan korumanın ülkenin kuzeyi ve güneyi arasındaki eşitsizliği zamanla artırdığı da bir başka sonuç olarak bulunmuştur. Ülkede eşitsizlik, dil kültür ayrımları ve endüstriyel büyüme açısından Güney Kore'nin aksi bir yönde yoksullaştıran büyüme gerçekleşmektedir.

1.7. Yoksullaştıran Büyümeye İlişkin Ampirik Katkılar

Yoksullaştıran büyüme kavramıyla ilgili uygulamalı literatürde ticari mallar konusunda da çalışmalara yer verilmektedir:

Barrett (1998) çalışmasında, Madagaskar'daki küçük ölçekli gıda üreticileri arasında tarımsal büyüme ve artan gıda güvenliğinde büyümenin yoksullaştırıcı etkisini incelemiştir. Ülkede hem tarımsal büyüme hem de küçük ölçekli gıda

üreticilerinin artan gıda güvenliği sorununun liberalleşmeden kaynaklandığı ve bunun da yoksullaştıran büyümeye yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

Todorova (2010) çalışmasına göre, GDP ve toplam yeşil kahve ihracatı verileri kullanılarak 1980 ve 2004 yılları arasında Brezilya'nın yeşil kahve ticaretini OLS yöntemi kullanılarak tahmin etmektedir. Çalışmada OLS yöntemiyle ulaşılan sonuçlara göre, Brezilya'nın yapmış olduğu yeşil kahve ihracatı yoksullaştıran büyümenin zayıf bir şekilde yaşanmasına neden olmaktadır. Brezilya gibi büyüyen bir ekonomide büyümenin oluşturduğu olumsuz şartların meydana gelebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Aytekin ve Aksoy (2021) çalışmalarında, Türkiye'deki 50 yıllık (1970 ve 2019) verilerle kuru kayısı ihracat ve ithalat gelirleriyle ARDL sınır testi yardımıyla yoksullaştıran büyümenin varlığını araştırmışlardır. ARDL sınır testine göre, kuru kayısı ihracatı uzun dönemde Türkiye'de yoksullaştıran büyümeye neden olmamıştır. Toda-Yamamoto testine göre, kuru kayısı ihracatından kuru kayısı ihracat gelirine doğru tek yönlü nedensellik vardır. Toda-Yamamoto için bağımlı değişken kuru kayısı ihracat geliri seçilirse red olunurken bağımlı değişken kuru kayısı ihracatı olursa sonuçlar kabul olmaktadır.

Gu ve Kulkarni (2022) çalışmalarında, Madagaskar'ın 1993-2008 (2002-2003 yılı ayaklanmalardan dolayı hariç tutulmuştur) yıllarına ait, dış ticaret hadleri, ihracat verileri (DTÖ'nün veri tabanından HS kodu ticaret değerleri kavrulmamış kahve, dondurulmuş karides, karanfil ve vanilya çekirdekleri), GINI, GSMH kullanarak Vaka çalışmasıyla (Mikro veri ve makro veri) olarak incelenmiştir. Makro veride yoksullaştıran büyümenin gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. 2000'den 2008'e kadar yoksulluk oranı artmıştır. Mikro verilerde ise mal esnekliklerine bakılmıştır. 1993-2009 yıllarında karides, vanilya, kahve ve karanfilin fiyat bilgileri yer almadığı için elastikiyetleri tam açıklanamamaktadır. Bu yüzden yoksullaştıran büyüme için bir şey söylenmesi mümkün değildir.

Yoksullaştıran büyümeye kavramına ait sektörel yönde ve çeşitli ülkeler bazında çalışmalara da uygulamalı literatürde yer verilmektedir:

Mendoza (1997), çalışmasında 1971-1991 yıllarına ait 40 sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkenin (7 sanayileşmiş ülke, G7, Avustralya ve İspanya) dış ticaret hadleri ve reel kişi başı tüketim büyüme verileriyle panel veri analizi yapılmıştır.

Analizin sonuçlarına göre, ticaret hadlerindeki değişiklik ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Ekonomik büyüme ve ticaret hadleri arasındaki ilişki doğrusal yöndedir.

Erk, Ateş ve Direkçi (1999) çalışmasında, 1980-1998 yılları arasında 3'er aylık dönemlerde, Türkiye ile Almanya, Avusturya, Belçika-Lüksemburg, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Portekiz ve Yunanistan arasındaki dış ticaret hadleri ve Türkiye'nin kişi başı GSYİH büyüme oranı verileri ile VAR analizini yapmışlardır. Şokların dış ticaret hadlerinde kalıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varılmıştır. Yoksullaştıran büyüme hipotezi Türkiye-AB ticaretinde görülmemektedir. Tüm AB ve ayrı ayrı 14 ülke incelendiğinde, şokların ticaret hadlerini kalıcı olarak bozmadığı ve ortalama değere ise kısa dönemde dönüldüğü gözlenmiştir.

Sawada (2003) çalışmasında, savaş sonrası (70, 75, 80 ve 85 yılları) 34 ekonomide Laspeyres ve Paasche yöntemiyle yoksullaştıran büyümenin varlığını araştırmıştır. Çalışma, yoksullaştıran büyümenin gerçekleştiğine, Afrika ve Latin Amerika'da yoksullaştıran büyümenin boyutunun daha da derin seviyelerde olduğuna işaret etmektedir.

Ateş (2005), 1983-2004 yılları arasındaki çalışmasında Türkiye ile AB arasında döviz kuru, dış ticaret hadleri verileriyle ve reel kişi başı GSYH büyüme oranları ve ticaret hadleri arasında Johansen Eşbütünleşme testini yapmıştır. Türkiye'de yoksullaştıran büyümenin geçerli olduğu ve yoksullaşmanın daha derinleşmediği sonucuna varılmıştır. Kişi başına reel gayri safi yurtiçi hasıla ve ticaret hadleri arasında negatif yönlü en az bir eş bütünleşme tespit edilmiştir. Dış ticaret hadlerinin hesaplanan gelir etkisinin ise bu yıllarda toplamda negatif bir değer olduğu sonucuna varılmıştır.

Ateş ve Bostan (2007) çalışmalarında, 1989-2004 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret hadleri, reel döviz kuru ve reel kişi başına GSYH büyüme oranları, ticaret hadleri verileriyle arasındaki ilişki Johansen Eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Bu analiz sonucunda Türkiye'de yoksullaştıran büyümenin olduğu sonucuna varılmıştır.

Kanbur ve Mukherjee (2007) çalışmalarında 2001 yılına ait 91 ülkenin günlük satın alma gücü paritesi, Gini, kişi başı nominal gelir, reel ortalama tüketim verilerini kullanarak yoksulluğu azaltma başarısızlığını ölçen korelasyon matrisleriyle ampirik

bir çalışma yapmışlardır. Günlük satın alma gücü paritesi 1,08 belirlenen anket değeri, Gini katsayıları, kişi başı nominal gelir ve reel ortalama tüketim korelasyon matrisleri ile incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, herhangi bir yoksul bireyin yoksulluğu artarsa, yoksulluğu azaltma başarısızlığı artmaktadır. Yoksulluk sınırının üzerinde olduğunda ise, yoksulluğu azaltma başarısızlığının değerinin düştüğü gözlenmektedir. Yine çalışmanın sonucuna göre, yoksulluğu azaltma başarısızlığı ampirik olarak yoksullukla ilişkilendirilebilir ama yoksullukla tanımlanamadığı açıklanmıştır.

Sawada (2009) çalışmasında, 1970-75 (Burkina Faso, Burundi, Gine, Liberya, Senegal, Togo, Afganistan, Jamaika, Surinam), 1975-80 (Kongo, Gana, Gine, Somali, İsveç, Tanzania, Zimbabwe, Nepal, Barbados ve Fiji) ve 1980-85 (Benin, Gabon, Rwanda, Zaire, Zimbabwe, Hollanda ve Portekiz) yıllarına ait, 1970 yılı kişi başı gelir ve özel tüketime ayrılan reel GSYH'nin yüzdesi, 1975 yılı kişi başı GSYH geliri, reel GDP tüketimin yüzdesi, 1980 yılı kişi başı reel GSYH ve tüketim payı, 1985 yılı için sermaye başına reel GSYH ve ülkenin tüketim yüzdelerini Wald testi (Toda-Yamamoto) kullanarak incelemiştir. Çalışmaya göre, savaş sonrası belirtilen 26 ülkede özellikle de Afrika'da yoksullaştıran büyümenin görüldüğü sonucuna varılmıştır. Ayrıca veriler ve ülkeler arasında ülkelerin refah artışı ve ekonomik büyüme arasında son 15 yılda pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Wald testi sonuçlarına göre, ekonomik büyüme bölgesel farklılıklara rağmen refahı olumlu yönde etkilemektedir. Belirlenen ülkeler içerisinde katsayılar olarak incelendiğinde, Afrika'nın katsayısı en küçük olduğu gözlenmiştir.

Wong (2009) çalışmasında, Japonya ve Kore'nin (Japonya'nın 1960 yılının 1. çeyreği ve 2006 yılının 3.çeyreği, Kore'nin 1971 yılının 1. çeyreği ve 2006 yılının 3.çeyreği) dönemlerine ait dış ticaret hadleri ve reel GSYİH, emek, sermaye, ticaret hadleri, petrol fiyatı ve finansal gelişme verileriyle Johansen Eş bütünleşme analizi yapılmıştır. Ticaret hadlerindeki değişim ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Japonya'da ticaret hadleri ve büyüme arasında iki yönlü nedensellik vardır. Kore'de ise dış ticaret hadlerinden büyümeye doğru tek yönlü bir etki mevcuttur. Reel GSYİH, emek, sermaye, ticaret hadleri, petrol fiyatı ve finansal gelişme verileri arasında; reel GSYİH, emek, sermaye, ticaret hadleri ve finansal gelişme arasında eş bütünleşme vardır. Ayrıca finansal gelişme kişi başı reel GSYİH'yi ters yönde etkiler, Kore'de ise petrol fiyatlarındaki artış ticaret hadlerinde düşüşe sebep olurken, ticaret hadlerindeki artış ise kişi başı reel GSYİH'yi düşürmektedir.

Kumarasamy (2010) çalışmasında, Hindistan'ın 1992 Ocak ve 2008 Mayıs aylarına ait endüstriyel üretim endeksi (GSYİH verilerinin aylık olmaması nedeniyle endüstriyel üretim endeksi verileri kullanılmış), (Doğrudan Yabancı Yatırım) DYY, ihracat verileriyle ARDL testi yapmıştır. ARDL sonuçlarına göre ise, DYY, ihracat ve endüstriyel üretim endeksi arasında uzun vadeli ilişki vardır. Kısa dönemde ihracattan DYY'ye tek yönlü ve ihracattan endüstriyel üretim endeksine çift yönlü nedensellik vardır. Bu çalışmanın sonucunda yoksullaştıran büyüme desteklenmektedir.

Sağlam ve Egeli (2014) çalışmalarında, Türkiye'nin 2003 -1. ay ve 2013 - 12. ay reel döviz kuru, dış ticaret haddi, ve üretim endeksi verilerini kullanarak VAR analizi yapmışlardır. 2003 ve 2013 yılları arasında seçilen örneklem sonuçlarına göre, yoksullaştıran büyüme hipotezinin geçerli olmadığı bulunmuştur. Verilerdeki ilişkinin etki ve tepki yönünün ise, dış ticaret hadlerinden büyümeye doğru olduğu sonucuna varılmıştır.

Dluhosch, Horgos ve Zimmermann (2015) çalışmasında, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Almanya ve Hollanda'ya ait 1978 ve 2004 yıllarına ait GDP ve kişi başı GDP, enflasyon, işsizlik ve nüfus gibi değişkenler kullanarak panel veri analizinin yanı sıra AB'nin genişleme sürecinde demokrasi memnuniyeti için anket hazırlamışlardır. Anket sonuçlarında Birlik'in gelişmesiyle birlikte memnuniyetin azaldığı düşünülmektedir. Panel veri analizinde ise, AB'nin genişlemesinin demokrasi memnuniyet anketi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkiye sahip olduğu sonuçlara varılmıştır. GDP anket sonuçlarını etkilemezken, diğer değişkenlerin ise anket sonuçlarını etkilediği gözlenmiştir.

Çütcü ve Atış (2016) çalışmalarında, Türkiye'nin 2010:1. ay -2016: 3.ay dönemlerine ait dış ticaret hadleri ve sanayi üretim endeksi verileriyle Engle-Granger Eş Bütünleşme Testi ve Granger nedensellik testleriyle analiz yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Türkiye'de yoksullaştıran büyüme hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ticaret hadleri ile sanayi üretim endeksi arasında çift yönlü nedensellik vardır.

Jawaid ve Raza (2013) çalışmalarında, Hindistan'ın 1980-2010 yıllarına ait GSYİH, dış ticaret hadleri verileriyle ARDL sınır testi Granger nedensellik ve Toda Yamamoto nedensellik testiyle incelenmiştir. Çalışmada kısa ve uzun dönem ARDL sonuçlarına göre, dış ticaret hadleri ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu

gözlenmektedir. Toda Yamamoto sonuçlarında ise, dış ticaret hadleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik gerçekleşmiştir.

Kalumbu ve Sheefeni (2014) çalışmasında, 1980-2012 yıllarına ait Namibya'nın dış ticaret hadleri ve GSYİH verileriyle VAR ve Granger nedensellik testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, dış ticaret hadleri ve büyüme arasında negatif bir ilişki görülmektedir. GSYİH'dan dış ticaret hadlerine doğru tek yönlü Granger nedensellik vardır. GSYİH'daki şoklar dış ticaret hadlerini olumsuz etkilemektedir.

Sarıdoğan ve Çetin (2016), 1990-2015 yılları arasında 214 ülkedeki büyüme, işgücüne katılım oranı, GSYİH'nin %'si olarak sabit sermaye miktarları ve ihracatın %'si olarak turizm harcamaları verileriyle panel veri analizi yapmışlardır. Yapılan çalışmadaki sonuçlara göre, emek ve sermayenin ekonomik büyümeye etkisi pozitifken, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ülkelerinin etkisi çıkarıldığında %5 anlamlılık düzeyinde turizm gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisinin negatif olduğu gözlenmiştir. İhracat içindeki turizm gelirlerine ait pay arttığında yoksullaştıran büyümenin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Çin'deki Kültür Devriminde (1966-1976) yılları arasındaki yoksullaştıran büyümeyi Chang, Yang ve Chang (2018) makalelerinde incelemişlerdir. Çalışmalarında 1956 yılından 1976 yılına kadar devam eden süreçte GDP (yuan), kişi başı GDP (yuan), yuanın dolar karşısındaki değişim oranı, kişi başı GDP (dolar) gibi verilerle inceleme yapılmıştır. Resmi olarak Çin ekonomisinin belirtilen yıllarda büyüdüğü açıklansa da gerçekte ekonomide kötüleşme meydana gelmiştir. Yapılan ankette Kültür Devriminin imtiyazlı büyüme sergilediği sonucuna varılırken bu sonuçlara ulaşmadaki etken ise, Mao döneminde uygulanan politikalar ve verilerin hala kullanılmasıdır. Dönemin Komünist Parti yönetimindeki Mao ağır sanayideki büyümeyi tercih ettiği için kaynakları tüketim mallarından tüketim dışı olan mallara kaydırmıştır. Tüketim dışı büyüme sonucunda ise, Çin'deki yerleşikler için daha az tüketim malı anlamına gelmektedir ve bunun sonucunda yoksullaşma gözlenmektedir.

Sağlam ve Ayşegül (2018), 1980-2017 yıllarına ait NEXT 11 ülkeleri (Vietnam, Bangladeş, Türkiye, Güney Kore, Meksika, İran, Endonezya, Pakistan, Mısır, Nijerya ve Filipinler)'in GSYİH (yıllık büyüme %), dış ticaret hadleri ve reel döviz kuru indeksi verileriyle Yapısal Vektör Otoregresif Model (SVAR) analizi

yaparak incelemişlerdir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, uzun dönemde yoksullaştıran büyümenin gerçekleşmediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca standart teori ve geçiş etkisi (döviz kuru ve ticaret arasındaki nedensellik için) araştırılmış, bu ülkeler için kabul edilmediği sonucuna varılmıştır

Yiğit ve Yiğit (2018) çalışmasında, Türkiye'nin 2003 birinci çeyrek ve 2018 ikinci çeyrek dönemi, dış ticaret hacmi ve dış ticaret hadleri değişkenleri verilerini kullanarak VAR analizi Granger Nedensellik, Etki-tepki fonksiyonlarını kullanarak incelemişlerdir. Türkiye'de yoksullaştıran büyüme hipotezinin belirlenen dönemler için mevcut olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Etki-tepki fonksiyonunda dış ticaret hacminde pozitif şok gözlemlenirken, dış ticaret haddinde ise yaklaşık 4,5 aylık gecikme ile negatif yönde bir etki meydana gelmektedir ve bu negatif etkinin yönü yaklaşık 5 ay olarak gözlenmektedir.

Shaffer (2019) çalışmasında, 2005 ve 2019 yıllarına ait Satın alma gücü paritesi, GSYİH, ortalama gelir ve tüketim harcamaları verilerini kullanarak düşük seviye toplulukları ve alt gelir topluluklarının yoksullaştıran büyümenin oluşturduğu etkileri incelemiştir. İlk olarak düşük gelir gruplarında fayda ve zarar analizi ile tüketim harcamalarıyla yoksulluk araştırılmak istenmiştir. İkinci olarak, hem hane halkı gelir anketi hem de milli gelir büyüme açısından araştırılmıştır. Üçüncü olarak da alt seviyedeki toplumlardaki yoksullaşmanın durumu incelenmiştir. 2000 yılından beri yapılan ulusal düzeydeki çalışmada (yoksulluğun büyüme esnekliklerinin hesaplandığı) büyümenin ortalama olarak yoksulluğu azalttığı görülmüştür. Gelir ve tüketim harcamalarındaki yoksulluktaki değişim esneklikleri pozitif olarak görülmektedir. Günlük bir dolar satın alma gücü paritesiyle hesaplanan veriler bazı ülkelerde veri eksikliği sebebiyle baz yılı 2011 yılındaki verilerle güncellenmiştir. Altı ülkenin (Bangladeş, Kamboçya, Mısır, Laos, Ürdün ve Yemen)'in 2011 yılına ait verileri olmadığı için 2005 verileri alınmıştır. 2011 yılına ait kişi başı GSYİH, ortalama gelir ve tüketim harcamaları verileriyle uluslararası satın alma gücü paritesinin günlük 1,90 dolar olduğu ve büyümenin yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Yoksulluk ve gelir/büyümedeki tüketim, yoksulluk ve kişi başı GSYİH'nın R istatistiğinde daha yüksek çıkmaktadır.

Sen (2019) çalışmasında, 1950-2010 yılları arasındaki düşük ve orta gelirli ülkelerden oluşan 125 ülkenin büyüme oranı, çalışan sayısı oranı, gelir eşitsizliğindeki nüfusun %40'ına sahip olan nüfus ile günlük 1,90 dolar kazanma verileriyle

yoksullaştıran büyüme hipotezini incelemiştir. Çalışmada dönem olarak veriler nedeniyle kısa dönem 4-7 yıl, uzun dönem ise 8-10 yıl olarak tanımlanmış ve bu şekilde analizler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda kısa ve uzun dönemde yoksulluk ve büyüme arasında negatif ilişki bulunamamıştır.

Konak (2019), Türkiye’deki 2010 1. Çeyrek ve 2018 3. Çeyrek dönemlerine ait reel efektif döviz kurunun ve dış ticaret hadleri verileriyle yoksullaştıran büyümenin etkilerini ARDL sınır testi yardımıyla araştırmıştır. Dış ticaret haddi ve reel büyüme oranı arasında uzun dönemli ve negatif yönlü bir ilişki varken, reel efektif döviz kuru ile reel büyüme oranı arasında uzun dönemli pozitif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye’de yoksullaştıran büyüme hipotezinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Koç ve Güvenbaş (2019), Türkiye’nin 1970 ve 2018 yılları arasındaki, büyüme (GDP yıllık harcama USD) ve işsizlik verileri ele alınarak VAR ve Granger Nedensellik Testi uygulayarak araştırmalarını yapmışlardır. Yapılan çalışmada, belirlenen dönemlerde işsizlik ve büyüme arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

İbrahim, Koomson, Aluko ve Opoku (2020) çalışmalarında, Doğrudan Yabancı Yatırım verileri kullanılarak Threshold tahminleme 17 Sahra altı Afrika ülkelerinden (Benin, Botsvana, Burkina Fas, Kamerun, Fildişi Sahili, Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Gana, Kenya, Malavi, Mali, Marityus, Nijerya, Senegal, Güney Afrika, Tanzanya ve Togo seçilen bir grup ülke üzerine inceleme yapmışlardır. Seçilen gruptan Botsvana, Kamerun, Ekvator Ginesi, Gana, Mali, Senegal ve Güney Afrika’da Bhagwati’nin yoksullaştıran büyüme hipotezi doğrulanırken, çoğu ülke için ise bu hipotezin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Jawaid, Qureshi ve Ali (2020) çalışmalarında, ABD, Çin, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık, Hollanda ve Kanada’nın 1981- 2017 yıllarına ait verilerini kullanarak, Açıklanmış Tercihler Teorisi, refah hareketlerini saptamak için Laspeyres ve Paasche miktar endeksi ve ampirik tahminler için ise lojistik regresyon modeli kullanarak araştırma yapmışlardır. ABD, Çin, Almanya ve Fransa’ya ait verilerle Panel veri analizi yapılmıştır. Panel veri analizinde araştırmanın yapıldığı zamanlarda büyümede bir azalma ile ticaret hadleri arasında anlamlı negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dokuz ülkeden beşinde, İtalya, Kanada, Hollanda,

Birleşik Krallık ve Japonya’da yoksullaştıran büyümenin olduğu gözlemlenirken İtalya, Kanada ve Hollanda’nın ticaret hadlerindeki azalma ve yoksullaşmadan bahsedilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Almanya ve Fransa’da ise yoksullaşma etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ticaret hadlerindeki bozulmanın, dünyadaki en büyük ticaret yapan bazı ülkelerinde, yoksullaştıran büyümenin nedeni olarak görülmektedir.

Siddiqui, Ammad, Qadri ve Ansari (2020) çalışmalarında, Pakistan’ın 2014-2018 yılları arasındaki ihracat sektörünün ürünler bazında Balassa’nın Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre, yoksullaştıran büyüme kavramını araştırmışlardır. Toplam ihracat değeri ile değer büyümesi ve birim değer büyümesi karşılaştırılmaktadır. HS altı haneli kodundaki ürünlere yer verilmiştir. Pakistan’ın ihracat büyümesinin yoksullaştırıcı büyüme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca büyüme kavramları arasında Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin olmadığı da çalışmanın sonuçları arasında gösterilmiştir.

Zhuang ve Bai (2020) çalışmalarında, 1980 ve 2008 yılları arasındaki Net Takas Ticaret Hadleri (NBTT) ve Gelir Ticaret Hadleri (ITT) verilerini birbirleriyle kıyaslayarak bir çalışma yapıp Çin’deki yoksullaştıran büyümenin geçerliliğini araştırmışlardır. Bu çalışma sonucuna göre, Çin’de 1980-2008 yılları arasında yoksullaştıran büyüme olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Uluslararası ekonomideki artan rekabet ITT’nin iyileşmesini sağlamıştır ama bunun da uzun süreceği düşünülmemektedir.

Aytekin (2021) çalışmasında, Türkiye’nin 1980-2019 yıllarına ait GSYİH, turizm gelirleri ve dış ticaret hadleri verileri kullanılarak VAR ve Johansen Eş bütünleşme testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, GSYİH’deki artış dış ticaret hadlerini olumlu yönlü etkilerken, turizm gelirlerindeki artış ise dış ticaret hadlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye’de az da olsa yoksullaştıran büyüme olduğu gözlenmektedir. Johansen eş bütünleşme testinde ise dış ticaret hadleri, turizm gelirleri ve iktisadi büyüme arasında en az bir eş bütünleşme vardır.

Behnezhad, Razmi ve Sadati (2021) çalışmalarında, 2004-2017 yılları arasında orta, yüksek ve düşük gelirli gruplardan seçilen ülkelerin ekonomik koşullarını incelemişlerdir. Enflasyon oranı, büyüme oranı, doğrudan yabancı yatırım verileri, panel veri yöntemiyle araştırılmıştır. Kurumsal kalite arttığında ekonomik büyümenin

yoksulluk üzerindeki etkisi de artmaktadır. Daha kaliteli kurumlarda ekonomik büyümenin yoksulluğu azalttığı sonucuna varılmıştır.

Singh (2022) çalışmasında, Hindistan'ın 1951-1952 ve 2015-2016 yıllarına ait GSYİH, dış ticaret hadleri, finansal gelişme, ticaret açıklığı ve yerli yatırımlar verilerini kullanarak, DOLS (Dynamic OLS), NLLS (Non-linear least squares), ARDL- ECM, VAR ve Johansen-Mosconi-Nielsen (JMN) testleriyle ülkeyi incelemiştir. Singh'ın çalışmasındaki DOLS ve NLLS testlerine göre, dış ticaret hadlerindeki iyileşme ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Finansal gelişme ve ticari açıklık ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve anlamlıdır. ARDL analizinde, dış ticaret hadleri, finansal gelişme ve yerli yatırımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve uzun vadede güçlü etkiye sahiptir ve DOLS ve NLLS testleri ile tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. VAR analizinde ise, sonuçların DOLS, NILLS ve ARDL-ECM ile tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır. Dış ticaret hadlerinden ekonomik büyümeye tek yönlü Granger nedensellik vardır ve JMN eş bütünleşmeyi desteklemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜLKELERİN DIŞ TİCARET VE BÜYÜME ÜZERİNDEN GÖSTERGELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sürdürülebilir kalkınma amaçları ve yoksulluk göstergelerini içeren tabloları anlamak ülkeye ait ekonomik ve sosyal durumlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacaktır. Bu bölümde, yoksulluğun üzerinde durulduğu, sürdürülebilir kalkınma amaçları kısaca açıklanarak, seçilmiş ülkeler ve ülkelere ait yoksulluk göstergeleri tablolar ve ülkelerin ihracat-ithalat gibi bilgileriyle değerlendirilecektir.

2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

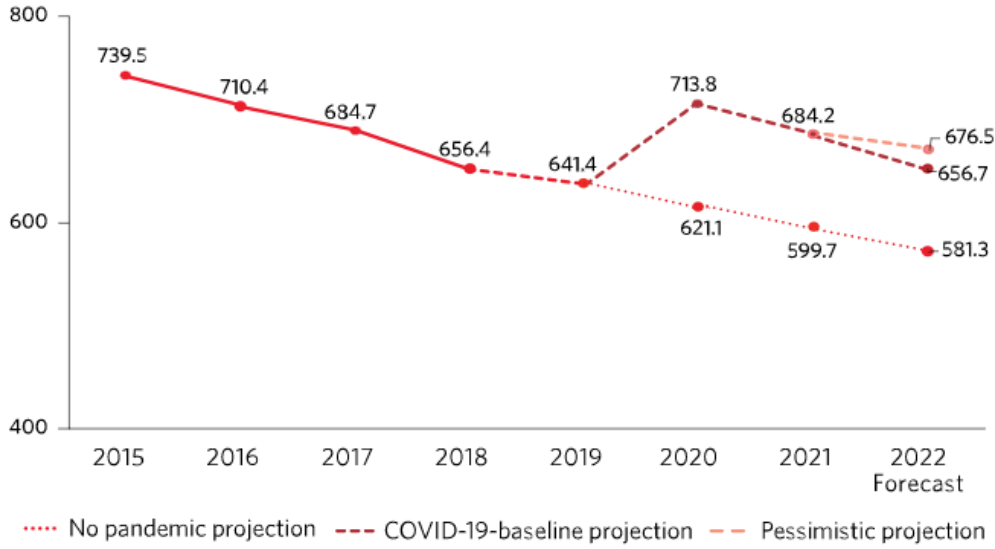
Sürdürülebilir kalkınma amaçları, ekonomik büyüme, sosyal refah ve çevresel sürdürülebilirlik arasındaki dengeyi sağlayarak, mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak ve gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakmak amacını taşıyan uzun vadeli kalkınma stratejileridir. Bu planlar, ülkeler, bölgeler veya topluluklar tarafından benimsenir ve çeşitli hedefler, politikalar ve eylemleri içerir. Birleşmiş Milletler tarafından 2015 ve 2030 yılları arasında gerçekleşmesi beklenen, 17 amaç belirlenmiştir. Bunlar; yoksulluğa son, açlığa son, sağlık ve kaliteli yaşam, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sanitasyon, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu üretim ve tüketim, iklim eylemi, sudaki yaşam, karasal yaşam, barış, adalet ve güçlü kurumlar ve amaçlar için ortaklıklar bu küresel amaçlarda tanımlanan başlıklardır.

Yoksulluğa son başlığı altında, 2030 yılına kadar, günde 1,25 dolardan az geçinen insan sayısının tamamen bitirilmesi hedeflenmektedir. Yoksulluk içinde yaşayan kadın, erkek ve çocuk oranlarının en az yarıya indirilmesi 2030 yılına kadar hedeflenmektedir. Özellikle yoksul ve kırılgan durumdaki insanların da eşit haklara sahip olması beklenmektedir (ekonomik kaynaklara ulaşım, temel hizmetlere erişim, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerinde kontrol kurabilme, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikro finansı da kapsayan hizmetler gibi konularda). Yoksullar ve kırılgan durumda olanlar için hava, çevresel şoklar ve afetler, sosyal ve ekonomik olaylara karşı iyileştirilmelerin yapılması istenilmektedir. En az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun sona erdirilmesi amacıyla diğer kuruluşlardan kaynak aktarımının sağlanması amaçlanmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin ve yoksulların gözetildiği sağlam politikalar

oluşturularak, yoksulluğun azaltılması yönünde yatırımları desteklemek için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde çalışmalar yapılmalıdır (Küresel Amaçlar, 2023a).

Şekil 12

Dünyada 2015–2018 ve 2019–2022 Yılları Arasındaki Günde 1,90 Dolardan Az Gelirle Yaşayan İnsan Sayısı COVID-19 Öncesi ve Sonrası (Milyon)

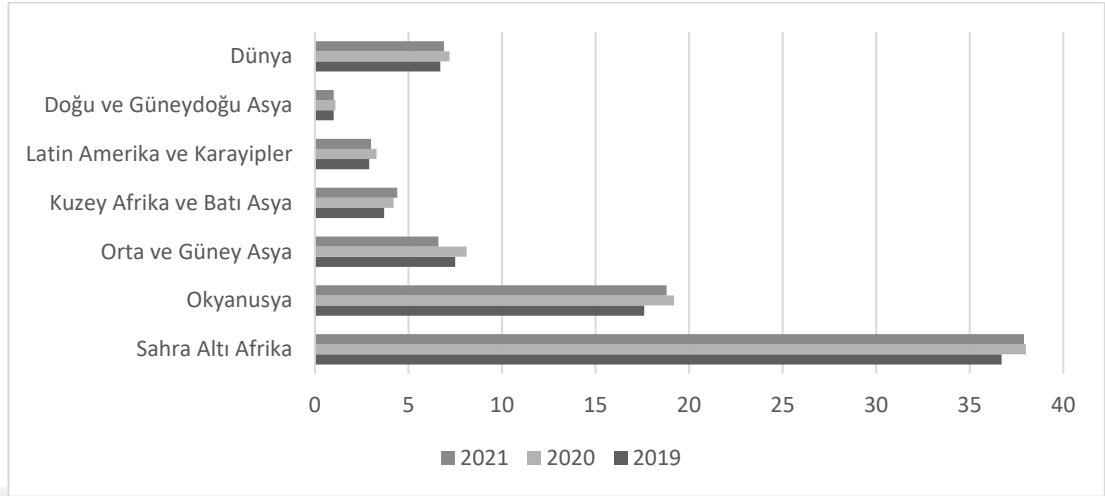

Kaynak: UNSTATS (2023)

Şekil 12’de dünyada 2015-2018 ve 2019-2022 yılları arasındaki günde 1,90 dolardan az gelire yaşayan insan sayısı Covid-19 öncesi ve sonrası (milyon) yer almaktadır. 2015 – 2022 yıllarına ait veriler Şekil 12’de verilmektedir. Şekilde 2015 – 2018 yılları arasında yoksullukta düşüş meydana gelmektedir. Bu dönemde günde 1,90 \$ altında yaşayan kişi sayısı 739,5 milyondan 656,4 milyona düşmüştür. Covid-19’un etkisinin başlamasıyla beraber yoksulluğun tekrar yükseldiği görülmektedir. Ukrayna savaşının da etkisiyle yoksulluktaki artış trendi devam etmektedir. 2030 yılına kadar yoksulluğun azaltılması beklenirken, bu hedefin gerçekleşebilir olması daha da uzaklaşmaktadır.

Şekil 13

Günde 1,90 Doların Altında İstihdam Edilen Nüfusun Oranı (Yüzdesi)

Kaynak: UNSTATS (2023)

Okyanusya’da Avustralya ve Yeni Zelanda hariçtir.

Şekil 13’te dünyada 2019 yılından sonra 2020 yılında günde 1,90\$’ın altında yaşayan istihdam edilen nüfusta artış gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise pandemi öncesine göre yoksulluk içinde yaşayan nüfustaki artış devam etmektedir.

Açlığa son başlığının altında; herkesin yeterli besine ulaşımının sağlanması 2030 yılına kadar güvence altına alınmak istenmektedir. Yetersiz beslenmenin yaygınlığının denetlenmesi ele alınmaktadır. 2030 yılına kadar tarım, ziraat ve balıkçılıkla ilgilenenlerin kaynak ve hizmete ulaşımındaki gelirlerinin iki katına çıkarılması istenilmektedir (Küresel Amaçlar, 2023b).

2030 yılına kadar sağlık ve kaliteli yaşamda 9 hedef olarak değişimler planlanmaktadır. Bunlar; 1. hedefte her 100.000 doğumda 70’in altına indirilmek istenilmektedir. 2. hedefte her 1000 canlı doğumda, yeni doğan ölüm oranlarını en az %12’ye 5 yaş altı çocuk ölüm oranlarını en az %25’e ve yenidoğan ve 5 yaş altı çocukların ölümlerin önlenebilen kısımlarını sonlandırmak amaçlanmaktadır. 3. hedefte su ve diğer yollardan bulaşan hastalıklarla mücadele edilmesi istenilmektedir. 4. hedefte bulaşıcı olmayan hastalıkların neden olduğu ölümlerin önlenmesi yahut tedavi edilmesinin sağlanması beklenmektedir. 5. hedefte uyuşturucu madde kullanımı ve alkol bağımlılığının önlenmesi ve tedavisinin güçlendirilmesi istenilmektedir. 6. hedefte trafik kazalarının önlenmesi yer alırken 7. Hedefte cinsellikle ilgili bilgilerin verilmesi ve eğitimlerin düzenlenmesi amaçlanmaktadır. 8. hedefte güvenli ve bütçeye

göre sağlık hizmetine ulaşmayı kapsayan sistemin kurulması istenirken 9. hedefte ise, zararlı dış etmenlerden kaynaklanan hastalık ve ölümlerin en aza indirilmesi istenilmektedir (Küresel Amaçlar, 2023c).

2030 yılına kadar büyük küçük herkesin kaliteli eğitime katkısı, iş ortamlarına hazırlanması ve matematik becerilerinin edinilmesi sonucunda milli kültürün seviyesinin artırılması amaçlanmaktadır (Küresel Amaçlar, 2023ç).

Kız çocuklarına ve kadınlara ayrımcılığın, erken evliliklerde her türlü şiddetin engellenmesi, kız çocuklarına yapılan cinsel zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması istenilmektedir. Kadınlara ev içi ve sosyal hayatta toplumda eşit hakların sağlanması, her türlü sağlık konularına ücretsiz erişimin sağlanmasına yönelik kararlar alınmıştır (Küresel Amaçlar, 2023d).

Su konusunun uluslararası platformda erişimin ulaşılır olması, ortak alanlarda hijyenin herkese sunulması, atıkların küresel anlamda zararlarının minimize edilip sürdürülebilirliğinin sağlanması, sınır ötesi de olsa suya erişimin sağlanması ve su ekosistemlerinin korunması amaçlanmaktadır (Küresel Amaçlar, 2023e).

2030 yılına kadar her türlü enerji kaynağına erişimin kolaylaştırılması istenmektedir (Küresel Amaçlar, 2023f).

Yıllık oranda minimum %7 oranında kişi başı gelirden büyümenin artırılması, ekonomik verimliliğin yüksek olduğu katma değeri yüksek, emek yoğun sektörlerin ve KOBİ'lerin desteklenmesi teknolojik olarak gelişmeler teşvik edilmektedir. Toplumsal anlamda cinsiyet eşitliğinin iş hayatına adapte edilip buna uygun politikalar uygulanması, eğitime ulaşımın kolaylaşması, işçi haklarının 2025 yılına kadar çocuk işçiliğinde bitirilmesi, göçmenlere ait çalışma haklarının iyileştirilmesi, 2030 yılına kadar turizm ve kültür varlıklarının desteklenmesi ve ulusal finans hizmetlerine ulaşımın artırılması beklenmektedir (Küresel Amaçlar, 2023g).

Endüstri altyapısının eşit dağıtımı ve 2030 yılına kadar bu faaliyetlerin gelişmekte olan ülkelerde küçük ölçekli işletmelerin kamusal ve özel sektör bazında finansal olarak desteklenmesi ve teşvikinin artırılması, bilimsel ve teknolojik projelerin geliştirilmesi öngörülmektedir (Küresel Amaçlar, 2023h).

2030 yılına kadar nüfusta yüzde 40 içerisinde bulunan gelir sahibi kişilerin toplam nüfusa olan payının artması, toplumda herhangi bir statüye yer vermeden

herkesin mali ve toplumsal olarak eşit hak ve fırsatlara sahip olması, uluslararası para piyasalarının ve kurumların düzenlenip denetlenmesi, gelişmekte olan ülkelerin kurumlarına ait hizmetlerin iyi temsilinin gözden geçirilmesi ve planlı göçlerin düzenlenmesine karar verilmiştir (Küresel Amaçlar, 2023i).

2030 yılına kadar bütün vatandaşların konutlara ulaşım koşullarının ve toplu ulaşım sistemlerinin iyileştirilmesi, sürdürülebilir kentleşme için yerleşim planlarının düzenlenmesi, kültürel mirasa verilen önemin artırılması, yoksul nüfustaki doğal afet sonucundaki kayıplara ulaşılması durumunda etkilerinin minimum seviyeye düşürülmesi, şehirleşmedeki hava ve atık düzenlemelerinin iyileştirilmesi, yeşil alan ve kamuya ait alanların tüm vatandaşlara erişimin kolaylaştırılması istenmektedir (Küresel Amaçlar, 2023i).

Gelişmiş ülkelerin ev sahipliğiyle sürdürülebilir üretim ve tüketim gibi programların gerçekleştirilmesi, doğal kaynakların etkin ve etkili kullanımı, gıda atıklarının hasatta oluşan ürünün yanlış değerlendirilmesi, gıda ve tedarikteki yanlış sistemlerin engellenmesi, kimyasalların ve atıkların doğal kaynaklara entegresinin önüne geçilmesi, katı atık ve diğer ürünlerde geri dönüşümün kullanılması, uluslararası büyük şirket ve kamuya ait şirketlerin sürdürülebilir politikaya uygun davranması ve farkındalık serüveninde başı çekmeleri beklenmektedir (Küresel Amaçlar, 2023j).

İklim ve doğal afetlerin oluşturduğu yıkımlara karşı önlemlerin alınması, iklim değişikliği stratejilerinin uygulanması ve buna uygun çeşitli uygulamalarla farkındalık yaratılması amaçlanmaktadır (Küresel Amaçlar, 2023k).

2025 yılına kadar denizden oluşan atıkların önüne geçilmesi, ekosistem politikalarının oluşturulması ve eski haline dönüşüm stratejileri bilimsel işbirlikleriyle düzenlenmesi, avlanma sezonlarının kontrol edilmesi, denizlerin uluslararası ve ulusal hukuk çerçevesinde korunması, 2020 yılına kadar ise DTÖ'nün avcılıkla ilgili teşviklerinin avlanması yasak olan türlere karşı tedbirlerin alınması ve 2030 yılına kadar ise az gelişmiş ülke ve ada devletlerde balıkçılık teşviklerinin maksimum seviyeye yükseltilmesi beklenmektedir (Küresel Amaçlar, 2023l).

2020 yılına kadar karasal ekosistemlerin yenilenmesi, ormanların iyileştirilmesi ağaç kapasitesinin artırılması, 2030 yılına kadar ise kuraklık ve doğal afetlerden muzdarip yerlerin yenilenmesine özen gösterilmesi, biyoçeşitlilik ve yok

olma tehlikesi konusunda hassas davranılması, kaynaklara ulaşımın adil olması, bitki ve hayvan türlerinin yasal olarak avlanmasının sağlanması, deniz ve karada istilacı türlerinin takip ve kontrol edilmesi ve 2020 yılına kadar biyoçeşitlilik konusunda politikaların geliştirilmesi istenmiştir (Küresel Amaçlar, 2023m).

Şiddet ve türevlerinden kaynaklanan ölümlerin azaltılması, çocuk istismarının önlenmesi, hukuk üstünlüğü ve adaletin herkese eşit ulaşım hakkı, 2030 yılına kadar yasa dışı ve yolsuzluk işlemlerin azaltılması ile bu konularda mücadele edilmesi, her konuda ulaşımına açık şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması, gelişmekte olan ülkelerin de uluslararası kurumlara katılması, herkesin kimlik edinilmesi, uluslararası seviyedeki bilgi ile belgelere herkesin erişebilmesi ve bireysel özgürlüklerin de yasalarca korunması istenmektedir (Küresel Amaçlar, 2023n).

Ülkelerin vergisel gelirlerinin artırılması için küresel desteklerin bulunması, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere teşvik vermesi, gelişmekte olan ülkeler için ek finansal kaynakların sağlanması ve bu ülkelerin borç yapılandırmalarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır (Küresel Amaçlar, 2023n).

Gelişmekte olan ülkelere teknoloji konusunda destek verilmesi, çevreye duyarlı teknolojik gelişmelerin izlenmesi ve bu konuda iş birliklerinin sayısının artırılması kararı alınmıştır. Kalkınma planlarının küresel olarak desteklenmesi istenmektedir. DTÖ'ye göre eşitlikçi ticaret politikaların uygulanması ve az gelişmiş ülkelerin kota ve gümrüksüz ithal mallarının piyasaya girmesi sağlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın ülkeler için politikalarla uygulanması, yoksulluğun küresel anlamda iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının geliştirilmesi ve topluma aktarılması noktasında, kamu ve sivil toplumun tüm imkanlarını seferber etmesi gerekmektedir. Demografik olarak 2020 yılına kadar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri içeren verilerin, 2030 yılına kadar GSYH'sinin kapasitesinin artırılması istenmektedir (Küresel Amaçlar, 2023o).

2.2. Seçilmiş Ülke Gruplarının Ekonomik Göstergeleri

Yoksullaştıran büyüme kavramı literatüre ilk kazandırıldığı günden bugüne kadar yüksek gelirli ülkelere ziyade düşük ve orta gelirli ülkelere görüldüğü gözlenmektedir. Çalışmada yoksullaştıran büyüme kavramı düşük gelirli ülkeler, alt orta gelirli ülkeler ve üst orta gelirli ülkeler açısından incelenecektir. Dünya Bankası veri sitesinin ülke gruplamasına göre ülkeler sıralanmıştır.

Çalışmada düşük gelirli ülke grubu olarak seçilen; Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine, Gambiya, Madagaskar, Mali, Mozambik, Nijer, Ruanda, Çad, Togo ve Uganda gibi ülkelerinden meydana gelmektedir.

Alt orta gelirli ülke grubu olarak; Cezayir, Bangladeş, Benin, Bolivya, Cape Verde, Kamerun, Fildişi Sahili, Mısır, Gana, Haiti, Honduras, Hindistan, Kenya, Moritanya, Fas, Nikaragua, Pakistan, Filipinler, Senegal, Tanzanya, Tunus gibi ülkelerden oluşmaktadır.

Üst orta gelirli ülkelerde ise; Arjantin, Brezilya, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Peru, Tayland ve Türkiye incelenecektir.

2.2.1. Düşük Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri

Düşük Gelirli Ülkelere (Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine, Gambiya, Madagaskar, Mali, Mozambik, Nijer, Ruanda, Çad, Togo ve Uganda) ait veriler aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 1 Düşük Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri

Ülkeler	Dış Borç Stoku (% Milli Gelir)				% 10'luk Gelir Eşitsizliği (%)				% 50'lik Gelir Eşitsizliği (%)				1,90\$ Altında Yaşayan Çalışan Yoksulluğu Yıllık (%) +15 Yaş		
	1991	2001	2011	2021	1991	2001	2011	2021	1991	2001	2011	2021	2001	2011	2021
Burundi	83,3	126,5	27,2	33,2	42,9	48,5	47,5	48,4	16,2	13,9	14,5	14	81,9	73,2	79,6
Orta Afrika Cumhuriyeti	58,3	90,3	23,3	41,5	65,1	65	64,9	64,9	5,5	6,7	7,6	7,6	78,8	59,7	61,9
Gine	89,8	106,2	48,2	33,6	48,1	52,2	43,5	37,9	10,7	11,9	15,7	18,2	64,3	48,1	23,3
Gambiya	57,2	75,4	37,4	53,0	55,3	55	52	45,9	10,2	10,3	12,5	15	53,7	21,7	7,8
Madagaskar	126,3	78,4	25,2	37,2	56,3	53,8	51,6	50,8	11,3	10,4	12,5	12,5	64,2	77,6	77,5
Mali	95,5	87,2	23,2	34,8	58,6	46,8	42	44,6	9,3	13,3	16	14,8	59,2	49	20
Mozambik	134,2	87,5	98,3	398,6	62	59,2	60,2	64,4	8,4	10,3	9,8	8,3	79,8	64,1	60,8
Nijer	46,1	63,8	23,7	32,8	46,8	53,3	43,2	49,2	15	12	16,9	14,4	75,1	47	41
Ruanda	42,6	66,9	21,4	82,9	48,8	60,5	58,3	53,9	14,6	9,9	10,8	11,8	75,6	57,9	42,5
Çad	32,9	64,9	19,7	34,6	47,7	47,7	49,3	46,7	13,3	13,3	12,3	14,3	67,4	37	36,8
Togo	86,0	97,9	15,2	41,1	49,6	49,6	51,4	50	12,3	12,3	10,8	12,4	47,2	45	13,6
Uganda	85,9	66,6	11,9	48,3	51,5	55,3	51,9	52,8	12,4	11,6	12,6	12,3	63,9	35,1	35,5

Kaynak: World Bank Data (2023), WID (2023), ILO (2023)

Dış borç stokunun milli gelire oranı, seçilmiş alt gelir grubu ülkeleri verileri tablo 1’de gösterilmektedir. 1991 yılında Mozambik en yüksek paya sahip ülke olarak göze çarpmaktadır. En düşük rakamlara sahip olan ülkenin ise Çad olduğu gözlenmektedir. 10’ar yıllık dönemler için incelenen verilerde, Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine, Nijer, Ruanda, Çad ve Togo gibi ülkelere 1991 yılından 2001 yılına kadar dış borç stokunun milli gelire oranının arttığı gözlemlenirken, Madagaskar, Mali, Mozambik ve Uganda’da ise bu oranının azaldığı görülmektedir. 2008 küresel krizinin etkilerinin zayıfladığı 2011 yılı seçilmiş düşük gelirli ülke grubundaki Mozambik hariç en düşük dış borç stokunun milli gelire oranına sahip olduğu zaman olarak gözlenmektedir. 2019 yılında gerçekleşen Covid-19 pandemisinin etkilerinin dünya ekonomisinde gerçekleştirdiği olumsuzluklar sebebiyle azalması beklenen dış borç stokunun milli gelire oranı tam aksi bir seyirle ülkeler için yükselişe sonuçlanmıştır. Yıllar içerisinde düşük gelirli ülkeler grubundaki en yüksek artış oranı Mozambik’te görülmektedir. 2021 yılında bütün seçilmiş düşük gelirli ülke grupları içerisinde Gine ülke ekonomisi bu durumdan etkilenmemiş, aksine dış borç stokunun milli gelire oranında bir azalış görülmüştür.

Tablo 1’de düşük gelirli ülkeler çerçevesinde dış borç stokunun milli gelire oranının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Mozambik’te dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %429,74 oranırken, 2021 yılında %398,6 oranına azalmaktadır. Mozambik’te 1991-2021 yılları arasındaki bu oran, %264,43 oranına artmıştır.

Ruanda’da dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %82,37 oranırken, 2021 yılında %82,94 oranına artmıştır. Ruanda’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oran, %40,33 oranında arttığı görülmektedir.

Çad’da dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %36,89 oranırken, 2021 yılında %34,56 oranına azalmaktadır. Çad’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranındaki değişimde, %1,67 oranında artış gözlenmektedir.

Tablo 1’de düşük gelirli ülkeler çerçevesinde dış borç stokunun milli gelire oranının dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Madagaskar’da 2020 yılında dış borç stokunun milli gelire oranı %37,70 oranırken, 2021 yılında %37,32 oranına düşmüştür. 1991-2021 dönemi için incelendiğinde ülkedeki bu oran, %89,1 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Mali’de dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %34,88 oranırken, 2021 yılında %34,77 oranına azalmıştır. Mali’de 1991-2021 yılları arasındaki bu oranının, %60,74 oranı olarak azaldığı görülmektedir.

Gine’de 2020 yılında %32,3 oranı olarak gerçekleşen dış borç stokunun milli gelire oranı 2021 yılında ise, %33,61 oranı olacak şekilde artmıştır. 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %56 oranında azalış yaşanmıştır.

Burundi’de 2020 yılında %23,51 oranı olan dış borç stokunun milli gelire oranı 2021 yılında %33,21 oranı olacak şekilde artmıştır. Ülkede bu oran 1991-2021 döneminde, %50,1 oranında azalmaktadır.

Togo’da dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %33,39 oranırken, 2021 yılında %41,1 oranına artmaktadır. Togo’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %44,86 oranında bir azalış gözlenmektedir.

Uganda’da dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %46,55 oranırken, 2021 yılında %48,33 oranına artmaktadır. Uganda’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %37,57 oranında azalış yönünde değişim yaşanmaktadır.

Orta Afrika Cumhuriyeti’nde, 2020 yılında %36,58 oranı olan ülkedeki dış borç stokunun milli gelire oranının 2021 yılında, %41,5 oranına arttığı gözlenmektedir. Ülkedeki 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %16,8 azalış gerçekleşmiştir.

Nijer’de dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %34,72 oranırken, 2021 yılında %32,82 oranına azalmıştır. Nijer’de 1991-2021 yılları arasındaki bu oranın, %13,3 oranında azaldığı görülmektedir.

Gambiya’da 2020 yılında %51,08 oranı olarak gerçekleşen dış borç stokunun milli gelire oranı 2021 yılında ise, %52,97 oranına artmıştır. 1991-2021 yılları arasındaki bu oranın, %4,2 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Tablo 1’de düşük gelirli ülkelerde, 1991-2021 yılları arasında en çok kazanan ilk %10’luk kesimin milli gelir payında, Orta Afrika Cumhuriyeti, en yüksek paya sahiptir. 1991 yılında Burundi, 2001 ve 2011 yılları arasında Mali ve 2021 yılında ise, Gine en çok kazanan ilk %10’luk kesimin en düşük pay aldığı ülkelerdir.

Tablo 1’de düşük gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusun en çok kazanan ilk %10’luk kesimin milli gelir payının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Burundi’de, 1991-2021 yılları arasında %10’luk kesim milli gelirden %5,5 oranında daha fazla pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %5,6 oranında artarken, 2001-2011 yılları arasında %1 oranında azalmış ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,9 oranında artmaktadır.

Ruanda’da, 1991-2021 arasında %10’luk kesim milli gelirden, %5,1 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %11,7 oranında artış gösterirken, 2001-2011 yılları arasında %2,2 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise %4,4 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Nijer’de, 1991-2021 arasında %10’luk kesimin milli gelirden aldığı pay %2,4 oranında artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında, bu pay %6,5 oranında artış gösterirken, 2001-2011 yılları arasında %10,1 oranında azalış ve 2011-2021 yılları arasında ise %6 oranında artış göstermektedir.

Mozambik’te, 1991-2021 arasında %10’luk kesim milli gelirden %2,4 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında, bu pay %2,8 oranında azalış gösterirken, 2001-2011 yılları arasında %1 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise, %4,2 oranında artış görülmektedir.

Uganda’da, 1991-2021 arasında %10’luk kesim milli gelirden %1,3 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %3,8 oranında artış gösterirken, 2001-2011 yılları arasında %3,4 oranında azalış ve 2011-2021 yılları arasında ise %0,9 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Togo’da, 1991-2021 arasında %10’luk kesim milli gelirden %0,4 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payın değişimi gözlemlenmezken, 2001-2011 yılları arasında %1,8 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise %1,4 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Tablo 1’de düşük gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusun en çok kazanan ilk %10’luk kesiminin milli gelir payının dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Mali’de, 1991-2021 arasında %10’luk kesim milli gelirden %14 oranında daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında, bu pay %11,8 oranında azalış gösterirken, 2001-2011 yılları arasında %4,8 oranında azalışına devam etmiş ve 2011-2021 yılları arasında ise, %2,6 oranında artış gerçekleşmiştir.

Gine’de, 1991-2021 yılları arasında %10’luk kesim milli gelirden, %10,2 daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında %10’luk kesimde milli gelirden alınan pay %4,1 artarken, 2001-2011 yılları arasında bu pay %8,7 ve 2011-2021 yılları arasında ise %5,6 azalmaktadır.

Gambiya’da, 1991-2021 yılları arasında, %10’luk kesim milli gelirden %9,4 oranında daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında, bu pay %0,3 oranında azalış gösterirken, 2001-2011 yılları arasında %3 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %6,1 oranında azalışla devam etmiştir.

Madagaskar’da, 1991-2021 arasında %10’luk kesim milli gelirden %5,5 oranında daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %2,5 oranında azalış gösterirken, 2001-2011 yılları arasında %2,2 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,8 oranında azalışla devam etmiştir.

Çad’da, 1991-2021 arasında %10’luk kesimin milli gelirden aldığı pay %1 oranında daha fazla azalmaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda herhangi bir değişim gözlemlenmezken, 2001-2011 yılları arasında %1,6 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise %2,6 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Orta Afrika Cumhuriyeti’nin, 1991-2021 yılları arasında, %10’luk kesimde milli gelirden alınan payda %0,2 oranında daha az pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 ve 2001-2011 yılları arasında bu pay %0,1 oranında azalırken, 2011-2021 yılları arasında ise, herhangi bir değişim gözlenmemektedir.

Tablo 1’de düşük gelirli ülkelerde en az kazanan ilk %50’lik kesimin gelir eşitsizliği payında, 1991-2001 yılları arasında Burundi, 2011-2021 yılları arasında ise Gine seçilmiş ülkeler arasında en yüksek ülke olarak görülmektedir. 1991-2021 yılları arasında Orta Afrika Cumhuriyeti ise, seçilmiş ülkeler içinde en az kazanan ilk %50’lik kesimin milli gelir payına sahiptir.

Tablo 1’de düşük gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusta en az kazanan %50’lik kesimin milli gelir payının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Gine’de, 1991-2021 arasında en az kazanan %50’lik kesim milli gelirden %7,5 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %1,2 oranında artmış, 2001-2011 yılları arasında %3,8 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise %2,5 oranında artışla devam etmiştir.

Mali’de, 1991-2021 arasında en az kazanan %50’lik kesim milli gelirden %5,5 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %4 oranında ve 2001-2011 yılları arasında %2,7 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise, %1,2 oranında azalış gözlenmektedir.

Gambiya’da, 1991-2021 arasında en az kazanan %50’lik kesim milli gelirden %4,8 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %0,1 oranında artış, 2001-2011 yıllarında %2,2 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %2,5 oranında artışla devam etmektedir.

Orta Afrika Cumhuriyeti’nde, 1991-2021 arasında en az kazanan %50’lik kesim milli gelirden %2,1 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %1,2 oranında ve 2001-2011 yılları arasında %0,9 oranında artış gösterirken, 2011-2021 yılları arasında ise, bir değişim gözlenmemektedir.

Madagaskar’da, 1991-2021 arasında en az kazanan %50’lik kesim milli gelirden %1,2 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,9 oranında azalış ve 2001-2011 yılları arasında %2,1 oranında artış gösterirken, 2011-2021 yılları arasında bir değişim gerçekleşmemiştir.

Çad’da, 1991-2021 arasında en az kazanan %50’lik kesim milli gelirden %1 oranında daha fazla pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %1 oranında azalış ve 2011-2021 yılları arasında ise %2 oranında artış yaşanmıştır.

Togo’da, 1991-2021 arasında %50’lik kesim milli gelirden %0,1 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %1,5 oranında azalış ve 2011-2021 yılları arasında %1,6 oranında artış meydana gelmiştir.

Tablo 1’de düşük gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusta en az kazanan %50’lik kesimin milli gelir payının dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Ruanda’da, 1991-2021 arasında en az kazanan %50’lik kesim milli gelirden %2,8 oranında daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %4,7 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %0,9 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %1 oranında artış gerçekleşmiştir.

Burundi’de, 1991-2021 arasında %50’lik kesimde milli gelirden alınan payın %2,2 oranında azaldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %2,3 oranında azalış gösterirken, 2001-2011 yılları arasında, %0,6 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında, %0,5 oranında azalış yaşanmıştır.

Nijer’de, 1991-2021 arasında %50’lik kesim milli gelirden %0,6 oranında daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %3 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında, %4,9 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise %2,5 oranında azalış tespit edilmiştir.

Mozambik’te, 1991-2021 arasında %50’lik kesimde milli gelirden %0,1 oranında daha az pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %1,9 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında, %0,5 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %1,5 oranında azalış devam etmektedir.

Uganda’da, 1991-2021 arasında %50’lik kesim milli gelirden %0,1 oranında daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,8 azalış, 2001-2011 yılları arasında %1 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise %0,3 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Tablo 1’de düşük gelirli seçilmiş ülkelerde, çalışan yoksulluğu oranı (1,90\$ SAGP altında yaşayan çalışan istihdam yüzdesi %) yıllık +15 yaş toplamı olarak, 2001-2021 yılları arasında en yüksek değerler Burundi’de görülmekteyken, 2001 yılında Togo, 2011 yılında Uganda ve 2021 yılında ise Gambiya en düşük değerli ülkelerdir.

Tablo 1’de düşük gelirli seçilmiş ülkeler çerçevesinde çalışan yoksulluğu oranı (1,90\$ SAGP altında yaşayan çalışan istihdam yüzdesi %) yıllık +15 yaş ve toplamı olarak, dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülke:

Madagaskar’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %77,5 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranda bir değişim gerçekleşmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Madagaskar’da çalışan yoksulluğu oranı %13,3 oranında artmıştır.

Tablo 1’de düşük gelirli seçilmiş ülkeler çerçevesinde çalışan yoksulluğu oranı (1,90\$ SAGP altında yaşayan çalışan istihdam yüzdesi %) yıllık +15 yaş ve toplamı olarak, dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Gambiya’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %7,8 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %6,9’a gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Gambiya’da çalışan yoksulluğu oranı %45,9 oranında azalmaktadır.

Gine’de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %23,3 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %22,6’ya gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Gine’de çalışan yoksulluğu oranı %41 oranında azalış göstermiştir.

Mali’de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %20 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %19,9’a gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Mali’de çalışan yoksulluğu oranı %39,2 oranında gerilemiştir.

Nijer’de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %41 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %40,4’e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Nijer’de çalışan yoksulluğu oranı %34,1 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Togo’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %13,6 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %12,9 oranına gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Togo’da çalışan yoksulluğu oranı %33,6 oranında gerilemiştir.

Ruanda’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %42,5 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %40,3’e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Ruanda’da çalışan yoksulluğu oranı %33,1 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Çad’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %36,8 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranda herhangi bir değişim gerçekleşmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Çad’da çalışan yoksulluğu oranı %30,6 oranında azalmıştır.

Uganda’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %35,5 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %34,9 oranına gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Uganda’da çalışan yoksulluğu oranı %28,4 oranında gerilemiştir.

Mozambik’te çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %60,8 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %60,4’e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Mozambik’te çalışan yoksulluğu oranı %19 oranında azalmaktadır.

Orta Afrika Cumhuriyeti’nde çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %61,9 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %61,5’e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Orta Afrika Cumhuriyeti’nde çalışan yoksulluğu oranı %16,9 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Burundi’de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %79,6 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %79,7’ya yükselmiştir. 2001-2021 yılları arasında Burundi’de çalışan yoksulluğu oranı %2,3 oranında azaldığı görülmektedir.

Yoksulluk üzerine çeşitli veri tabanlarında da başlıca endeksler hesaplanmaktadır. Bu endekslerin olduğu veri tabanlarından biri de Dünya Bankası veri sitesidir. Dünya Bankası üzerinden yoksulluk oranları çerçevesinde ilave verilerde olmakla birlikte, veri eksikliği nedeniyle çalışmada yer verilmemiştir.

2.2.2. Düşük Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri

Sefalet Endeksi, ekonomik refah ve işsizlik düzeyini ölçen bir endekstir. Ekonomist Steve Hanke tarafından geliştirilmiştir. Ekonomide oluşan sıkıntının derecesini hesaplamak için enflasyon, işsizlik ve faiz oranlarını kullanır. Sefalet endeksinde ekonomik sıkıntının arttığı durumlarda endeksin değeri yükselirken, ekonomide refahın gözlemlendiği durumlarda ise sefalet endeksi değerinde bir azalma görülmektedir.

Tablo 2

Düşük Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri

Ülkeler	Hanke Sefalet Endeksi		İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	Okur Yazarlık Beklentisi (Yıl)	Ortalama Eğitim (Yıl)	HDI Oranı (% Milli Gelir)
	2021	Sıra	2021	2021	2021	2021	2021
Burundi	24,4	47	0,43	61,66	10,72	3,13	4
Orta Afrika Cumhuriyeti	24,3	48	0,40	53,89	8,040	4,33	1
Gine	34,9	24	0,47	58,89	9,81	2,20	-13
Gambiya	36,6	20	0,5	62,08	9,42	4,64	-1
Madagaskar	14,6	81	0,50	64,49	10,13	5,12	8
Mali	14,6	82	0,43	58,94	7,42	2,31	-11
Mozambik	29,4	36	0,45	59,32	10,22	3,2	2
Nijer	9,6	111	0,4	61,58	6,96	2,12	-3
Ruanda	28,8	38	0,53	66,07	11,23	4,43	6
Çad	21,9	55	0,39	52,53	8,036	2,57	-7
Togo	5,8	136	0,54	61,62	12,95	5,02	12

Uganda	22,2	53	0,53	62,70	10,15	5,73	6
--------	------	----	------	-------	-------	------	---

Kaynak: CATO (2023), United Nations Development Programme (2023)

Tablo 2’de 2021 yılında içerisinde Hanke’nin hesaplamış olduğu sefalet endeksinde, Togo en iyi sefalet endeksi değerine sahipken, Gambiya ise, en geride kalmış ülkedir.

Tablo 2’de sefalet endeksinin en çok arttığı ülke, Madagaskar olarak yer almaktadır. Madagaskar 2020 yılında 60,4 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 14,6 değerine sahiptir. Madagaskar 2020 yılında 10. sırada yer alırken, 2021 yılında 81. sıraya yükselmiştir.

Tablo 2’de düşük gelirli seçilmiş ülkeler çerçevesinde, sefalet endeksinin dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Gambiya 2020 yılında 30,2 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 36,6 değerine sahiptir. Gambiya 2020 yılında 55. sırada yer alırken, 2021 yılında 20. sıraya gerilemiştir.

Gine 2020 yılında 36,8 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 34,9 değerine sahiptir. Gine 2020 yılında 32. sırada yer alırken, 2021 yılında 24. sıraya gerilediği görülmektedir.

Mozambik 2020 yılında 25,8 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 29,4 değerine sahiptir. Mozambik 2020 yılında 71. sırada yer alırken, 2021 yılında 36. sıraya gerilemektedir.

Ruanda 2020 yılında 10,6 sefalet endeksi değerine sahipken 2021 yılında 28,8 değerine sahiptir. Ruanda 2020 yılında 147. sırada yer alırken, 2021 yılında 38. sırada yer almaktadır.

Burundi 2020 yılında 28,7 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 24,4 değerine sahiptir. Burundi 2020 yılında 60. sırada yer alırken, 2021 yılında 47. sıraya gerilemiştir.

Orta Afrika Cumhuriyeti 2020 yılında 13,2 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 24,3 değerine sahiptir. Orta Afrika Cumhuriyeti 2020 yılında 133. sırada yer alırken, 2021 yılında 48. sıraya gerilemiştir.

Uganda 2020 yılında 17,6 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 22,2 değerine sahiptir. Uganda 2020 yılında 194. sırada yer alırken, 2021 yılında 53. sıraya gerilemiştir.

Çad 2020 yılında 11,6 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 21,9 değerine sahiptir. Çad 2020 yılında 143. sırada yer alırken, 2021 yılında 55. sıraya gerilemektedir.

Mali 2020 yılında 17,5 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 14,6 değerine sahiptir. Mali 2020 yılında 105. sırada yer alırken, 2021 yılında 82. sıraya gerilemiştir.

Nijer 2020 yılında 10,5 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 9,6 değerine sahiptir. Nijer 2020 yılında 148. sırada yer alırken, 2021 yılında 111. sıraya gerilediği gözlenmiştir.

Togo 2020 yılında 9,5 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 5,8 değerine sahiptir. Togo 2020 yılında 149. sırada yer alırken, 2021 yılında 136. sıraya gerilemiştir.

İnsani Gelişme Endeksi değerleri Tablo 2’de bulunmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi (HDI), 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. 1 en yüksek refah düzeyine sahip ülke olarak tanımlanmaktadır.

Ruanda’da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,248 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,534 HDI değeriyle 165. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,532 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 66,1 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 66,8 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 11,2 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 4,4 yıl olarak hesaplanmıştır.

Mozambik’te 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,206 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,446 HDI değeriyle 185. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,453 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 59,3 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 61,2 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 10,2 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 3,2 yıl olarak hesaplanmıştır.

Uganda’da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,194 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,525 HDI değeriyle 166. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında

yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,524 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 62,7 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 62,9 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 10,1 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 5,7 yıl olarak hesaplanmıştır.

Gine’de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,191 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,465 HDI değeriyle 182. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,466 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 58,9 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 59,3 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 9,8 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 2,2 yıl olarak hesaplanmıştır.

Mali’de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,183 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,428 HDI değeriyle 186. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,427 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 58,9 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 58,6 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 7,4 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 2,3 yıl olarak hesaplanmıştır.

Nijer’de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,182 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,400 HDI değeriyle 189. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,401 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 61,6 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 61,5 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 7 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 2,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Gambiya’da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,15 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,500 HDI değeriyle 174. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,501 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 62,1 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 62,6 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 9,4 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 4,6 yıl olarak hesaplanmıştır.

Burundi’de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,134 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,426 HDI değeriyle 187. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,840 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 61,7 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise

61,6 yıldır. Okuryazarlık beklentisi yılı 2020 ve 2021 yıllarında 10,7 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 3,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Togo'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,125 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,539 HDI değeriyle 162. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,535 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 61,6 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 61 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 13 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 5 yıl olarak hesaplanmıştır.

Çad'da 2000-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,103 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,394 HDI değeriyle 190. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,397 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 52,5 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 52,8 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 8 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 2,6 yıl olarak hesaplanmıştır.

Madagaskar'da 1999-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,065 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,501 HDI değeriyle 173. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,501 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 64,5 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 65,2 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 10,1 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 5,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,033 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,404 HDI değeriyle 188. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,407 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 53,9 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 54,6 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 8 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 4,3 yıl olarak hesaplanmıştır.

2.2.3. Düşük Gelirli Ülkelerin Dış Ticaret Yapısı

Burundi, %80 tarıma dayalı bir ekonomiye sahiptir. Ülke tarımsal ihtiyaçlarını karşılasa da ülkede son dönemdeki toprak erozyonundan kaynaklanan tarım alanlarında düşüş meydana gelmiştir. Aşırı nüfus ve iç savaşlar ülkenin gelişmesindeki en büyük engeller arasında yer almaktadır. Kahve ve çay en büyük ekime sahip ürünler arasındadır. Petrol, nikel, bakır ve diğer doğal kaynaklar anlamında zengin olmasına

rağmen ülkedeki güvenlik sorunu ve yeterli enerji kapasitesinin eksikliği nedeniyle yatırımcıları ülkeye çekmede zorlanılmaktadır (BNUB, 2024). 2022 yılında ülkede ihracatta, tarım ürünleri %47,5 oranına, imalat sektörü %13,2 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri ise %11,7 oranına sahiptir. Birleşik Arap Emirliği %28, Kongo %18,6, AB %11,5 ve İsviçre ise %9,5 ile en yüksek ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, kahve 54 milyon dolar, çay 23 milyon dolar puro vd. 10 milyon dolar, malt 10 milyon dolar olarak en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 52 milyon dolar altın ve 7 milyon dolar petrol vd. önemli yere sahiptir. Ülkenin 2022 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %15,1 oranına, imalat sektörü %61,7 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %18,5 oranına sahiptir. Burundi'nin %14,7 ile Sudi Arabistan, %14,1 ile Çin, %13,9 ile Birleşik Arap Emirliği, %9,7 ile AB ve %9,1 ile Tanzanya 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede ithalata bakıldığında ise, tahıl ve meslin 34 milyon dolar, şeker pancarı 26 milyon dolar, pirinç 12 milyon dolar ve malt 11 milyon dolar ile en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, petrol ve türevleri 29 milyon dolar ve fosfatlı gübreler 7 milyon dolar ile önemli yere sahiptir (WTO, 2024e). 2019 yılında Bujumbura ticari başkent olsa da sermaye ve ülkenin yeni başkenti Gitega'ya taşınmıştır.

Orta Afrika Cumhuriyeti, elmas, altın ve uranyum açısından zengin ama dünyanın en fakir ülkeleri arasında yer almaktadır. (BBC, 2023ad). “Orta Afrika Cumhuriyeti’nde sosyal uyum eksiklikleri, siyasi gücün yoğunlaşması, sosyal ve bölgesel eşitsizlikler, doğal kaynakların seçkinler tarafından ele geçirilmesi ve çatışmalardan dolayı güvenlik sıkıntısı yaşanmaktadır” (World Bank, 2023ad). Ülkede CFA (Franc des Colonies françaises d’Afrique) denilen Fransız Koloni para birimi olarak kullanılmaktadır. (Badet, 2021). Ülkede 2021 yılında ihracatta, tarım ürünleri %3,8 oranına, imalat sanayi %16,9 oranına ve yakıt ve madencilik %0,3 oranına sahiptir. Orta Afrika Cumhuriyeti’nde, %30,8 ile AB, %24,6 ile Birleşik Arap Emirliği, %8,1 ile İsviçre ve %7 ile Çin ve Uganda 2020 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 0,3 milyon dolar ile pamuk vb. ve 0,2 milyon dolar ile de tahıl ve küspe en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 10 milyon dolar altın, 9 milyon dolar motorlu taşıma ve 7 milyon dolar pırlantada önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, imalat sanayi %68,9 oranına, tarım ürünleri %15,3 oranına ve yakıt

ve madencilik ise %15,4 oranına sahiptir. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, %35 ile AB, %26,2 ile Kamerun, %17,1 ile Çin ve %3,6 ile ABD 2020 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 11 milyon dolar ile pirinç ve 10 milyon dolar ile de diğer ürün preparatları en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 68 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 44 milyon dolar ile de motorlu taşıtlar ile önemli yere sahiptir (WTO, 2024ad).

Gine, doğal kaynaklara, enerji için uygun imkanlara ve kullanılabilir büyük arazileri vardır. Ülkede tarım sektörü büyük öneme sahip olduğu için yoksulluk için kırsal kesimin istihdama katılması amaçlanmaktadır. Ülkede maden sektörü de büyük bir öneme sahiptir (World Bank, 2023ö). Ülkede boksit rezervlerinin üçte ikisi, altın, demir ve elmas rezervleri bulunmaktadır. Ülkede madene aşırı bir bağımlılık gelişmiştir (BIODEV2030, 2024). 2021 yılında ülkede ayrıca bir darbe gerçekleşerek Başkan bir darbe sonucu devrilmiştir (BBC, 2023ö). Ülkede genç işsizlik ve cinsiyet eşitsizliği büyük bir sorun oluşturmaktadır (World Bank, 2023ö). Ülkede 2021 yılı ihracatta, %50,6 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri ve %3,3 oranına sahiptir. Gine'de %27,6 ile Birleşik Arap Emirliği, %24,4 ile AB, %15,3 ile Gana ve %9,1 ile Hindistan 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 29 milyon dolar ile hindistancevizi, Brezilya fıstığı ve kaju, 20 milyon dolar ile kahve ve 9 milyon dolar ile kakao tanelerini en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 1529 milyon dolar altın ve 615 milyon dolar alüminyum cevherleri önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, imalat sanayi %73,5 oranına, tarım ürünleri %22,7 oranına ve %3,1 oranına sahiptir. Gine'de, %31,8 ile AB, %16,8 ile Çin, %13,4 ile Birleşik Arap Emirliği ve %8,3 ile Hindistan 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 333 milyon dolar hurma, incir, ananas, avokado ve 288 milyon dolar ile pirinç en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 471 milyon dolar petrol yağları ve 368 milyon dolar buldozer ile önemli yere sahiptir (WTO, 2024ö).

Gambiya'da, okyanusa kıyısıyla, plajları, iklimi ve Avrupa'ya yakınlığı sebebiyle turizm tesislerine son dönemde önemli yatırımlar yapılmaktadır. Ülkede liman altyapısı oluşturularak bölgenin bir ihracat merkezi olması amaçlanmaktadır (GIEPA, 2024). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %39,8

oranına, tarım ürünleri %35,1 oranına ve %8,6 oranına sahiptir. Gambiya’da %44,7 Mali, %29,1 ile Çin ve %10,9 ile Senegal’le 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 4 milyon dolar çavdar, 2 milyon dolar öğütülmüş fındık ve 1 milyon dolar hindistancevizi, Brezilya fıstığı ve kaju en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 12 milyon dolar petrol yağı vd. ve 1 milyon dolar ağaç işleri için makineler önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise tarım ürünleri %27,5 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %29,7 oranına ve imalat sanayii %42,7 oranına sahiptir. Gambiya’nın, %25,5 ile Togo, %18,9 ile AB ve %12,4 ile Fildişi Sahili 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 38 milyon dolar pirinç, 21 milyon dolar katı ve sıvı yağlar ve 19 milyon dolar şeker pancarı en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 271 milyon dolar petrol yağı vd. ve 69 milyon dolar yolcu taşıma araçları önemli yere sahiptir (WTO, 2024n).

Madagaskar’da 1992 yılında demokratik reformlarla yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulmuştur (BBC, 2023v). 2009 yılında ülkede darbe gerçekleşmiştir. Ülkenin cumhurbaşkanı ekonomik koşullardan duyulan memnuniyetsizlik, yolsuzluk, ifade özgürlüğü kısıtlamaları gibi nedenlerden dolayı görevinden alınmıştır (Ploch ve Cook, 2012). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %31,9 oranına, %40 tarım ürünleri %40 oranına ve imalat sanayi %27,2 oranına sahiptir. Madagaskar’da %32,3 ile AB, %18,1 ile ABD ve %13,2 ile Çin 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 619 milyon dolar vanilya, 116 milyon dolar karanfil ve 47 milyon dolar esansiyel yağlar en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 514 milyon dolar nikel ve 139 milyon dolar titanyum cevheri önemli rolde bulunmaktadır. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %23,7 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %18,2 oranına ve imalat sanayii %56,9 oranına sahiptir. %19,4 ile Çin, %17,4 ile AB ve %10,2 ile Umman 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 273 milyon dolar pirinç, 113 milyon dolar palm yağı ve 89 milyon dolar şeker pancarı ve kamış en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 602 milyon dolar petrol yağı vd. ve 120 milyon dolar örgü ve kumaş önemli faktörlerdir (WTO, 2024v).

Mali’de, 1991 yılında Mart devrimi meydana gelmiştir. Ülkede CFA 1999 yılında Fransa’nın Euro’ya geçmesiyle beraber bu para biriminde de değişim görülmektedir (Badet, 2021). 2020 yılında ülkede bir darbe daha gerçekleşip başkan devrilmiştir. 2021 yılında ordu ve sivil yönetim arasında tekrar anlaşmazlıklar sonucu ikinci darbe yapılmıştır (BBC, 2023y). Dünya Bankasına göre Mali emtia dalgalanmalarına karşı savunmasız, nüfus artış hızı yüksek bir ülke olarak tarif edilmektedir. ECOWAS Devlet Başkanları, 2022 Akra Olağan Zirvede ülkede uygulanan mali ve ekonomik yaptırımların kaldırılmasına ve 2024 yılında sivil yönetime dönüş için önerilen takvimi kabul etmişlerdir. Ülkede ECOWAS ile mutabakatlara göre, kısa vadede demokratikleşme yönünde seçimlerin yeniden düzenlenmesi, kamu harcamaları ve vergilerinde iyileştirilmesi üzerine reformların sürdürülmesi beklenmektedir (World Bank, 2023y). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %3,3 oranına, tarım ürünleri %11,8 oranına ve imalat sanayi %1,5 oranına sahiptir. %36,5 ile Güney Afrika, %35,6 ile İsviçre ve %7,1 ile Bangladeş’le 2019 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 422 milyon dolar pamuk, 37 milyon dolar canlı yağlı tohum ve meyveler ve 11 milyon dolar hurma, incir, ananas, avokado en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 2657 milyon dolar altın ve 44 milyon dolar mineral ve kimyasal gübreler önemli yere sahiptir. Ülkede 2021 yılında ithalatına bakıldığında, tarım ürünleri %19,4 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %19 oranına ve imalat sanayii %59,7 oranına sahiptir. %22,5 ile Senegal, %19 ile AB ve %15,8 ile Çin 2019 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 97 milyon dolar buğday ve meslin, 89 milyon dolar şeker pancarı ve kamış ve 64 milyon dolar pirinç ithalatı yapılmaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 1361 milyon dolar petrol yağı vd. ve 201 milyon dolar çimento önemli yere sahiptir (WTO, 2024y).

Mozambik’te, 1990 yılında Anayasada çok partili sistem için değişikliklere gidilmiştir. 1977-1992 yılları arasında süren çatışmalar sona ermiş ve Birleşmiş Milletler aracılığıyla barış konusunda anlaşılmıştır (BBC, 2023ab). 2017 yılında ülkede Cabo-Delgado eyaletinde gaz nedeniyle isyanlar çıkmıştır. Ayrıca bölgede Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) yatırımlarına da sorun teşkil etmiştir. Ülkede büyümenin gerçekleşmesi LNG projelerine bağlı olarak değişmektedir. İklim şokları, iç borçlanmalar, seçimler, savaş gibi durumlar da ülkede risk yaratan belli başlı

faktörler arasında yer almaktadır. 2021 yılında Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle ülkede (Metical) daha sıkı bir para politikası ile desteklenmiş ve 2023 yılında bu enflasyonun daha ılımlı bir şekilde ilerlemesine yardımcı olmuştur. 2000-2015 yılları arasında Sahra Altı Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden birine sahip olan ülkede istihdam yaratma, iyi eğitilmiş bireylerin yetişmemesi, arz talep arasında oluşan negatif bağıntı, düşük üretkenlik vb. nedenlerden dolayı büyümesi önünde büyük engeller oluşturmaktadır (World Bank, 2023ab). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %69,2 oranına, tarım ürünleri %15,2 oranına ve imalat sanayi %7,1 oranına sahiptir. %21,1 ile Hindistan, %14,1 ile AB ve %13,6 ile Güney Afrika'yla 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 224 milyon dolar kurutulmuş baklagil, 151 milyon dolar tütün ve 98 milyon dolar diğer yağlı tohumlar ve meyveler en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 2005 milyon dolar kömür, briket ve 1637 milyon dolar işlenmemiş alüminyum önemlidir. Ülkenin 2022 ithalatına bakıldığında ise, %22,1 ile tarım ürünleri %22,1 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %18,1 oranına ve imalat sanayi %59,7 oranına sahiptir. %32 Kore, %15,6 Güney Afrika ve %10 Birleşik Arap Emirliği 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 317 milyon dolar pirinç, 273 milyon dolar palm yağı ve 266 milyon dolar tahıl ve meslin en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 4668 milyon dolar gemi ve 2272 milyon dolar petrol yağı ve önemli yere sahiptir (WTO, 2024ab).

Nijer'de, 1990-1995 yılları arasında ülkede yoksulluğun tetiklenmesinden dolayı Tuareg isyanı çıkartılmıştır (BBC, 2023ac). ECOWAS Bazoum'un göreve dönmesi yönünde darbecilere ve ülkeye karşı yaptırımlarla "tüm ticari ve mali işlemleri" dondurma kararı vermiştir. Ayrıca BCEAO (Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası)'da hükümet ve KİT'lerin hesaplarını dondurma, uzun vadeli likidite pencerelerine ve bölgesel borç piyasasına erişimin kaybedilmesi, dış bütçe desteği ve projelere verilen desteklerin yatırımların azaltılması yönünde kararlar verilmiştir. Nijerya'da Nijer'e elektrik ihracatını durdurması sonucu büyümede yavaşlaması beklenmektedir (World Bank, 2023). Ülkede 2022 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %39,7 oranına, tarım ürünleri %10,2 oranına ve imalat sanayi %11,1 oranına sahiptir. %34,3 AB, %18,7 Mali ve %16 Nijerya 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına

bakıldığında, 13 milyon dolar soğan, sarımsak, pırasa, 10 milyon dolar palm yağı ve 5 milyon dolar keçiboynuzu fasulyesi, deniz yosunları en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 135 milyon dolar uranyum, toryum ve 122 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları önemli kalemi oluşturmaktadır. Ülkenin 2022 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %33,4 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %8,6 oranına ve imalat sanayii %57,3 oranına sahiptir. %30 AB, %23,9 Çin ve %10,3 Hindistan 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 546 milyon dolar pirinç, 71 milyon doları palm yağı ve 60 milyon dolar en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 340 milyon dolar 9301-9304 aksesuarları ve 271 milyon dolar 8801, 8802 malların parçaları önemli yere sahiptir (WTO, 2024ac).

Ruanda'da, Rusya-Ukrayna savaşının etkileri, iklim kaynaklı şoklar ve enflasyonist baskılarla beraber büyümüştür. Ülkedeki en büyük handikaplardan birisi kamu borcunun yıllar içerisindeki artmasıdır. Ruanda, kamu sektörünün öncülüğünde bir kalkınma modeli benimsemiştir. Son yıllarda yoksulluğun azaltılması yolunda adımlar atılmış ama ülkede kırsaldan kentteki yaşama geçiş çalışmaları beklenildiği kadar hızlı olmaması sonucu durağanlık görülmektedir (World Bank, 2023ag). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %17,8 oranına, tarım ürünleri %40,6 oranına ve imalat sanayi %20 oranına sahiptir. %38 Kongo, %29,2 Birleşik Arap Emirliği ve %4,8 Çin 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 101 milyon dolar çay, 96 milyon dolar kahve ve 63 milyon dolar pirinç en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 556 milyon dolar altın ve 198 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %26,7 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %16 oranına ve imalat sanayii %57,2 oranına sahiptir. 2022 yılında ülkede %21 Çin, %11,1 Tanzanya ve %9,3 Kenya'yla ithalat gerçekleştirilmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 175 milyon dolar palm yağı vd., 174 milyon dolar şeker pancarı veya kamışı ve 144 milyon doları pirinç en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 719 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 510 milyon dolar altın önemli kalemlerdir (WTO, 2024ag).

Çad tarım ülkesiyken, 2003 yılında petrol üreten ülkeler arasına katılmıştır. Petrolde oluşan bir değişkenliğin ülkede olumsuz etkilere sebep olması

beklenmektedir. Ülke komşu ülkelerle ilgili sorunlara yıllar içerisinde şahit olmuş ve bu durumdan etkilenmiştir. Nüfusun büyük bir bölümü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (World Bank, 2023h).

Covit-19 ve Rusya-Ukrayna savaşı Togo'yu olumsuz etkilemiştir. Ülkede kamu harcamalarında son yıllarda bir artış bulunmaktadır. Ülkede uygulanan genişletici maliye politikası yerini 2023 yılında sıkılaştırıcı maliye politikasına devretmiştir (World Bank, 2023aj). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %15,6 oranına, tarım ürünleri %24,3 oranına ve imalat sanayi %40 oranına sahiptir. %17 Hindistan, %13,7 AB ve %12,4 Burkina Faso'yla 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 76 milyon dolar soya fasulyesi, 50 milyon dolar palm yağı vd. ve 45 milyon dolar pamuk en önemli kısımdadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 300 milyon doları doğal kalsiyum fosfatları ve 94 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, %17,6 ile tarım ürünleri %17,6 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %21,5 oranına ve imalat sanayii %60,9 oranına sahiptir. %25,9 AB, %19,8 Çin ve %6,1 Hindistan'la 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler arasında yer almaktadır. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 60 milyon dolar palm yağı vd., 55 milyon dolar pirinç ve 44 milyon dolar şeker pancarı veya kamışı en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 149 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 109 milyon dolar etilen polimerleri önemli yere sahiptir (WTO, 2024aj).

Uganda'da da 2011 yılı ve 2022 yılı arasında yaşanan olumsuz hava koşulları, dış şoklar, nüfus artışı gibi nedenlerden ötürü bir darboğaz yaşamıştır. 2022 yılında ülkede yüksek enflasyon yaşanmış, sıkı para politikaları gibi birçok önlem uygulamaya geçirilmiştir. Ülkede uygulana sıkı para politikasının geçici olduğu ve para politikasının gevşetilmesi yönünde hükümetin bu yönde adımlar atması beklentiler arasındadır. Uganda özel sektör yatırımlarından ziyade kamu yatırımlarına öncelik veren bir ülke olması nedeniyle ülkenin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri bu durum olarak görülmektedir (World Bank, 2023am). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %3 oranına, tarım ürünleri %49,1 oranına ve imalat sanayi %14,3 oranına sahiptir. %44,5 Birleşik Arap Emirliği, %11,8 AB ve %11,2 Kenya 2020 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 516 milyon dolar

kahve, 99 milyon dolar kahve çekirdekleri ve 79 milyon dolar çay en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 1818 milyon dolar altın ve 77 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %13,3 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %13,9 oranına ve imalat sanayii %61,5 oranına sahiptir. %16,4 Çin, %11,6 Hindistan ve %9,4 Kenya 2020 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 272 milyon dolar palm yağı vd., 152 milyon dolar tahıl ve meslin ve 106 milyon dolar pirinç en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 1842 milyon dolar altın ve 109 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları önemli yere sahiptir (WTO, 2024am).

2.2.4. Alt Orta Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri

Alt orta gelirli ülke grubu olarak Cezayir, Bangladeş, Benin, Bolivya, Cape Verde, Kamerun, Fildişi Sahili, Mısır, Gana, Haiti, Honduras, Hindistan, Kenya, Moritanya, Fas, Nikaragua, Pakistan, Filipinler, Senegal, Tanzania, Tunus gibi seçilmiş ülkelere ilişkin veriler aşağıdaki gibi incelenecektir.

Tablo 3

Alt Orta Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri

Ülkeler	Dış Borç Stoku (% Milli Gelir)				% 10'luk Gelir Eşitsizliği (%)				% 50'lik Gelir Eşitsizliği (%)				1,90\$ Altında Yaşayan Çalışan Yoksulluğu Yıllık (%) +15 Yaş		
	1991	2001	2011	2021	1991	2001	2011	2021	1991	2001	2011	2021	2001	2011	2021
Cezayir	66,0	42,8	3,1	4,5	47,5	41	38,1	38,1	14,2	16,7	19	19	1,3	0,1	0,1
Bangladeş	41,1	26,9	19,5	20,9	38,5	44,6	43,3	42,4	18,9	15,8	16,4	17,1	29,5	15,5	3,9
Benin	58,8	40,5	17,5	39,0	48,8	48,8	51,9	46,9	13,9	13,9	11,9	14,2	47,8	47,1	14,1
Bolivya	81,6	60,5	26,9	40,6	55,3	56,5	53,5	53,3	8,4	8	10	9,3	20,4	6,5	4,4
Cape Verde	41,8	62,1	58,1	108,5	60,9	60,9	52,1	49,1	8,7	8,7	11,5	12,4	13,4	3,5	1,4
Kamerun	61,0	95,0	10,2	36,1	54,3	51,8	51,3	52	11,5	12,4	11,2	10,6	24,8	29,6	20,1
Fildişi Sahili	199,2	117,1	52,4	44,0	49,7	52,8	49,4	48,6	13,6	11,7	12,6	12,8	24,6	35	9
Mısır	86,6	29,0	15,3	36,6	46,1	50,4	47,5	47,6	17,1	14,7	15,3	15,4	2	1,2	1,2
Gana	67,6	131,8	27,3	47,8	47	47,5	48,6	48,9	14,1	13	12,5	12,2	27,6	12,4	9,3
Haiti	23,3	20,3	5,9	12,4	55	56	54	52,4	8,5	8,5	9,8	9,8	24,9	22,1	21,6

Honduras	79,8	69,8	26,4	45,3	55,3	56,5	53,5	53,3	8,4	8	9,8	9,8	17,4	12,4	11,1
Hindistan	31,9	20,7	18,5	19,6	35	42	55,2	57,1	20,1	18,1	13,7	13,1	39,8	22,3	7,8
Kenya	95,8	42,8	23,9	37,9	66,3	54,8	51,3	48,7	7,2	11,1	12,2	13	34,7	35,8	27,6
Moritanya	106,2	131,3	56,6	59,2	57,8	46,9	41	40,5	10,4	13,7	16	16,8	16,4	6,1	2,8
Fas	71,9	48,8	30,1	50,1	49,2	49,9	49,9	49,4	13,3	13	13,4	13,6	4,9	1,1	0,1
Nikaragua	960,4	125,7	83,5	108,8	55	56	54	52,4	8,5	8,1	9,8	9,8	8,9	4,4	1,5
Pakistan	52,6	41,4	30,7	38,2	42,9	43,7	43,2	42,8	16,6	16,8	17,1	17,3	23,9	6,3	3
Filipinler	63,0	67,5	25,5	26,1	51,4	50,9	48,4	45,4	11,8	11,7	12,5	14,3	11,3	9,7	3,1
Senegal	50,8	57,6	33,1	107,0	61	51,8	47,7	47,8	8,1	12,6	13,4	14	50,6	39,9	8,5
Tanzanya	137,5	49,2	29,9	42,2	43,1	46	48,8	51,4	15,8	14,5	14,1	13	2	0,5	0,1
Tunus	65,9	61,1	49,7	91,4	47,4	48,1	42,5	41,4	13,3	13,2	15,7	16,6	88,2	52,4	48,9

Kaynak: World Bank Data (2023), WID (2023), ILO (2023)

1991-2021 yıllarına ait 10 yıl aralıklarla seçilmiş alt orta gelirli ülkelere ait dış borç stokunun milli gelire oranı Tablo 3'te verilmektedir. 1991 yılında seçilmiş ülkelerdeki dış borç stokunun milli gelire oranı en düşük Haiti'de gözlemlenirken, en yüksek oranlar ise Fildişi Sahilinde ve Nikaragua'da gerçekleşmiştir. 1991 yılında Nikaragua'da dış borç stokunun milli gelire oranı %960 olarak alt orta gelirli ülkeler arasındaki en yüksek orana sahiptir. 2001 yılında Cezayir, Bangladeş, Benin, Bolivya, Fildişi Sahili, Mısır, Haiti, Honduras, Hindistan, Kenya, Fas, Nikaragua, Pakistan, Tanzanya ve Tunus'ta dış borç stokunun milli gelire oranı azalırken, Cape Verde, Kamerun, Gana, Moritanya, Filipinler ve Senegal'de bu oranın arttığı gözlenmektedir. 2001 yılında Nikaragua'da, dış borç stokunun milli gelire oranı 1991 yılında %960'dan %125'e gerilemiştir. 2011 yılında Cezayir'de bu oran, seçilmiş Alt orta ülke grubu ülkeler arasında en düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. 2011 yılında bütün ülkelerde dış borç stokunun milli gelire oranının azaldığı gözlenmektedir. En yüksek azalış bu yılda Kamerun'da gerçekleşmiştir. 2021 yılında, azalması beklenen dış borç stokunun milli gelire oranı Covid-19 ve Rusya Ukrayna savaşının etkisiyle alt orta gelirli seçilmiş ülke grubunda artışla sonuçlanmıştır. 2021 yılında tüm bu olumsuz atmosfere rağmen Fildişi Sahili'nde dış borç stokunun milli gelire oranında bir azalış gerçekleşmiştir. Mısır ve Senegal de 2021 yılında bu oran en yüksek artışın meydana geldiği ülkeler olmuştur.

Tablo 3'te alt orta gelirli ülkeler çerçevesinde dış borç stokunun milli gelire oranının dönem içerisinde arttığı ülke olan Cape Verde'de, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %124,58 oranındayken, 2021 yılında %108,5 oranına azalmıştır. Cape Verde'de 1991-2021 yılları arasındaki dış borç stokunun milli gelire oranındaki değişiminde, %66,68 oranında bir artış görülmektedir.

Tablo 3'te alt orta gelirli ülkeler çerçevesinde dış borç stokunun milli gelire oranının dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Nikaragua'da dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %115,58 oranıyken, 2021 yılında ise %108,76 oranına azalmaktadır. Nikaragua'da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %851,62 oranında bir azalış görülmektedir.

Fildişi Sahili'nde dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %42,22 oranıyken, 2021 yılında %43,98 oranı olmuştur. Fildişi Sahili'nde 1991-2021 yılları arasındaki bu oran, %155,26 oranında azalmıştır.

Tanzanya'da dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %40,97 oranından, 2021 yılında %42,17 oranına yükselmiştir. Tanzanya'da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %95,31 oranında bir azalış gerçekleşmektedir.

Cezayir'de dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %3,64 oranından, 2021 yılında %4,50 oranına artmıştır. Cezayir'de 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %61,5 oranında bir azalış görülmektedir.

Kenya'da dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %38,45 oranından, 2021 yılında ise %37,91 oranına azalmaktadır. Kenya'da 1991-2021 yılları arasında bu oranın, %57,92 oranında azaldığı gözlenmektedir.

Senegal'de dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %97,43 oranıyken, 2021 yılında %106,99 oranına artmaktadır. Senegal'de 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %56,15 oranında bir artış yaşanmıştır.

Mısır'da dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %36,67 oranıyken, 2021 yılında %36,57 oranına azalmıştır. Mısır'da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %50,1 oranında bir azalış görülmektedir.

Moritanya'da dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %73,16 oranıyken, 2021 yılında %59,18 oranına azalmıştır. Moritanya'da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %47,04 oranında bir azalış tespit edilmiştir.

Bolivya’da dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %42,58 oranından, 2021 yılında 40,56 oranına azaldığı gözlenmektedir. Bolivya’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %41,05 oranında bir azalış gerçekleşmektedir.

Filipinler’de dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %25,31 oranırken, 2021 yılında ise %26,07 oranına artmaktadır. Filipinler’de 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %36,93 oranında bir azalış görülmektedir.

Honduras’ta dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %49,73 oranırken, 2021 yılında ise %45,27 oranına azalmıştır. Honduras’ta 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %34,49 oranında bir azalış görülmektedir.

Tunus’ta dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %100,06 oranından 2021 yılında %91,39 oranına azalmaktadır. Tunus’ta 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %25,48 oranında bir artış gerçekleşmektedir.

Kamerun’da dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %37,03 oranırken, 2021 yılında %36,06 oranına azalmıştır. Kamerun’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %24,89 oranında bir azalış tespit edilmiştir.

Fas’ta dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %58,1 oranırken, 2021 yılında ise %50,07’ye azalmaktadır. Fas’ta 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %21,83 oranında bir azalış yaşanmıştır.

Bangladeş’te dış borç stokunun milli gelire oranı, 2020 yılında %18,88 oranırken, 2021 yılında %20,9 oranına artmıştır. Bangladeş’te 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %20,21 oranında bir azalış görülmektedir.

Gana’da dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında, %45,03 oranırken, 2021 yılında ise %47,84 oranına düşmektedir. Gana’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %19,81 oranında bir azalış görülmektedir.

Benin’de dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %34,25 oranırken, 2021 yılında %39 oranına artmaktadır. Benin’de 1991- 2021 yılları arasındaki bu oranda, %19,8 oranında bir azalış gerçekleşmiştir.

Pakistan’da dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %39,24 oranırken, 2021 yılında ise %38,17 oranına azalmaktadır. Pakistan’da 1991-2021 yılları arasında bu oranda, %14,38 oranında bir azalış tespit edilmiştir.

Hindistan'da dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %21,47 oranırken, 2021 yılında ise %19,62 oranına azalmıştır. Hindistan'da 1991-2021 yılları arasında bu oranda, %12,28 oranında bir azalış görülmektedir.

Haiti'de dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %15,94 oranırken, 2021 yılında %12,42 oranına azalmıştır. Haiti'de 1991-2021 yılları arasındaki bu oranında, %10,87 oranında bir azalış yaşanmaktadır.

Tablo 3'te alt orta gelirli ülkelerde en çok kazanan ilk %10'luk milli gelir payında, en yüksek payı alan ülke, 1991 yılında Kenya, 2001 yılında Cape Verde, 2011 yılında Nikaragua ve 2021 yılında ise Hindistan'dır. En düşük paya sahip ülkeler ise, 1991 yılında Hindistan, 2001-2021 yılları arasında ise Cezayir'dir.

Tablo 3'te düşük gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusun en çok kazanan ilk %10'luk milli gelir payının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Hindistan'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk kesim milli gelirden %22,1 oranında daha fazla pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %7 oranında artış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %13,2 oranına ve 2011-2021 yılları arasında %1,9 oranına artışlar devam etmiştir.

Tanzanya'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %8,3 oranında artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %2,9 oranında, 2001-2011 yılları arasında %2,8 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %2,6 oranında artışlar tespit edilmiştir.

Bangladeş'te 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %3,9 oranında artmaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %6,1 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında %1,3 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %0,9 oranında azalış görülmektedir.

Gana'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %1,9 oranında artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,5 oranında, 2001-2011 yılları arasında %1,1 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,3 oranında artışlar gerçekleşmiştir.

Mısır'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan payda %1,5 oranında daha fazla artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay, %4,3

oranında artarken, 2001-2011 yılları arasında %2,9 oranında azalmış ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,1 oranında artış yaşanmıştır.

Fas'ta, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %0,2 oranında daha fazla artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,7 oranında artış görülürken, 2001-2011 yılları arasında herhangi bir değişim görülmezken, 2011-2021 yılları arasında %0,5 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Tablo 3'te düşük gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusun en çok kazanan ilk %10'luk milli gelir payının dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Kenya'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %17,6 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %11,5 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %3,5 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %2,6 oranında azalışlar yaşanmıştır.

Moritanya'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %17,3 oranında daha fazla azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %10,9 oranında, 2001-2011 yılları arasında %5,9 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %0,5 oranında azalışlara rastlanmıştır.

Senegal'de, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %13,2 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %9,2 oranında ve 2001-2011 yılları arasında %4,1 oranında azalışlar görülürken 2011-2021 yılları arasında %0,1 oranında artış meydana gelmiştir.

Cape Verde'de, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %11,8 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %8,8 oranına ve 2011-2021 yılları arasında %3 oranına azalışla devam etmiştir.

Cezayir'de, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %9,4 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %6,5 oranında ve 2001-2011 yılları arasında %2,9 oranında azalış görülürken, 2011-2021 yılları arasında herhangi bir değişim gerçekleşmemiştir.

Filipinler'de, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %6 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,5 oranında

azalışlar görülürken, 2001-2011 yılları arasında %2,5 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %3 oranında azalışlarla devam etmiştir.

Tunus'ta, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %6 oranında azalmaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,7 oranında artışlar görülürken, 2001-2011 yılları arasında %5,6 oranına ve 2011-2021 yılları arasında %1,1 oranına azalışlar tespit edilmiştir.

Haiti'de, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %2,6 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %1 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında %2 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %1,6 oranında azalışlar yaşanmıştır.

Kamerun'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %2,3 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %2,5 oranında ve 2001-2011 yılları arasında %0,5 oranında azalışlar gerçekleşirken ve 2011-2021 yılları arasında %0,7 oranında artış gerçekleşmektedir.

Nikaragua'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %2 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %1 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında %2 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %1,6 oranında azalışlarla devam etmiştir.

Bolivya'da, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %2 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %1,2 oranında artış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %3 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %0,2 oranında azalışlar görülmektedir.

Honduras'ta, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %2 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %1,2 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında %3 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %0,2 oranında azalışlarla devam etmektedir.

Benin'de, 1991-2021 yılları arasında %10'luk milli gelirden alınan pay %1,9 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %3,1 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında %5 oranında azalış meydana gelmiştir.

Fildişi Sahili’nde, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %1,1 daha fazla azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında ilk %10’luk milli gelirden alınan payda %3,1 artarken 2001-2011 yılları arasında %3,4 ve 2011-2021 yılları arasında %0,8 azalışlar gözlenmektedir.

Pakistan’da, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %0,1 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu pay %0,8 oranında artış görülürken, 2001-2011 yılları arasında %0,5 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %0,4 oranında azalışlar yaşanmaktadır.

Tablo 3’te ülkelerdeki nüfusun en az kazanan %50’lik milli gelir payı yer almaktadır. Nüfustaki en az kazanan %50’lik milli gelir payındaki en düşük değere sahip ülkeler içinde, 1991 yılında Kenya, 2001 yılında Honduras ve Bolivya, 2011 yılında Haiti, Honduras ve Nikaragua, 2021 yılında ise Bolivya yer almaktadır. Nüfustaki en az kazanan %50’lik milli gelir payındaki en yüksek değere sahip ülkeler ise yıllar itibariyle, 1991 yılında Bangladeş, 2001 yılında Hindistan, 2011 yılında Bangladeş ve 2021 yılında ise Pakistan’ın olduğu görülmektedir.

Tablo 3’te alt orta gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusta en az kazanan %50’lik milli gelir payının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Moritanya’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %6,4 oranında daha fazla pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %3,3 oranında artış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %2,3 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,8 oranında artış gerçekleşmiştir.

Senegal’de, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %5,9 oranında fazla pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %4,5 oranında artış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %0,8 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,6 oranında artışlar devam etmiştir.

Kenya’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %5,8 daha fazla pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %3,9 oranında artış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %1,1 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,8 oranında artışlar gözlenmiştir.

Cezayir’de, 1991-2021 yılları arasında %50’luk milli gelirden %4,8 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %2,5

oranında ve 2001-2011 yılları arasında %2,3 oranında artışlar görülürken, 2011-2021 yılları arasında herhangi bir değişim gerçekleşmemiştir.

Cape Verde’de, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %3,7 oranında daha fazla pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %2,8 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %0,9 oranında artışlar yaşanmıştır.

Tunus’ta, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden alınan pay %3,3 oranında artmaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,1 oranında azalış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %2,5 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,9 oranında artışlar tespit edilmiştir.

Filipinler’de, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %2,5 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,1 oranında azalış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %0,8 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %1,8 oranında artışlar meydana gelmiştir.

Haiti’de, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %1,3 oranında artış gerçekleşmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,4 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %1,7 oranında artış gerçekleşirken, 2011-2021 yılları arasında herhangi bir değişim yaşanmamıştır.

Honduras’ta, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %1,3 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %1 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise yine herhangi bir değişim gerçekleşmemiştir.

Bolivya’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %0,9 oranı daha fazla paya sahiptir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,4 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %2 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise %0,7 oranında azalış meydana gelmiştir.

Nikaragua’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %0,9 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,4 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %1,7 oranında artış gerçekleşirken, 2011-2021 yılları arasında herhangi bir değişim gerçekleşmemiştir.

Pakistan’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %0,7 oranında daha fazla pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,2 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında %0,3 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise %0,2 artışlar devam etmiştir.

Benin’de, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %0,3 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %2 oranında azalış ve 2011-2021 yılları arasında %2,3 oranında artış meydana gelmiştir.

Fas’ta, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %0,3 oranında daha fazla pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,3 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %0,4 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,2 oranında artışlar yaşanmıştır.

Tablo 3’te düşük gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusta en az kazanan %50’lik milli gelir payının dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Hindistan’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %7 oranında daha az pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %2 oranında azalış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %4,4 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında ise %0,6 oranında azalışlar meydana gelmiştir.

Tanzanya’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %2,8 oranında daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %1,3 oranında azalış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %0,4 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise %1,1 oranında azalışlar yaşanmıştır.

Gana’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %1,9 oranında daha az pay almaktadır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %1,1 oranında azalışlar meydana gelirken, 2001-2011 yılları arasında %0,5 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %0,3 oranında azalışlar devam etmiştir.

Bangladeş’te, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %1,8 oranında daha az pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %3,1 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %0,6 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise %0,7 oranında artışlar gerçekleşmiştir.

Mısır'da, 1991-2021 yılları arasında %50'lik milli gelirden %1,7 oranında daha az pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %2,4 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %0,6 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise %0,1 oranında artışlar meydana gelmiştir.

Kamerun'da, 1991-2021 yılları arasında %50'lik milli gelirden %0,9 oranında daha az pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %0,9 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında %1,2 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise %0,6 oranında azalışlar tespit edilmiştir.

Fildişi Sahili'nde, 1991-2021 yılları arasında %50'lik milli gelirden %0,8 oranında daha az pay aldığı görülmektedir. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %1,9 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %0,9 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,2 oranında artışlar görülmüştür.

Tablo 3'te alt orta gelirli seçilmiş ülkelerde, çalışan yoksulluğu oranı (1,90\$ SAGP altında yaşayan çalışan istihdam yüzdesi %) yıllık +15 yaş toplamı olarak, 2001 yılında Senegal, 2011 yılında Benin ve 2021 yılında ise, Tunus'un yer almaktadır. En düşük değere sahip ülkeler ise, 2001 yılında Cezayir, 2011-2021 yılları arasında Tanzanya'nın olduğu görülmektedir.

Senegal'de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %8,5 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %8,1'e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Senegal'de çalışan yoksulluğu oranı %42,1 oranında azalmaktadır.

Tanzanya'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %48,9 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %47,6'ya gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Tanzanya'da çalışan yoksulluğu oranı %39,3 oranında azalmıştır.

Benin'de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %14,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %12,6 olarak azalmıştır. 2001-2021 yılları arasında Benin'de çalışan yoksulluğu oranı %33,7 oranında azaldığı görülmektedir.

Hindistan'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %7,8 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %5,7'ye gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Hindistan'da çalışan yoksulluğu oranı %32 oranında azalmaktadır.

Bangladeş'te çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %3,9 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %2,7 olarak azalmıştır. 2001-2021 yılları arasında Bangladeş'te çalışan yoksulluğu oranı %25,6 oranında azalmıştır.

Pakistan'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %3 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %2,4'e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Pakistan'da çalışan yoksulluğu oranı %20,9 oranında azaldığı gözlenmiştir.

Gana'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %9,3 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %8,8'e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Gana'da çalışan yoksulluğu oranı %18,3 oranında azalış yaşanmıştır.

Bolivya'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %4,4 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %4 olarak azalmıştır. 2001-2021 yılları arasında Bolivya'da çalışan yoksulluğu oranı %16 oranında azalmaktadır.

Fildişi Sahili'nde çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %9 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %8,6'ya gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Fildişi Sahili'nde çalışan yoksulluğu oranı %15,6 oranında azalmıştır.

Moritanya'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %2,8 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %2,7'ye gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Moritanya'da çalışan yoksulluğu oranı %13,6 oranında azalmaktadır.

Cape Verde'de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %1,4 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran değişmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Cape Verde'de çalışan yoksulluğu oranı %12 oranında azaldığı görölmektedir.

Filipinler'de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %3,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %2,2'e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Filipinler'de çalışan yoksulluğu oranı %8,2 oranında azalmaktadır.

Nikaragua'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %1,5 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %1,3'e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Nikaragua'da çalışan yoksulluğu oranı %7,4 oranında azalış yaşanmıştır.

Kenya'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %27,6 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %26,4'e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Kenya'da çalışan yoksulluğu oranı %7,1 oranında azalmaktadır.

Honduras'ta çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %11,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %10,9'a gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Honduras'ta çalışan yoksulluğu oranı %6,3 oranında azalmıştır.

Fas'ta çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %0,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranda bir değişim gerçekleşmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Fas'ta çalışan yoksulluğu oranı %4,8 oranında azaldığı görülmektedir.

Kamerun'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %20,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %19,6'ya azalmıştır. 2001-2021 yılları arasında Kamerun'da çalışan yoksulluğu oranı %4,7 oranında azalmaktadır.

Haiti'de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %21,6 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %22'ye yükselmiştir. 2001-2021 yılları arasında Haiti'de çalışan yoksulluğu oranı %3,3 oranında azaldığı belirlenmiştir.

Tunus'ta çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %0,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranda bir değişim gerçekleşmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Tunus'ta çalışan yoksulluğu oranı %1,9 oranında azalmaktadır.

Cezayir'de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %0,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran değişmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Cezayir'de çalışan yoksulluğu oranı %1,2 oranında azalış yaşanmıştır.

Mısır'da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %1,2 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran %1'e gerilemiştir. 2001-2021 yılları arasında Mısır'da çalışan yoksulluğu oranı %0,8 oranında azaldığı görülmektedir.

2.2.5. Alt Orta Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri

Tablo 4'te alt orta gelir grubuna ait ülkelerin Hanke tarafından hesaplanan sefalet Endeksi ve İnsani Gelişme Endeksi (HDI) gelişme verileri bulunmaktadır.

Tablo 4

Alt Orta Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri

Ülkeler	Hanke Sefalet Endeksi		İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	Okur Yazarlık Beklentisi (Yıl)	Ortalama Eğitim (Yıl)	HDI Oranı (% Milli Gelir)
	2021	Sıra	2021	2021	2021	2021	2021

Cezayir	33,4	25	0,745	76,38	14,63	8,07	13
Bangladeş	14,2	84	0,661	72,38	12,44	7,38	4
Benin	-		0,525	59,82	10,77	4,30	-7
Bolivya	13,8	86	0,692	63,63	14,95	9,83	0
Cape Verde	13,6	89	0,662	74,05	12,55	6,29	2
Kamerun	9,2	112	0,576	60,33	13,11	6,15	6
Fildişi Sahili	8,8	116	0,55	58,6	10,68	5,2	-22
Mısır	19,6	60	0,731	70,22	13,79	9,57	4
Gana	-	-	0,632	63,8	12,05	8,33	-2
Haiti	57,8	12	0,535	63,19	9,7	5,55	2
Honduras	21,1	56	0,621	70,12	10,13	7,09	-1
Hindistan	14,9	77	0,633	67,24	11,87	6,66	-6
Kenya	13,7	87	0,575	61,43	10,7	6,65	-6
Moritanya	18,9	65	0,556	64,36	9,38	4,92	-20
Fas	8,9	115	0,683	74,04	14,15	5,92	1
Nikaragua	13,8	85	0,667	73,84	12,64	7,14	6
Pakistan	29,6	32	0,544	66,1	8,66	4,54	-19
Filipinler	12	95	0,699	69,27	13,13	8,97	-3
Senegal	-	-	0,511	67,09	8,96	2,94	-10
Tanzanya	-	-	0,549	66,20	9,22	6,37	7
Tunus	28,7	39	0,731	73,77	15,43	7,43	10

Kaynak: CATO (2023), United Nations Development Programme (2023)

Tablo 4'te Hanke 2021 Sefalet Endeksi verileri görölmektedir. En yüksek sefalet endeksi değeriine sahip ölkö Haiti iken, en düşük endeks değeriine sahip ölkö ise Fildişi Sahili olarak görölmektedir. 2021 yılında Benin, Gana, Senegal ve Tanzanya'da sefalet endeksi değeri ise bulunmamaktadır.

Tablo 4'te alt orta gelirli seçilmiş ölkeler çerçevesinde, sefalet endeksinin azaldığı tespit edilen ölkeler:

Haiti 2020 yılında 48,9 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 57,8 değerine sahiptir. Haiti 2020 yılında 13. sırada yer alırken, 2021 yılında 12. sıraya gerilemiştir.

Cezayir 2020 yılında 32,7 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 33,4 değerine sahiptir. Cezayir 2020 yılında 48. sırada yer alırken, 2021 yılında 25. sıraya gerilemiştir.

Pakistan 2020 yılında 28,7 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 24,4 değerine sahiptir. Pakistan 2020 yılında 49. sırada yer alırken, 2021 yılında 32. sıraya gerilemiştir.

Mısır 2020 yılında 20,9 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 19,6 değerine sahiptir. Mısır 2020 yılında 88. sırada yer alırken, 2021 yılında 60. sıraya gerilemiştir.

Bangladeş 2020 yılında 14 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 14,2 değerine sahiptir. Bangladeş 2020 yılında 129. sırada yer alırken, 2021 yılında 84. sıraya gerilemiştir.

Nikaragua 2020 yılında 24,7 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 13,8 değerine sahiptir. Nikaragua 2020 yılında 72. sırada yer alırken, 2021 yılında 85. sıraya yükselmiştir. 2021 yılında ülkelerdeki sefalet endeksi değerleri 2020 yılına göre düşmesine rağmen ülke sıralamalarında daha yüksek sıralarda yer almaktadır. 2021 yılı bir önceki yıl olan 2020 yılına göre Sefalet endeksi değerlerinde bir kayıp yaşamıştır.

Kenya 2020 yılında 20,8 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 13,7 değerine sahiptir. Kenya 2020 yılında 90. sırada yer alırken, 2021 yılında 87. sıraya gerilemiştir.

Fildişi Sahili 2020 yılında 10,8 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 8,8 değerine sahiptir. Fildişi Sahili 2020 yılında 146. sırada yer alırken, 2021 yılında 116. sıraya gerilemiştir.

Tablo 4'te alt orta gelirli seçilmiş ülkeler çerçevesinde, sefalet endeksinin arttığını tespit edilen ülkeler:

Tunus'ta 2020 yılında 36,1 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 28,7 değerine sahiptir. Tunus 2020 yılında 36. sırada yer alırken, 2021 yılında 39. sıraya yükselmiştir.

Honduras 2020 yılında 35,8 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 21,1 değerine sahiptir. Honduras 2020 yılında 38. sırada yer alırken, 2021 yılında 56. sıraya yükselmiştir.

Hindistan 2020 yılında 35,8 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 14,9 değerine sahiptir. Hindistan 2020 yılında 39. sırada yer alırken, 2021 yılında 77. sıraya yükselmiştir.

Bolivya 2020 yılında 29,9 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 13,8 değerine sahiptir. Bolivya 2020 yılında 57. sırada yer alırken, 2021 yılında 86. sıraya yükselmiştir.

Cape Verde 2020 yılında 29,9 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 13,6 değerine sahiptir. Cape Verde 2020 yılında 56. sırada yer alırken, 2021 yılında 89. sıraya yükselmiştir.

Filipinler'de 2020 yılında 28,3 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 12 değerine sahiptir. Filipinler 2020 yılında 61. sırada yer alırken, 2021 yılında 95. sıraya yükselmiştir.

Kamerun 2020 yılında 15,5 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 9,2 değerine sahiptir. Kamerun 2020 yılında 119. sırada yer alırken, 2021 yılında 112. sıraya gerilemiştir.

Fas 2020 yılında 22,8 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 8,9 değerine sahiptir. Fas 2020 yılında 82. sırada yer alırken, 2021 yılında 115. sıraya yükselmiştir.

Moritanya 2020 yılında 23,2 sefalet endeksi değerine sahipken 2021 yılında 8,9 değerine sahiptir. Moritanya 2020 yılında 81. sırada yer alırken, 2021 yılında 65. sıraya yükselmiştir.

İnsani Gelişme Endeksi değerleri Tablo 4'te bulunmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi (HDI) 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. "1" en yüksek refah düzeyine sahip ülke olarak tanımlanmaktadır. 2021 yılında HDI en yüksek düzeyine sahip ülkeler Mısır ve Tunus iken, en düşük düzeye sahip ülke ise Senagal olduğu görülmektedir.

Bangladeş'te 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,267 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,661 HDI değeriyle 129. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,655 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 72,4 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 72 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 12,4 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 7,4 yıl olarak hesaplanmıştır.

Fas'ta 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,23 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,683 HDI değeriyle 123. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,679 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 74 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 73,9 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 14,2 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 5,9 yıl olarak hesaplanmıştır.

Hindistan'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,196 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,633 HDI değeriyle 132. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,642 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 67,2 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 70,1 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 11,9 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 6,7 yıl olarak hesaplanmıştır.

Tanzanya'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,178 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,549 HDI değeriyle 160. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,548 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 66,2 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 66,4 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 9,2 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 6,4 yıl olarak hesaplanmıştır.

Nikaragua'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,167 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,667 HDI değeriyle 126. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,654 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 73,8 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 71,8 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 12,6 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 7,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Gana'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,166 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,632 HDI değeriyle 133. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer

almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,632 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 63,8 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 64,1 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 12 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 8,3 yıl olarak hesaplanmıştır.

Benin’de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,161 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,525 HDI değeriyle 166. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,524 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 59,8 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 60,1 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 10,8 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 4,3 yıl olarak hesaplanmıştır.

Moritanya’da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,154 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,556 HDI değeriyle 158. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,556 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 64,4 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 64,5 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 9,4 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 4,9 yıl olarak hesaplanmıştır.

Mısır’da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,153 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,731 HDI değeriyle 97. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,734 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 70,2 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 71 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 13,8 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 9,6 yıl olarak hesaplanmıştır.

Cezayir’de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,151 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,745 HDI değeriyle 187. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,736 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 76,4 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 74,5 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 14,6 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 8,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Tunus’ta 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,15 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,731 HDI değeriyle 97. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,737 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 73,8 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise

75,3 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 15,4 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 7,4 yıl olarak hesaplanmıştır.

Pakistan'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,14 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,544 HDI değeriyle 161. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,543 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 66,1 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 66,3 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 8,7 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 4,5 yıl olarak hesaplanmıştır.

Senegal'de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,137 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,511 HDI değeriyle 170. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,513 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 67,1 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 68 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 9 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 2,9 yıl olarak hesaplanmıştır.

Bolivya'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,132 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,692 HDI değeriyle 118. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,694 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 63,6 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 64,5 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 14,9 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 9,8 yıl olarak hesaplanmıştır.

Kamerun'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,127 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,576 HDI değeriyle 151. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,578 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 60,3 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 60,8 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 13,1 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 6,2 yıl olarak hesaplanmıştır.

Fildişi Sahili'nde 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,122 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,550 HDI değeriyle 159. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,551 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 58,6 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 59 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 10,7 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 5,2 yıl olarak hesaplanmıştır.

Honduras'ta 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,104 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,621 HDI değeriyle 137. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,621 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 70,1 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 71,5 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 10,1 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 7,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Haiti'de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,102 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,535 HDI değeriyle 163. sırada düşük insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,540 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 63,2 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 64,1 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 9,7 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 5,6 yıl olarak hesaplanmıştır.

Kenya'da 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,101 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,575 HDI değeriyle 152. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,578 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 61,4 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 62,7 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 10,7 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 6,7 yıl olarak hesaplanmıştır.

Filipinler'de 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,1 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,699 HDI değeriyle 116. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,710 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 69,3 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 72,1 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 13,1 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 9 yıl olarak hesaplanmıştır.

Cape Verde'de 2000-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,093 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,662 HDI değeriyle 128. sırada orta insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,662 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 74,1 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 74,8 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 12,6 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 6,3 yıl olarak hesaplanmıştır.

2.2.6. Alt Orta Gelirli Ülkelerin Dış Ticaret Yapısı

Cezayir’de, hidrokarbon üretimi Covid-19’un olumsuz etkileriyle baş etmede büyük öneme sahip olmuştur. 2020 yılından bu yana ülkede Hidrokarbon Kanunu çıkarılarak, yerli firmaların yabancı mülkiyetine yönelik kısıtlamaları kaldırılmak istenmekte, yerli ve yabancı yatırımcıyı artırma yönünde Kamu-Özel Ortaklığı yasası çıkarılmıştır. 2021’de Hükümet Eylem Planında, kamu harcamalarının rasyonelleştirilmesi, ithalatın azaltılması, hidrokarbon hariç diğer ürünlerde ihracatta artış beklenmesi, enerji sektöründe iyileştirilmelerin yapılması, özel sektörün istihdama daha çok katkıda bulunması ve kamu bankalarında reforma ait yeni düzenlemeler istenmektedir (World Bank, 2023 g). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %88,7 oranına, tarım ürünleri %1,3 oranına ve imalat sanayi %10 oranına sahiptir. %53,3 AB, %9,9 Amerika ve %6 Brezilya 2017 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 225 milyon dolar kamış ve şeker pancarı, 52 milyon dolar hurma, incir, ananas, avokado ve 13 milyon dolar ilave şeker içeren sular en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 14074 milyon dolar petrol gazları ve 12719 milyon dolar petrol yağları önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %27,4 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %5,9 oranına ve imalat sanayii %62,1 ile oranına sahiptir. %42,8 AB, %18,1 Çin ve %4,4 Türkiye 2017 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 1789 milyon dolar buğday ve meslin, 1239 milyon dolar süt ve krema konsantresi ve 988 milyon dolar kamış ve şeker pancarı en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 1674 milyon dolar motorlu araç ve 1604 milyon dolar ham ilaçların önemli yere sahiptir (WTO, 2024g).

Bangladeş, hazır giyim ihracatın da önemli ülkeler arasında yer almaktadır. Ülke esnek işçi döviz girişi ve makroekonomik koşullarını yıllar içerisinde istikrara ulaştırmaya çalışmaktadır. 2015 yılından beri ülke alt orta gelirli ülkeler içerisinde yer almaktadır. Ülkede Covid-19’un etkilerini atlatma konusunda makroekonomik politikalara yer verilmiştir. Ekonomisinde 23. mali yılda artan enflasyon baskısı, enerji kıtlığı, ödemeler dengesi açığı, döviz rezervlerinde düşüş ve gelir açığı konusunda ciddi problemlerle karşı karşıya kalmıştır (World Bank, 2023b). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %0,6 oranına, tarım ürünleri %3,6 oranına ve imalat sanayi %95,6 oranına sahiptir. %43,5 AB, %19,3 Amerika ve %11 İngiltere

2015 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 55 milyon dolar meyve ve sebze suları, 46 milyon dolar konserve ve 44 milyon dolar tütün en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 6101 milyon dolar tshirt, atlet ve yelek ve 5973 milyon dolar erkek ve erkek çocuk takımları önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %19,7 oranına, % yakıt ve madencilik ürünleri 15,5 oranına ve imalat sanayii %64 oranındadır. %21,5 Çin, %12,2 Hindistan ve %9,2 Singapur 2015 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 2230 milyon dolar pamuk, 1785 milyon dolar palmiye yağı ve 991 milyon dolar buğday ve meslin en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 4359 milyon dolar petrol yağları, ham dokuma ve 1762 milyon dolar %85 pamuk oranından küçük kumaşlar önemli yere sahiptir (WTO, 2024b).

Benin’de, kayıt dışı istihdam ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Ülkede Maliye politikası 2022 yılında üçüncü kez genişletici bir şekilde devam etmektedir. 2016’dan beri ülkede makroekonomik istikrar önemlidir. Ülkedeki bu istikrar nedeniyle Covid-19 dönemindeki etkiler daha hafif atlatılmıştır (World Bank, 2023c). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %1,1 oranına, tarım ürünleri %24,2 oranı ve imalat sanayi %3,9 oranına sahiptir. %45,3 Bangladeş, %11,9 Hindistan ve %6,1 Çin 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 580 milyon dolar pamuk, 42 milyon dolar diğer yağlı tohumlar, yumuşak meyveler ve 33 milyon dolar hindistancevizi, Brezilya cevizi, kaju en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta 38 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 14 milyon dolar kereste önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %28,6 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %10,5 oranına ve imalat sanayii %34,2 oranına sahiptir. %21,4 AB, %15,7 Hindistan ve %13,1 Çin 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 665 milyon doları pirinç, 47 milyon dolar palmiye yağı ve 38 milyon dolar buğday ve meslin en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 548 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 121 milyon dolar ilaç önemli yere sahiptir (WTO, 2024c).

Bolivya’da, 2006 yılında gaz kaynaklarının millileştirilmesi programı tamamlanmıştır. Ülke Güney Amerika’nın en büyük ikinci doğal gaz rezervlerine sahiptir. 2009 yılında, ülkede yerel halka daha fazla hakların tanındığı yeni anayasa

ulusal referandumla onaylanmıştır. 2020 yılında ülkede iktidar partisiyle bir yıl süren anayasal kriz yaşanmıştır (BBC, 2023ç). Ülkede 2014 yılında emtia fiyatlarındaki düşüş etkisini gösterirken, yüksek ekonomik büyüme için kamu harcamaları ve yurtiçi kredilere güvenilmiş ama bunun sonucunda mali tasarrufları azalmıştır. Covid-19 ülkenin ekonomik durumunun daha da kötüleşmesine sebep olmuştur. Yüksek kamu borçları, doğalgaz üretimindeki azalış ve rezervlerin azalması ülkenin salgın sonrasında toparlanmasını sınırlandırmıştır. Ülke faiz oranı, Rusya-Ukrayna savaşının olumsuz etkileri, enerji sektöründeki karbon emisyonuna yönelik çalışmalar, gaz ihracatı, yüksek yakıt sübvansiyonları ve iklimle ilgili sorunlara da maruz kalmaktadır (World Bank, 2023ç). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %52 oranına, tarım ürünleri %20 oranına ve imalat sanayi %5,3 oranına sahiptir. %16,5 Hindistan, %13,9 Brezilya ve %12,8 Arjantin 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 981 milyon dolar soyadan elde edilen kalıntı, 857 milyon dolar soya fasulyesi ve 334 milyon dolar hindistancevizi, Brezilya cevizi, kaju en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 3049 milyon dolar petrol gazları ve 3003 milyon dolar çinko cevherleri ve konsantreleri önemli ihracat kalemlerini oluşturmaktadır. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %8,6 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %24,5 oranına ve imalat sanayii %66,9 oranına sahiptir. %19,4 Çin, %15,1 Brezilya ve %12,5 Arjantin 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede, 123 milyon dolar diğer gıda karışımları, 66 milyon dolar buğday ve meslin ve 58 milyon dolar hayvan beslemede kullanılan karışımlar en önemli tarım ürünleri ithalat kalemini oluşturmaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 4351 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 444 milyon dolar motorlu araçları önemli yere sahiptir (WTO, 2024ç).

Cape Verde, toplam topraklarının %10'u ekilebilir alana sahip ve maden kaynakları sınırlı adalardan oluşan bir ülkedir. Ülke ada ülkesi olması nedeniyle turizm ülkenin ekonomik kalkınmasında büyük rol oynamaktadır. Ülkede Covid-19 dönemine kadar Sahra Altı Afrika'nın yoksulluğun düşürülmesi konusunda en başarılı ülkesi olarak görülmekteyken, pandemi ve Ukrayna-Rusya savaşı ülkeyi olumsuz etkilemiştir. Rusya-Ukrayna savaşı, yüksek uluslararası petrol ve emtia fiyatlarının etkisiyle manşet enflasyonu, gıda enflasyonu ve enerji enflasyonunun yükselmesine neden olmuştur. 2022 yılında ülkede kamu borçları, mali açıklık, enerji fiyatlarının öngörülemezliği gibi nedenlerle ülkenin büyümesi yönünde engeller oluşturmuştur (World Bank, 2023f). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %7,1 oranına, tarım ürünleri

%66,2 oranına ve imalat sanayi %26,4 oranına sahiptir. %92,9 AB, %5,6 Amerika ve %1 Fas 2020 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülke, 0,4 milyon dolar fırıncılık ürünleri ve 0,1 milyon dolar kuş yumurtaları gibi tarım ürünleri ihraç etmektedir. Ayrıca ülkede, 33 milyon dolar konserve balık ve 9 milyon dolar dondurulmuş balık önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %27 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %12,3 oranına ve imalat sanayii %59 oranına sahiptir. %79,6 AB, %6,1 Çin ve %3,2 Amerika 2020 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede, 18 milyon dolar pirinç ve 17 milyon dolar süt, krema ve konsantreleri gibi tarım ürünleri ithalatı yapılmaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 363 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 41 milyon dolar taşıma için tasarlanmış konteyner önemli yere sahiptir (WTO, 2024f).

Kamerun'da, 2021 yılından bu yana temel gıda maddelerinde yüksek fiyatlar nedeniyle ülkede enflasyonda artış meydana gelmiştir. Bu enflasyondaki değişimdeki en büyük etki Rusya-Ukrayna savaşından kaynaklanmıştır. Ayrıca savaş ülkenin ekonomik toparlanmasını engellemiş ve enflasyonist baskıları artırmıştır (World Bank, 2023ş). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %55,9 oranına, tarım ürünleri %36 oranına ve imalat sanayi %6,1 oranına sahiptir. %43,4 AB, %24,8 Çin ve %5,5 Hindistan 2018 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede, 420 milyon dolar kakao çekirdeği, 211 milyon dolar pamuk ve 73 milyon dolar kakao en önemli tarım ürünleri ihracat kalemleridir. Ayrıca ülkede ihracatta, 1553 milyon dolar petrol yağları ve 284 milyon dolar ağaç önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %18,4 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %5,9 oranına ve imalat sanayii %75,1 oranına sahiptir. %28,1 AB, %18,5 Çin ve %5,6 Nijerya 2018 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 260 milyon dolar pirinç, 209 milyon dolar buğday ve meslin ve 49 milyon dolar malt en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 853 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 311 milyon dolar petrol yağları önemli yere sahiptir (WTO, 2024ş).

Fildişi Sahili, dünyanın en büyük kakao çekirdeği ve kaju ihracatçısıdır. Ülke vatandaşları diğer çevre ülkelere nazaran daha yüksek gelirlere sahiptir. Rusya-Ukrayna savaşı ülkede, ithalat fiyatlarının artmasına, yurt içi faiz oranlarının artması ve dış talepte azalma yaşanmasına sebep olmuştur. Ülke, kamu yatırımlarını güçlendirme, sanayi ve hizmet sektöründeki fiyat artışlarını kontrole alınmasıyla

pandemi sonrası dönemde önlemlerle krizden en az zararla kurtulmayı amaçlamıştır. İhtiyatlı makroekonomik politikalar, ulaştırma sektörlerinde ağ altyapılarıyla ülke ekonomisini yükseğe çıkarmayı hedeflemektedir (World Bank, 2023l). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %12,5 oranına, tarım ürünleri %68,5 oranına ve imalat sanayi %9,8 oranına sahiptir. %32,6 AB, %6,7 Amerika ve %6,5 İsviçre, 2020 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 3629 milyon dolar kakao çekirdeği, 925 milyon dolar hindistancevizi, Brezilya cevizi, kaju ve 711 milyon dolar kakao ezmesi en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 1465 milyon dolar altın ve 1039 milyon dolar doğal kauçuk ve balata önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %22,6 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %18,5 oranına ve imalat sanayii %58,9 oranına sahiptir. %28,2 AB, %15 Çin ve %13,1 Nijerya 2020 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 550 milyon dolar pirinç, 201 milyon dolar buğday ve meslin ve 93 milyon dolar işlenmemiş tütün en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 1437 milyon dolar petrol yağları ve 573 milyon dolar dondurulmuş balık önemli yere sahiptir (WTO, 2024l).

Mısır, döviz krizlerine neden olan küresel şoklarla ve enflasyonla uzun yıllardır mücadele etmektedir. Ülkede, devlet borçlanması artması, makroekonomik dengesizlikler, petrol dışı ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlarda ve özel sektör faaliyetlerinde yavaşlama görülmektedir. Ülke, politika faiz oranı yükseltilmesi, döviz piyasasındaki çarpıklıklar için döviz kuruna Mart 2022'den sonra müdahalelerde bulunulması, gıda sübvansiyonları, emekli maaşlarına artış ve özel sektöre yatırımlarına destek gibi konularla dış şokların etkisini azaltmak adına reformlar yapılmaktadır (World Bank, 2023z). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %33,6 oranına, tarım ürünleri %14,7 oranına ve imalat sanayi %42,5 oranına sahiptir. %33,6 AB, %7,9 Türkiye ve %5 Sudi Arabistan 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 815 milyon dolar turunçgiller, 316 milyon dolar patates ve 289 milyon dolar meyve ve kabuklu yemişler en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 10316 milyon dolar petrol gazları ve 4525 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %19,5 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %18,3 oranına ve imalat sanayii

%49,1 oranına sahiptir. %22,5 AB, %14,3 Çin ve %8,9 Sudi Arabistan 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 3803 milyon dolar buğday ve meslin, 2501 milyon dolar mısır ve 2152 milyon dolar soya fasulyesi en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 2022 yılında, 6203 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 4390 milyon dolar petrol yağları önemli yere sahiptir (WTO, 2024z).

Gana, 2022 yılında, ekonomide var olan dengesizlikler ve dış şoklar nedeniyle krize girmiştir. Ülke makroekonomik istikrarın yeniden sağlanması için IMF'ye borç yapılandırmasına başvurmuştur. Vergi politikası, kamu düzeni alanında reformlar, enerji ve kakao sektöründeki zayıflıklar için sıkı para politikası uygulanmasına geçilmiştir. Covid-19 ve Rusya-Ukrayna savaşıyla beraber ülkenin zaten var olan sorunları daha da ilerlemiş, enflasyonu yükselmiş ve yoksulluğu daha da artmıştır (World Bank, 2023o). 2021 yılında ülkede, yakıt ve madencilik ürünleri %3,4 oranına, tarım ürünleri %54,3 oranına ve imalat sanayi %14,7 oranına sahiptir. %16,7 Çin, %15,2 AB ve %14,7 İsviçre 2019 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 1852 milyon dolar kakao çekirdekleri, 410 milyon dolar kakao ezmesi ve 337 milyon dolar kakao yağları en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 6199 milyon dolar altın ve 5252 milyon dolar ham petrol önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %9,9 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %1,3 oranına ve imalat sanayii %40,8 oranına sahiptir. %18,6 AB, %18,2 Çin ve %9,4 Amerika 2019 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 375 milyon dolar pirinç, 140 milyon dolar buğday ve meslin ve 139 milyon dolar kamış ve şeker pancarı en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 882 milyon dolar insan taşımaya mahsus motorlu taşıt ve 442 milyon dolar mal taşımaya yönelik motorlu taşıt önemli ithalat kalemleridir (WTO, 2024o).

Haiti'de, 2021 yılında bir doğal afet yaşanmış, Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) kanalıyla ülkeye fon aktarımında bulunulmuştur. Ülkede, ekonomik ve sosyal anlamda istikrarsızlık ve şiddet olayları nedeniyle bir güvensizlik ortamı hakimdir. Ülkede doğal afetler nedeniyle sık sık kayıplar yaşanmıştır. Ülke gelişme adına 2015 yılı sonrasında, yoksullukla mücadele ve tüm halka ekonomik fırsatlar sağlama noktasında Dünya Bankasıyla adımlar atmaktadır. 2024-2028 yıllarının mali döneminde Ülke

Ortaklığı Çerçevesi, Dünya Bankasıyla tekrar geliştirilme yoluna gidilecektir (World Bank, 2023p). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %2,8 oranına, tarım ürünleri %6 oranına ve imalat sanayi oranına sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında, tarım ürünleri %23,4 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %21,4 oranına ve imalat sanayii %49,2 oranına sahiptir (WTO, 2024p).

Honduras'ta, enflasyon oranındaki artışa rağmen, ülkede bu konuda herhangi bir politika uygulamasına gidilmemiştir. Ülke Covid-19 ve yaşanan kasırgalarla yoksulluğun daha arttığı bir ülke haline gelmiştir. Dünya Bankası hibeler ve kredilerle ülkedeki yoksulluğun önüne geçmek adına desteklemelerde bulunmaktadır (World Bank, 2023s). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %1,1 oranına, tarım ürünleri %30,8 oranına ve imalat sanayi %55,1 oranına sahiptir. %43,3 Amerika, %19,4 AB ve %5,9 El Salvador 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 1292 milyon dolar Kahve, 236 milyon dolar palm yağı ve 137 milyon dolar muz en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 812 milyon dolar yalıtımlı elektrik iletkenleri ve 163 milyon dolar altın önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %16,3 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %11,4 oranına ve imalat sanayii %64,3 oranına sahiptir. %34,3 Amerika, %17,9 Çin ve %7,6 Meksika 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 224 milyon dolar diğer gıda karışımları, 223 milyon dolar mısır ve 150 milyon dolar soya fasulyesi yağından kaynaklanan kalıntılar önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 1574 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 552 milyon dolar ilaçların önemli yere sahiptir (WTO, 2024s).

Hindistan'da, 1990 yıllarında hükümet ekonomiyi küresel ticarete ve yatırıma açan bir ekonomik liberalizasyon ve reform programı başlatmıştır (BBC, 2023r). 2011-2019 yılları arasında aşırı yoksulluk içinde yaşayan halkın oranını yarıya indirme konusunda çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar Covid-19 nedeniyle yavaşlamıştır. 2021-2022 mali yılında ülkede salgının etkilerini azaltmak adına destekleyici para ve maliye politikalarına gidilmiştir. 2022-2023 mali yılında artan borçlanma maliyetleri, finansal koşullardaki sıkılaşma ve enflasyonist baskılar nedeniyle ülkenin büyümesi adına olumsuz gelişmeler yaşanmıştır (World Bank, 2023r). 2021 yılında ülkede, yakıt ve madencilik ürünleri %19,1 oranına, tarım ürünleri %12,8 oranına ve imalat sanayi

%67,9 oranına sahiptir. %17,7 Amerika, %16,2 AB ve %6,9 Birleşik Arap Emirliği 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 10767 milyon dolar pirinç ve 2131 milyon dolar buğday ve meslin en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 94399 milyon dolar petrol yağları ve 23920 milyon dolar elmas önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %6,7 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %35,2 oranına ve imalat sanayii %47,7 oranına sahiptir. %14 Çin, %7,5 AB ve %7,4 Birleşik Arap Emirliği 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 11729 milyon dolar palmiye yağı, 6096 milyon dolar soya fasulyesi yağı ve 3041 milyon dolar ayçiçeği tohumu veya pamuk yağı en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 94399 milyon dolar petrol yağları ve 23920 milyon dolar elmas ihracatta yer alırken, 173516 milyon dolar petrol yağları ve 48986 milyon dolar kömür önemli yere sahiptir (WTO, 2024r).

Kenya 2010 yılında, bölge ekonomisini entegre etmeyi amaçlayan Doğu Afrika Ortak Pazarı oluşturmak için komşularına katılmıştır (BBC, 2023t). Ülke Covid-19 salgınına kadar sürdürülebilir ekonomik büyüme, sosyal kalkınma ve siyasi istikrar konusunda önemli yollar katetmiştir. Ülkede yoksulluk, eşitsizlik, genç işsizliği, hesap verilebilirlik, iklim değişikliği, özel sektör yatırımlarında eksiklikler ve ekonominin iç ve dış şoklara kırılganlığı devam etmektedir. Ülkeyi 2023 yılında enerji, finans, fintech ve karayolunda Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) desteklemektedir. Ülkeyi Dünya Bankası birçok projede MIGA ve IFC (Uluslararası Finans Kurumu) ile desteklemektedir (World Bank, 2023t). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %9,9 oranına, tarım ürünleri %58 oranına ve imalat sanayi %32 oranına sahiptir. %15,7 AB, %12,3 Uganda ve %8 Amerika 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 1193 milyon dolar çay, 726 milyon dolar canlı çiçek ve 248 milyon dolar kahve en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta 274 milyon dolar petrol dışındaki petrol yağları ve 192 milyon dolar titanyum cevherleri ve konsantreleri önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %18,7 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %15,5 oranına ve imalat sanayii %65,3 oranına sahiptir. %20,5 Çin, %10,8 Hindistan ve %10,6 AB, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında,

991 milyon dolar palm yağı vd, 568 milyon dolar buğday ve meslin ve 283 milyon dolar pirinç en önemli kısımdadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 3059 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 616 milyon dolar ilaç önemli yere sahiptir (WTO, 2024t).

Moritanya, topraklarının %0,5'i ekilebilir araziye sahiptir. 2020 yılından beri başkan önceliği eğitim ve sosyal adalet olan, özel sektöre ve doğal kaynaklara önem veren politikaları ülkede uygulamaktadır. Covid-19 işgücü piyasası ve yoksulluk gibi konularda ülke ekonomisini etkilemiştir. 2023 yılında ülkenin kalkınması adına sağlık, enerji ve yeni oluşan boru hatlarına Dünya Bankası, MIGA ve IFC destekleri bulunmaktadır (World Bank, 2023aa). 2021 yılında ülkede, yakıt ve madencilik ürünleri %47,6 oranına, tarım ürünleri %19,5 oranına ve imalat sanayi %0,6 oranına sahiptir. %41,5 Çin, %27,1 AB ve %9,9 Kanada 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 0,5 milyon dolar hayvan beslemede kullanılan karışımlar, 0,2 milyon dolar kavun, papaya ve 0,2 milyon dolar kepek en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 1789 milyon dolar demir cevheri ve 324 milyon dolar altın önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında, tarım ürünleri %27,6 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %28,9 oranına ve imalat sanayii %43,5 oranına sahiptir. %39,1 AB, %14 Birleşik Arap Emirliği ve %5,8 Çin 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 220 milyon dolar buğday ve meslin, 166 milyon dolar kamış ve şeker pancarı ve 144 milyon dolar soya fasulyesi en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 964 milyon dolar petrol yağları ve 157 milyon dolar ilaç önemli yere sahiptir (WTO, 2024aa).

Fas'ta, 2022'de şiddetli bir kuraklık yaşamıştır. Rusya-Ukrayna kriziyle aynı zamanlarda yaşanan bu kuraklıktan tarımsal üretim, turizm ve ihracattaki artışlar nedeniyle reel GSYİH'si 2023 yılında bir önceki yıla göre toparlandığı görülmektedir. 2023 yılında yaşanan deprem ülkede turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir. 2023 yılında ayrıca ülkede, Merkez Bankası parasal sıkılaşmayı durdurmuştur. Ülke Covid-19 ve Rusya-Ukrayna savaşına rağmen istikrarlı bir duruş sergilemiş, doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekmeyi başarmıştır. Ülke, otomotiv sektörü, Tanca limanının lojistik merkez olması ve Afrika için önemli bir gübre sağlayıcısı konumunda ilerlemektedir (World Bank, 2023k). 2021 yılında ülkede, yakıt ve madencilik ürünleri %6,6 oranına, tarım ürünleri %20,7 oranına ve imalat sanayi

%72,6 oranına sahiptir. %56,9 AB, %6,4 Hindistan ve %4 Brezilya 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 1025 milyon dolar domates, 696 milyon dolar taze meyveler ve 543 milyon dolar turunçgiller en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 6848 milyon dolar kimyasal gübreler ve 5229 milyon dolar insan taşımaya mahsus motorlu taşıt önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %14,5 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %19,2 oranına ve imalat sanayii %66,2 oranına sahiptir. %45,4 AB, %10 Çin ve %7,4 Amerika 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 2549 milyon dolar buğday ve meslin, 799 milyon dolar soya fasulyesi ve 780 milyon dolar kamış ve şeker pancarı kullanılan karışımlar en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 9530 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 2589 milyon dolar petrol gazları önemli yere sahiptir (WTO, 2024k)

Nikaragua'da, 2006 yılında ABD ile serbest ticaret anlaşması yürürlüğe girmiş, 2005 yılında Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (CAFTA) onaylanmış. (BBC, 2023aç). Ülke ekonomisi, hafif imalat, hizmet sektörü ve tarıma dayanmaktadır. Ülkede doğrudan yabancı yatırım ve işçi dövizlerinden yararlanan küçük ve açık bir ekonomiye sahiptir. Ülke küçük ülke olma avantajına sahip olmasına rağmen bölgedeki en fakir ülkelerden biridir. Ülkede, 2022 yılında Orta Amerika ülkeleri arasındaki en yüksek enflasyon oranı görülmüş ve 2023 yılında sıkı para politikası uygulamasına gidilmiştir. Dünya Bankası Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) aracılığıyla yoksulluğu azaltma adına ülkede çalışmaları desteklemektedir (World Bank, 2023aç). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %1,7 oranına, tarım ürünleri %46,5 oranına ve imalat sanayi %38,4 oranına sahiptir. %52,3 Amerika, %12,9 Meksika ve %7,3 Honduras 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 716 milyon dolar kahve ve 405 milyon dolar puro en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 953 milyon dolar tshirt, atlet ve yelek ve 927 milyon dolar altın önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %15,5 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %18,4 oranına ve imalat sanayii %66 oranına sahiptir. %26,9 Amerika, %12,3 Çin ve %9,1 Honduras, 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 189 milyon dolar mısır, 109 milyon dolar diğer gıda karışımları ve 106 milyon dolar tütün en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 953 milyon dolar tshirt, atlet

ve yelek ve 927 milyon dolar altın ihracatta yer alırken, 1060 milyon dolar petrol yağları ham vd. ve 645 milyon dolar ham petrol yağı önemli yere sahiptir (WTO, 2024aç).

Pakistan, Covid-19 sonrası toparlanmakta zorluk çekmiş, ekonomide dengesizlikler, iç ve dış şoklar nedeniyle 23. Mali yılda durma noktasına gelmiştir. Ülkede döviz kuru ve döviz rezervlerindeki baskılar gerçekleşmiş, doğal afetler yaşanmış ve siyasi belirsizlikler nedeniyle zor durumlar gerçekleşmiştir. Ülkede, işgücü piyasası zayıflamış, enflasyonun etkileri derinleşmiş ve ülkenin büyümesi zayıflamıştır. 2023 yılında IMF ile Stand-By anlaşması onaylanmış, dış finansman ve ödemeler dengesi ile ilgili sorunlara çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Ülkede orta vadeli bir reform programı gündeme gelmesi beklenmektedir (World Bank, 2023ae). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %5,3 oranına, tarım ürünleri %19,3 oranına ve imalat sanayi %75,3 oranına sahiptir. %26,4 AB, %21,1 Amerika ve %10,5 Çin 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 2153 milyon dolar pirinç, 219 milyon dolar yağlı tohum ve meyveler ve 217 milyon dolar hurma, incir, ananas, avokado en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 4265 milyon dolar yatak, masa vs. ve 2746 milyon dolar erkek veya erkek çocuk takımları önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %18,1 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %31 oranına ve imalat sanayii %50,9 oranına sahiptir. %28,3 Çin, %10,1 Birleşip Arap Emirliği ve %6,7 AB 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 3409 milyon dolar palm yağı, 1767 milyon dolar pamuk ve 1368 milyon dolar soya fasulyesi kullanılan karışımlar en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 8000 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 4566 milyon dolar petrol gazları önemli yere sahiptir (WTO, 2024ae).

Filipinler, artan kentleşme, iş gücü piyasasının canlılığı ile göze çarpan Doğu Asya ve Pasifik bölgesinin en dinamik ekonomilerinden biridir. Etkili dış kaynak kullanımı, aktif hizmet sektörü ve toptan ve perakende ticarete aktif rol oynayan bir ülkedir. Covid-19 etkileri için hükümet, orta ve uzun vadede büyümeyi artırmak ve ekonominin aldığı etkiler için beşeri ve fiziksel sermayede yatırımlara önem vermeyi sürdürmektedir (World Bank, 2023m). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %8,7 oranına, tarım ürünleri %10,2 oranına ve imalat sanayi %79,6 oranına sahiptir. %15,8 Amerika, %14,1 Japonya ve %13,9 Çin, 2022 yılında

ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 2124 milyon dolar hindistan cevizi ve palm çekirdeği yağı, 1098 milyon dolar muz ve 444 milyon dolar hurma, incir, ananas, avokado en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 28948 milyon dolar elektronik entegre devreler ve 4425 milyon dolar otomatik veri işleme makineleri ihracatta yer almaktadır. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %14 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %14,7 oranına ve imalat sanayii %71 oranına sahiptir. %20,4 Çin, %9,6 Endonezya ve %9 Japonya 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 2584 milyon dolar buğday ve meslin, 1918 milyon dolar fasulye yağı ve 1324 milyon dolar palm yağı ve fraksiyonları en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 17303 milyon dolar elektronik entegre devreler ve 14399 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ithalatı önemli yere sahiptir (WTO, 2024m).

Senegal, Covid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle ticaret hadleri ve ülkenin büyümesi konusunda olumsuz etkilenmiştir. Ülkede turizm sektörü başta olmak üzere, hizmet sektörü ve ihracatta bu olumsuz etkiler görülmüştür. Ülke Ekonomik ve Sosyal Dayanıklılık Programını devreye koyarak bu olumsuz etkilerden çıkma yolunda adımlar atmıştır. Ülkede petrol ve gaz projeleri de yaşanan bu olumsuzluklardan dolayı bir süreliğine askıya alınmıştır (World Bank, 2023ah) Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %22,8 oranına, tarım ürünleri %31,6 oranına ve imalat sanayi %26,9 oranına sahiptir. %20,2 Mali, %14,4 İsviçre ve %11,3 AB, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 279 milyon dolar yer fıstığı, 93 milyon dolar hindistancevizi, Brezilya cevizi, kaju ve 43 milyon dolar pirinç en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 973 milyon dolar altın ve 773 milyon doları ham petrol dışındaki petrol yağları önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %22,8 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %27,4 oranına ve imalat sanayii %49,2 oranına sahiptir. %34,1 AB, %9,7 Çin ve %7,1 Hindistan, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatında, 473 milyon dolar pirinç, 269 milyon dolar buğday ve meslin ve 207 milyon dolar malt özü en önemli kısımdadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 1650 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 513 milyon dolar ham petrol yağları önemli yere sahiptir (WTO, 2024ah).

Tanzanya, 2001 yılında ülkede altın madeni açılmış ve Afrika'nın üçüncü büyük altın üreticisi olmuştur. 2010 yılında ülke Doğu Afrika Ortak Pazarı oluşturmak için komşularına katılmıştır. 2012 yılında ülkede büyük gaz rezervleri keşfedilmiştir. Tanzanya ve Uganda, Doğu Afrika'nın ilk büyük petrol boru hattı inşası için 2016 yılında anlaşmışlardır (BBC, 2023a). Ülke ekonomisi pandemi sonrası toparlanmayı başarmıştır. Ülkede enflasyonun düşük seyrine devam ettiği gözlenmektedir. Ülke ayrıca 2020 yılında düşük gelirli ülkelere, alt orta gelirli ülkeler seviyesine ulaşmıştır (World Bank, 2023a). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %4,9 oranına, tarım ürünleri %34,3 oranına ve imalat sanayi %14,9 oranına sahiptir. %17,3 Hindistan, %13,6 Güney Afrika ve %11,2 Birleşik Arap Emirliği, 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede, 235 milyon dolar hindistancevizi, Brezilya cevizi, kaju, 184 milyon dolar kuru baklagiller ve 184 milyon dolar pirinç en önemli tarım ürünleri ihracat kalemidir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %10,8 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %24 oranına ve imalat sanayi %65,2 oranına sahiptir. %25,2 Çin, %15,9 Birleşik Arap Emirliği ve %12,5 Hindistan, 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 333 milyon dolar buğday ve meslin, 179 milyon dolar kamış ve şeker pancarı ve 139 milyon dolar palm yağı 2020 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 3650 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 392 milyon dolar 8709 kodu hariç traktörleri önemli yere sahiptir (WTO, 2024a).

Tunus'ta, 2011 devriminden sonra ülkenin ekonomisi yavaşlamış Covid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşıyla beraber ekonominin kötüleşmesi ciddi seviyelere ulaşmıştır. 2023 yılında turizm sektörünün toparlanması ülke ekonomisine olumlu katkı sağlamıştır (World Bank, 2023a). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %8,6 oranına, tarım ürünleri %11,2 oranına ve imalat sanayi %80,2 oranına sahiptir. %70,3 AB, %3,9 Libya ve %2,3 Amerika, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 600 milyon dolar zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları, 257 milyon dolar hurma, incir, ananas, avokado ve 52 milyon dolar domates en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 2228 milyon dolar yalıtılmış elektrik iletkenleri ve 766 milyon dolar petrol yağları önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %13,6 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri

%18,5 oranına ve imalat sanayii %67,8 oranına sahiptir. %47,8 AB, %10,4 Çin ve %5,4 Türkiye, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 645 milyon dolar buğday ve meslin, 306 milyon dolar soya fasulyesi ve 288 milyon dolar mısır en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 2228 milyon dolar yalıtılmış elektrik iletkenleri ve 766 milyon dolar petrol yağları ihracatta yer alırken, 1387 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 843 milyon dolar petrol gazları önemli yere sahiptir (WTO, 2024ak).

2.2.7. Üst Orta Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri

Üst orta gelirli ülkelerden seçilmiş olan Arjantin, Brezilya, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Peru, Tayland ve Türkiye'ye ait veriler aşağıda incelenecektir.

Tablo 5

Üst Orta Gelirli Ülkelerdeki Yıllık Gelir ve Yoksulluk Verileri

Ülkeler	Dış Borç Stoku (% Milli Gelir)				% 10'luk Gelir Eşitsizliği (%)				% 50'lik Gelir Eşitsizliği (%)				1,90\$ Altında Yaşayan Çalışan Yoksulluğu Yıllık (%) +15 Yaş		
	1991	2001	2011	2021	1991	2001	2011	2021	1991	2001	2011	2021	2001	2011	2021
Arjantin	35,7	58,5	27,7	51,1	49,2	50,5	42	47,3	9,5	7,8	14,4	13,2	7,1	0,3	0,4
Brezilya	36,2	42,5	15,9	38,9	60,9	60,9	60,3	58,3	8,6	8,6	10,2	9,2	7,5	2,1	2,2
Çin	15,7	14,0	14,1	15,4	31,5	36,6	43,1	43,4	20,3	16,8	14,1	13,7	34,2	9,3	0,1
Kolombiya	36,9	38,2	23,7	56,2	58,1	58,1	55,3	55,6	7	7	8,8	6,8	15,2	4	2,3
Kosta Rika	58,6	32,1	24,9	56,4	52,8	52,8	52,8	55	9,5	9,5	9,1	6,1	3,2	0,5	0,3
Dominik Cumhuriyeti	48,6	21,3	27,1	48,8	56,6	56,6	56,6	53,8	10	10	10	12	2,8	2,2	0,4
Ekvador	78,9	76,6	20,7	55,7	56,7	56,7	44,5	48,4	8,5	8,5	11,3	10,3	18	4,4	4,2
Peru	62,2	54,2	28,3	42,2	55,2	63,6	57,4	61,2	7,8	5,7	8,4	5,7	17	6,2	2,9
Tayland	37,9	57,6	31,9	43,2	58	56,2	53,8	48,8	9,2	8,6	11,8	13,9	1,7	0	0,1
Türkiye	34,5	57,4	36,7	54,2	56,8	55,1	51	51,7	11,5	12,3	14,5	14,2	1,6	0	0,1

Kaynak: World Bank Data (2023), WID (2023), ILO (2023)

10 yıl aralıklarla alınmış, 1991-2021 yıllarına ait seçilmiş üst orta gelirli ülkelere ait dış borç stokunun milli gelire oranı Tablo 5'te gözlenmektedir. 1991 yılında üst orta gelirli ülke grubu ülkelerinde en düşük oran Çin'de gözlemlenirken, en yüksek oran ise Ekvador'da gerçekleşmiştir. 2001 yılında Arjantin, Brezilya,

Kolombiya, Tayland ve Türkiye’de dış borç stokunun milli gelire oranında artış meydana gelmiştir. Çin, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador ve Peru’da bu oranda bir azalış gerçekleşmiştir. En yüksek azalış ise bu yılda Dominik Cumhuriyeti’nde gözlenmektedir. 2011 yılında Arjantin ve Brezilya, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, Peru ve Türkiye’de bu oranda bir azalış gerçekleşmektedir. En yüksek azalış Ekvador’da meydana gelmiştir. Dış borç stokunun milli gelire oranı verileri incelendiğinde, Covid-19 ve Rusya Ukrayna savaşının etkileri üst orta gelirli seçilmiş ülke grubundaki ülkelerde olumsuz bir şekilde görülmektedir.

Tablo 5’te üst orta gelirli ülkeler çerçevesinde dış borç stokunun milli gelire oranının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Türkiye’de dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %62,08 oranından 2021 yılında %54,21 oranına azalmaktadır. Türkiye’de 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %19,69 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Kolombiya’da, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %58,16 oranından 2021 yılında %56,16 oranına azalmaktadır. Kolombiya’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %19,24 oranında bir artış yaşanmıştır.

Arjantin’de, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %67,36 oranından 2021 yılında %51,15 oranına azalmaktadır. Arjantin’de 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %15,43 oranında bir artış gözlenmiştir.

Tayland’da, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %40,97 oranından 2021 yılında %43,22 oranına artmaktadır. Tayland’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda %5,35 oranında bir artış tespit edilmiştir.

Brezilya’da, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %38,95 oranından 2021 yılında %38,91 oranına azalmaktadır. Brezilya’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %2,68 oranında bir artış yaşanmıştır.

Dominik Cumhuriyeti’nde, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %53,67 oranında 2021 yılında %48,82 oranına azalmaktadır. Dominik Cumhuriyeti’nde 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %0,21 oranında bir artış gözlenmiştir.

Tablo 5’te üst orta gelirli ülkeler çerçevesinde dış borç stokunun milli gelire oranının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Ekvador’da, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %58,4 oranından 2021 yılında %55,73 oranına azalmıştır. Ekvador’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %23,16 oranında bir azalış gerçekleşmiştir.

Peru’da, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %37,46 oranından 2021 yılında %42,20 oranına azalmıştır. Peru’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %19,96 oranında bir azalış yaşanmıştır.

Kosta Rika’da, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %53,36 oranından 2021 yılında %56,38 oranına artmaktadır. Kosta Rika’da 1991-2021 yılları arasındaki bu oranda, %2,18 oranında azaldığı gözlenmiştir.

Çin’de, dış borç stokunun milli gelire oranı 2020 yılında %15,95 oranından 2021 yılında %15,38 oranına azalmaktadır. Çin’de 1991-2021 yılları arasında bu oranda, %0,31 oranında azalış tespit edilmiştir.

Tablo 5’te ülkelerdeki nüfusun en çok kazanan ilk %10’luk milli gelir payı yer almaktadır. 1991 ve 2001 yıllarında Çin, 2011 yılında Arjantin ve 2021 yılında tekrar Çin olmak üzere en az %10’luk gelir payından değer alan ülkelerken, 1991-2021 yıllarında Brezilya %10’luk gelir payından en çok değer alan ülkedir.

Tablo 5’te üst orta gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusun en çok kazanan ilk %10’luk milli gelir payının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Çin’de, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %11,9 oranında daha fazla artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %5,1 oranında artış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %6,5 oranında ve 2011-2021 yılları arasında ise, %0,3 oranında artışlar tespit edilmiştir.

Tayland’da, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %9,2 oranında artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %1,8 oranında azalış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %2,4 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %5 oranında azalışlar gerçekleşmiştir.

Peru’da, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %6 oranında daha fazla artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %8,4 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında %6,2 oranında azalış gerçekleşirken, 2011-2021 yılları arasında %3,8 oranında artışla devam etmiştir.

Türkiye’de, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %5,1 oranında artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %1,7 oranında ve 2001-2011 yılları arasında %4,1 oranında azalış gerçekleşirken, 2011-2021 yılları arasında %0,7 oranında artış yaşanmıştır.

Kosta Rika’da, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %2,2 oranında artmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda ve 2001-2011 yılları arasındaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2011-2021 yılları arasında %2,2 oranında artış görülmüştür.

Tablo 5’te üst orta gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusun en çok kazanan ilk %10’luk milli gelir payının dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Ekuador’da, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %8,3 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %12,2 oranında azalış ve 2011-2021 yılları arasında %3,9 oranında artışlar gerçekleşmiştir.

Brezilya’da, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %2,6 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %0,6 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %2 oranında azalışlar yaşanmıştır.

Dominik Cumhuriyeti’nde, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %2,8 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda ve 2001-2011 yılları arasındaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2011-2021 yılları arasında %2,8 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Kolombiya’da, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %2,5 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %2,8 oranında azalış ve 2011-2021 yılları arasında %0,3 oranında artış gözlenmiştir.

Arjantin’de, 1991-2021 yılları arasında %10’luk milli gelirden alınan pay %1,9 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %1,3 oranında artış, 2001-2011 yılları arasında %8,5 oranında azalış ve 2011-2021 yılları arasında %5,3 oranında artış yaşanmıştır.

Tablo 5'te ülkelerdeki nüfusun en az kazanan %50'lik milli gelir payı yer almaktadır. %50'lik gelir eşitsizliğinde, 1991 yılında Kolombiya, 2001-2021 yıllarında Peru en düşük değere sahiptir. 1991-2001 yıllarında Çin, 2011-2021 yıllarında ise Türkiye en yüksek değere sahip ülkeler olmuşlardır.

Tablo 5'te üst orta gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusta en az kazanan %50'lik milli gelir payının dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Tayland'da, 1991-2021 yılları arasında %50'lik millî gelirden %4,7 oranında daha fazla pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %0,6 oranında azalış gerçekleşirken, 2001-2011 yılları arasında %3,2 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %2,1 oranında artışlar tespit edilmiştir.

Arjantin'de, 1991-2021 yılları arasında %50'lik millî gelirden %3,7 oranında daha fazla pay aldığı görülmüştür. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %1,7 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %6,6 oranında artış gerçekleşirken, 2011-2021 yılları arasında %1,2 oranında azalışla devam etmiştir.

Türkiye'de, 1991-2021 yılları arasında %50'lik millî gelirden %2,7 oranında daha fazla pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %0,8 oranında ve 2001-2011 yılları arasında %2,2 oranında artış gerçekleşirken, 2011-2021 yılları arasında %0,3 oranında azalış gözlenmiştir.

Dominik Cumhuriyeti'nde, 1991-2021 yılları arasında %50'lik millî gelirden %2 oranında daha fazla pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda ve 2001-2011 yılları arasındaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2011-2021 yılları arasında %2 oranında artış meydana gelmiştir.

Ekvador'da, 1991-2021 yılları arasında %50'lik millî gelirden %1,8 oranında fazla pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %2,8 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında %1 oranında azalış tespit edilmiştir.

Brezilya'da, 1991-2021 yılları arasında %50'lik millî gelirden %0,6 oranında daha fazla pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %1,6 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında %1 oranında azalış gözlenmiştir.

Tablo 5’te üst orta gelirli ülkeler çerçevesinde nüfusta en az kazanan %50’lik milli gelir payının dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Çin’de, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %6,6 oranında daha az pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda, %3,5 oranında, 2001-2011 yılları arasında %2,7 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %0,4 oranında azalışlarla devam etmiştir.

Kosta Rika’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %3,4 oranında daha az pay almıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %0,4 oranında ve 2011-2021 yılları arasında %3 oranında azalış görülmüştür.

Peru’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden aldığı payın %2,1 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu payda %2,1 oranında azalış, 2001-2011 yılları arasında %2,7 oranında artış gerçekleşirken, 2011-2021 yılları arasında %2,7 oranında azalış tespit edilmiştir.

Kolombiya’da, 1991-2021 yılları arasında %50’lik milli gelirden %0,2 oranında azalmıştır. Ülkede, 1991-2001 yılları arasında bu paydaki oranda herhangi bir değişim gerçekleşmezken, 2001-2011 yılları arasında %1,8 oranında artış ve 2011-2021 yılları arasında %2 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Çalışan yoksulluğu oranı (1,90\$ SAGP altında yaşayan çalışan istihdam yüzdesi %) yıllık +15 yaş ve toplam olarak Tablo 5’te incelenmektedir. 2001 yılında Türkiye, 2011 yılında Türkiye ve Tayland, 2021 yılında ise, Çin, Tayland ve Türkiye en düşük değeri alırken, 2001 ve 2011 yılında Çin, 2021 yılında ise Ekvador en yüksek değere sahip ülkelerdir.

Çin’de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %0,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranın değişmediği gözlenmektedir. 2001-2021 yılları arasında Çin’de çalışan yoksulluğu %34,1 oranında azalmaktadır.

Peru’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %2,9 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranın %2,7’ye düştüğü gözlenmektedir. 2001-2021 yılları arasında Peru’da çalışan yoksulluğu %14,1 oranında azalmaktadır.

Ekvador’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %4,2 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranın %4’e düştüğü gözlenmektedir. 2001-2021 yılları arasında Ekvador’da çalışan yoksulluğu %13,8 oranında azalmaktadır.

Kolombiya’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %2,3 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranın %1,9’a düştüğü gözlenmektedir. 2001-2021 yılları arasında Kolombiya’da çalışan yoksulluğu %12,9 oranında azalmaktadır.

Arjantin’de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %0,4 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranın değişmediği gözlenmektedir. 2001-2021 yılları arasında Arjantin’de çalışan yoksulluğu oranı %6,7 oranında azalmaktadır.

Brezilya’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %2,2 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oranın değişmediği gözlenmektedir. 2001-2021 yılları arasında Brezilya’da çalışan yoksulluğu %5,3 oranında azalmaktadır.

Kosta Rika’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %2,3 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran değişmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Kosta Rika’da çalışan yoksulluğu %2,9 oranında azalmaktadır.

Dominik Cumhuriyeti’nde çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %0,4 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran değişmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Dominik Cumhuriyeti’nde çalışan yoksulluğu %2,4 oranında azalmaktadır.

Tayland’da çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %0,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran değişmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Tayland’da çalışan yoksulluğu %1,6 oranında azalmaktadır.

Türkiye’de çalışan yoksulluğu oranı, 2021 yılında %0,1 olarak hesaplanmışken, 2022 yılında da bu oran değişmemiştir. 2001-2021 yılları arasında Türkiye’de çalışan yoksulluğu %1,5 oranında azalmaktadır.

2.2.8. Üst Orta Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri

Tabloda üst orta gelir grubuna ait ülkelerin Hanke tarafından hesaplanan sefalet Endeksi ve İnsani Gelişme Endeksi (HDI) gelişme verileri bulunmaktadır.

Tablo 6*Üst Orta Gelirli Ülkelerde Gelişme Verileri*

Ülkeler	Hanke Sefalet Endeksi		İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	Okur Yazarlık Beklentisi (Yıl)	Ortalama Eğitim (yıl)	HDI oranı (% Milli Gelir)
	2021	Sıra	2021	2021	2021	2021	2021
Arjantin	86,1	6	0,8	75,4	17,9	11,1	17,0
Brezilya	63,9	9	0,8	72,8	15,6	8,1	-5,0
Çin	4,3	143	0,8	78,2	14,2	7,6	-8,0
Kolombiya	19,5	62	0,8	72,8	14,4	8,9	-7,0
Kosta Rika	20,5	59	0,8	77,0	16,5	8,8	8,0
Dominik Cumhuriyeti	14,8	79	0,8	72,6	14,5	9,3	-11,0
Ekvador	8,9	114	0,7	73,7	14,6	8,8	11,0
Peru	16,2	73	0,8	72,4	15,4	9,9	13,0
Tayland	6,1	135	0,8	78,7	15,9	8,7	6,0
Türkiye	54,6	13	0,8	76,0	18,3	8,6	-3,0

Kaynak: CATO (2023), United Nations Development Programme (2023)

Hanke, 2021 yılında açıklanmış olan Sefalet Endeksi rakamları Tablo 6’da verilmektedir. En yüksek sefalet endeksi değerine sahip ülke Arjantin olarak görülürken, en düşük sefalet endeksi değerine sahip ülke Çin’in olduğu görülmektedir.

Tablo 6’da üst orta gelirli seçilmiş ülkeler çerçevesinde, sefalet endeksinin dönem içerisinde azaldığı tespit edilen ülkeler:

Arjantin 2020 yılında 95 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 86,1 değerine sahiptir. Arjantin 2020 yılında 7. sırada yer alırken, 2021 yılında 6. sıraya gerilemiştir.

Brezilya 2020 yılında 53,4 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 63,9 değerine sahiptir. Brezilya 2020 yılında 11. sırada yer alırken, 2021 yılında 9. sıraya gerilemiştir.

Türkiye 2020 yılında 41,2 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 54,6 değerine sahiptir. Türkiye 2020 yılında 22. sırada yer alırken, 2021 yılında 13. sıraya gerilemiştir.

Tayland 2020 yılında 12,6 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 6,1 değerine sahiptir. Tayland 2020 yılında 139. sırada yer alırken, 2021 yılında 135. sıraya gerilemiştir.

Çin 2020 yılında 8,1 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 4,3 değerine sahiptir. Çin 2020 yılında 152. sırada yer alırken, 2021 yılında 143. sıraya gerilemiştir.

Tablo 6’da üst orta gelirli seçilmiş ülkeler çerçevesinde, sefalet endeksinin dönem içerisinde arttığı tespit edilen ülkeler:

Kosta Rika 2020 yılında 32,4 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 20,5 değerine sahiptir. Kosta Rika 2020 yılında 50. sırada yer alırken, 2021 yılında 59. sıraya yükselmiştir.

Kolombiya 2020 yılında 35,4 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 19,5 değerine sahiptir. Kolombiya 2020 yılında 41. sırada yer alırken, 2021 yılında 62. sıraya yükselmiştir.

Peru 2020 yılında 42,2 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 16,2 değerine sahiptir. Peru 2020 yılında 18. sırada yer alırken, 2021 yılında 73. sıraya yükselmiştir.

Dominik Cumhuriyeti 2020 yılında 34 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 14,8 değerine sahiptir. Dominik Cumhuriyeti 2020 yılında 45. sırada yer alırken, 2021 yılında 79. sıraya yükselmiştir.

Ekvador 2020 yılında 23,3 sefalet endeksi değerine sahipken, 2021 yılında 8,9 değerine sahiptir. Ekvador 2020 yılında 79. sırada yer alırken, 2021 yılında 114. sıraya yükselmiştir.

Tablo 6’da İnsani Gelişme Endeksi (HDI) 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. 1 en yüksek refah düzeyine sahip ülke olarak tanımlanmaktadır.

Çin’de, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,276 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,768 HDI değeriyle 79. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,764 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam

beklentisi 2021 yılında 78,2 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 78,1 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 14,2 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 7,6 yıl olarak hesaplanmıştır.

Türkiye’de, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,234 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,842 HDI değeriyle 48. sırada çok yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,833 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 76 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 75,9 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 18,3 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 8,3 yıl olarak hesaplanmıştır.

Tayland’da, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,215 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,800 HDI değeriyle 66. sırada çok yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,802 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 78,7 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 79,3 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 15,9 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 8,7 yıl olarak hesaplanmıştır.

Dominik Cumhuriyeti’nde, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,184 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,767 HDI değeriyle 80. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,764 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 72,6 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 72,9 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 14,5 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 9,3 yıl olarak hesaplanmıştır.

Kosta Rika’da, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,146 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,809 HDI değeriyle 58. sırada çok yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,816 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 77 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 79,3 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 16,5 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 8,8 yıl olarak hesaplanmıştır.

Brezilya’da, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,138 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,754 HDI değeriyle 87. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,758 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 72,8 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 74

yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 15,6 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 8,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Peru'da, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,137 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,762 HDI değeriyle 84. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,762 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 72,4 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 73,7 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 15,4 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 9,9 yıl olarak hesaplanmıştır.

Kolombiya'da, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,133 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,752 HDI değeriyle 88. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,756 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 72,8 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 74,8 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 14,4 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 8,9 yıl olarak hesaplanmıştır.

Arjantin'de, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,112 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,842 HDI değeriyle 47. sırada çok yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,840 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 75,4 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 75,9 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 17,9 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 11,1 yıl olarak hesaplanmıştır.

Ekvador'da, 1991-2021 arasındaki dönemde, HDI %0,088 oranında artmıştır. 2021 yılında 0,740 HDI değeriyle 95. sırada yüksek insani gelişme sınıflandırmasında yer almaktadır. 2020 yılında ise HDI 0,731 olarak hesaplanmıştır. Doğumda yaşam beklentisi 2021 yılında 73,7 yıl olarak hesaplanmışken bu beklenti 2020 yılında ise 72,2 yıldır. Okuryazarlık beklentisi 2020 ve 2021 yıllarında 14,6 yıldır. Ortalama eğitim yılı ise 2020 ve 2021 yıllarında 8,8 yıl olarak hesaplanmıştır.

2.2.9. Üst Orta Gelirli Ülkelerin Dış Ticaret Yapısı

Arjantin'de, yüksek enflasyon ve devalüasyon sonucu 2001 yılında ülkede büyük bir ekonomik kriz yaşanmıştır. 2013 yılında Uluslararası Para Fonu tarafından enflasyon ve ekonomik büyüme konusunda doğru veriler verilmediği gerekçesiyle sansürlenmiş ilk ülke olmuştur. 2014 yılında ikinci kez ülke uluslararası borcunu ödeyememiştir. 2015 yılında Başkan, devletin ekonomi hak sahibi olması adına piyasa

reformları programı başlatmıştır (BBC, 2024a). Ülke enerji alanında gaz, lityum zengini olmasının yanında yenilenebilir enerji potansiyeline sahip ayrıca tarım sektörü açısından da verimli topraklarla çevrilidir. Ülkede 2022 yılında büyük bir kuraklık yaşanmış var olan ekonomideki sorunları tetiklemiştir. Ülke IMF ile 30 aylık Genişletilmiş Fon Kolaylığı (EFF) kapsamına girmiş ve ödemeler dengesi ve yapısal zayıflıklardaki sorunlar çözülmesi için adım atılmıştır (World Bank, 2023a). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %2,7 oranına, tarım ürünleri %54,8 oranına ve imalat sanayi %13,6 oranına sahiptir. %14,3 Brezilya, %12,3 AB ve %9 Çin, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 11427 milyon dolar soya fasulyesi yağından elde edilen kalıntılar, 9261 milyon dolar mısır ve 6246 milyon dolar soya fasulyesi yağı ve fraksiyonları en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 4152 milyon dolar mal taşımaya yönelik motorlu taşıt ve 3073 milyon dolar petrol yağları önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %8,5 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %13,1 oranına ve imalat sanayii %77,3 oranına sahiptir. %21,5 AB, %19,6 Brezilya ve %13,6 AB, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 2121 milyon dolar soya fasulyesi, 318 milyon dolar muz ve 170 milyon dolar en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 6756 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 4270 milyon dolar petrol gazları önemli yere sahiptir (WTO, 2024a).

Brezilya, Güney Amerika'nın en etkili ülkelerinden biridir. Ülke 2014-2019 yıllarındaki negatif büyüme ve Covid-19 etkilerinden sonra 2021 ve 2022 yılları arasında bir toparlanma sürecine girmiştir. Ülke Bolsa Familia programının genişletilmesiyle küresel pandemi sonrası acil durumları devreye sokmuş ve bu durum ekonomik toparlanmada etkili olmuştur. Bolsa Familia'da büyük bir revizyonla asgari ücretlerde artış ve ek yardımlar gibi ödeneklerle yoksulluğun azaltılması beklenmektedir (World Bank, 2023d). Ülkede 2021 yılında ihracatta, tarım ürünleri %39,6 oranına, imalat sektörü %25 oranına ve yakıt ve madencilik %33,4 oranına sahiptir. %26,8 Çin, %15,2 ile AB, Amerika ile %11,4, Arjantin ile %4,6, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 46664 milyon dolar soya fasulyesi, 12264 milyon dolar mısır ve 11004 milyon dolar kamış ve şeker pancarı en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 42688 milyon dolar

petrol yağları ve 28889 milyon dolar demir cevherleri önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %6,5 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %17,5 oranına ve imalat sanayii %75,9 oranına sahiptir. %23,2 Çin, %18,6 Amerika ve %16 AB, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 2264 Milyon ABD milyon dolar buğday ve meslin, 827 milyon dolar malt ve 654 milyon dolar mısır en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 24684 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 10145 milyon dolar petrol yağları önemli yere sahiptir (WTO, 2024d).

Çin, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne katılmıştır. 2008 yılında Pekin Olimpiyatları yapılarak en büyük medya pazarının olduğu ülkede, ekonomiye katkı sağlamıştır. 2013 yılında ülke Bir Kuşak Bir Yol Projesine imzasını atmıştır. 2022 yılında Çin, Tayvan'a askeri tatbikat yapmaya başlamıştır (BBC, 2023ı). Covid-19'un ülkede başlamasıyla beraber toplu kapanmaların etkisiyle ülkenin ekonomisinde olumsuz hava görülmüştür. Son yıllarda işgücünün azalması, yatırım getirilerinin azalması ve üretkenlikteki yavaşlama gibi nedenler, ülke büyümesinin yavaşlamasına neden olmuştur (World Bank, 2023ı) Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %2,6 oranına, tarım ürünleri %2,6 oranına ve imalat sanayi %93,5 oranına sahiptir. %16,2 Amerika, %15,7 AB ve %8,3 Hong Kong, 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 3269 milyon dolar diğer gıda karışımları, 2987 milyon dolar hayvan besinleri ve 2944 milyon dolar bitki parçaları en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 248409 milyon dolar radyo, telefon iletişim araçları ve 210062 milyon dolar otomatik veri işleme makineleri önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %10,1 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %29,4 oranına ve imalat sanayii %58,1 oranına sahiptir. %10,5 AB, %8,8 Çin/Tayvan ve %7,4 Kore, 2020 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 61236 milyon dolar soya fasulyesi, 7104 milyon dolar mısır ve 6102 milyon dolar meyve en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 416886 milyon dolar elektronik entegre devreler ve 365512 milyon dolar petrol yağları önemli yere sahiptir (WTO, 2024ı).

Kolombiya, önemli doğal kaynaklara sahip Güney Amerika'nın dördüncü büyük ve kıtanın en kalabalık ülkelerinden biridir. Kolombiya potansiyel büyüme

oranı yüksek gelirli ülkelerin gerisinde, eşitsizliğin devam ettiği, borç/GSYH oranının yüksekliği ve iklimle ilgili konularda hala yetersiz bir ülke konumundadır (World Bank, 2023u). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %49,3 oranına, tarım ürünleri %23,4 oranına ve imalat sanayi %22,2 oranına sahiptir. %28,1 Amerika, %10,8 AB ve %8,8 Çin, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkelerdir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 3189 milyon dolar kahve, 1727 milyon dolar canlı çiçek ve 1017 Milyon ABD milyon dolar muz en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 11201 milyon dolar petrol yağları ve 4380 milyon dolar önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %14,8 oranı, yakıt ve madencilik ürünleri %8,1 oranı ve imalat sanayii %76 oranına sahiptir. %24,2 Çin, %23,2 Amerika ve %13,5 AB, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 1776 milyon dolar mısır, 759 milyon dolar soya fasulyesi ve soya yağı ve 655 milyon dolar buğday ve meslin önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 3515 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 2721 milyon dolar radyo, telefon iletişim araçları önemli yere sahiptir (WTO, 2024u).

Kosta Rika, çevre politikalarıyla başarılı bir ülke olmasının yanı sıra ormansızlaşmayı tersine çeviren tek tropik ülkedir. Covid-19 salgınıyla beraber harcamalar artmış ve ülke de pandeminin zorluklarını yaşamıştır. Ülkede politika faiz oranlarında, işsizlik ve kamu borcunda bir artış görülmüştür. 2021-2022 yıllarında ülke ekonomisinde, güçlü ekonomik performans ve harcamalarla ilgili düzenlemelerle birlikte bir toparlanma görülmeye başlanmıştır. 2023 Mart ayıyla beraber ülkede politika faizi kademeli olarak düşürülmüş, özel tüketim ve yatırımlar artmıştır. Borç yönetimi ile ilgili ülkede yeni düzenlemeler yapılmış, vergi harcamalarında ve gelir vergisinde azalmalar ve sosyal programlarla ilgili ek reformlar ülkede gündeme gelmiştir. Ülke küçük ve açık bir ekonomiye sahip enflasyon baskılarına ve dış şoklara karşı daha savunmasızdır (World Bank, 2023ü). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %1,6 oranına, tarım ürünleri %35,4 oranına ve imalat sanayi %55,4 oranına sahiptir. %43,7 Amerika, %18,4 AB ve %4,9 Guatemala, 2020 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 4097 milyon dolar muz, 851 milyon dolar hurma, incir, ananas, avokado ve 652 milyon dolar diğer gıda karışımları en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 4097 milyon dolar tıbbi aletler, 851 milyon dolar ortopedik cihazlar

önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %12,7 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %9,8 oranına ve imalat sanayii %66,4 oranına sahiptir. %37,8 Amerika, %15,9 Çin ve %9,3 AB, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 1530 milyon dolar mısır, 169 milyon dolar soya fasulyesi ve 145 milyon dolar diğer gıda karışımları en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 1530 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 632 milyon dolar ilaç önemli yere sahiptir (WTO, 2024ü).

Dominik Cumhuriyeti, 1990'ların başında piyasa odaklı reformlar ile ekonomik büyümeyi destekleyici politikalarla bölgenin en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olmuştur. Son yıllarda ise, düşük verimlilik, iş dünyasının ihtiyaçlarını karşılama, iklim değişiklikleri ve vergilerin tahsis sorunu gibi nedenlerle ülkenin yükseliş ivmesi aşağı doğru gerilemiştir. Hükümet kapsamlı bir reform paketi hazırlayarak ülkedeki sektörlerdeki şeffaflık ve verimliliğin artırılması, temiz enerji kaynaklarının tercihi ve uygun fiyatlı enerjisinin kullanımı amaçlanmıştır (World Bank, 2023i). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %3,1 oranına, tarım ürünleri %22,1 oranına ve imalat sanayi %53,7 oranına sahiptir. %51,5 Amerika, %10,5 İsviçre ve %10,4 Haiti, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 187 milyon dolar işlenmemiş tütün ve 131 milyon dolar kamış ve şeker pancarı en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede, 1379 milyon dolar tıbbi aletler ve 1378 milyon dolar altın önemli ihracat kalemleridir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %18,2 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %19,2 oranına ve imalat sanayii %62,6 oranına sahiptir. %42,3 Amerika, %17,8 Çin ve %13 AB, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 522 milyon dolar işlenmemiş tütün, 482 milyon dolar mısır ve 316 milyon dolar soya fasulyesi en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatta, 1490 milyon dolar petrol gazları ve 1341 milyon dolar insan taşımaya mahsus motorlu taşıt önemli yere sahiptir (WTO, 2024i).

Ekvador'da 2006 yılında ülkede yeni bir seçim yapılmış, yeni başkan yoksulluğun azaltılması ve petrol endüstrisinde devlet mülkiyetinin artırılması için yeni sosyal bazı reformları başlatmıştır. 2010 yılında, üretilen petrol ve gazda devlet kontrolünün tamamen ele geçirilmesine yönelik yasa yürürlüğe girmiştir (BBC,

2024j). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %38,9 oranına, tarım ürünleri %52,8 oranına ve imalat sanayi %6 oranına sahiptir. %24 Amerika, %15,3 Çin ve %14,9 Panama, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 3500 milyon dolar muz, 927 milyon dolar kesme çiçek ve 819 milyon dolar kakao çekirdeği en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede tarım dışı ürünlerde ihracatta 2021 yılında, 7278 milyon dolar petrol yağları ve 5327 milyon dolar kabuklu canlılar önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %13,3 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %20,5 oranına ve imalat sanayii %65 oranına sahiptir. %23,5 Çin, %22,1 Amerika ve %10,1 AB, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede, 730 milyon dolar soya fasulyesi, 499 milyon dolar buğday ve meslin ve 332 milyon dolar hayvan yemi en önemli tarım ürünleri ithalat kalemleri arasındadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 2467 milyon dolar petrol yağları ve 1582 milyon dolar kömür katranları önemli yere sahiptir (WTO, 2024j).

Peru'da Covid-19 sürecine kadar ekonomik büyüme ve yoksulluk konusunda ülkede ciddi adımlar atılmıştır. Ülkede güçlü bir Merkez Bankası beraberinde, düşük kamu borcu, yüksek rezervlere sahiplik, iyi bir finansal sistem ve likidite krizlerine dayanabilecek iyi bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Seçimler dolayısıyla ülkede toplumsal huzursuzluklar sonucu ülkede büyümede daralma görülmüştür. Bu dönemdeki iklimsel problemler ve protestolar kamu yatırımlarının yürütülmesinin önünde engel teşkil ederken, tarım, balıkçılık ve turizm sektöründe de toparlanmalar uzun sürmüştür (World Bank, 2023af). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %51,9 oranına, tarım ürünleri %21,4 oranına ve imalat sanayi %8,4 oranına sahiptir. %32 Çin, %12,8 Amerika ve %11,9 AB, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 1377 milyon dolar hurma, incir, ananas, avokado, 1286 milyon dolar diğer meyveler ve 1197 milyon dolar üzüm en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 15230 milyon dolar bakır cevheri ve 7719 milyon dolar altın önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %13,8 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %14,2 oranına ve imalat sanayii %72 oranına sahiptir. %28,6 Çin, %18,7 Amerika ve %9,1 AB, 2021 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede, 1105 milyon dolar mısır, 729 milyon dolar soya fasulyesi ve 693 milyon dolar soya fasulyesi yağı en önemli tarım ürünleri ithalat

kalemlerini oluşturmaktadır. Ayrıca ülkede ithalat, 4162 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları ve 1826 milyon dolar radyo telefon iletişim araçları önemli yere sahiptir (WTO, 2024af).

1997 yılındaki Asya’da meydana gelen kriz, Tayland’ın büyümesini olumsuz etkilemiştir. Asya Krizinin ardından ülkede yoksulluğun bitirilmesi adına iş yatırımları yapılmıştır. Covid-19 döneminde ülke ekonomisi büyük zorluklar yaşamıştır. Bu ekonomik zorluk, 2008 krizinden daha büyük bir şekilde ülke ekonomisini etkilemiştir. Ülke ekonomisi 2022 yılında toparlanma yoluna girmiştir. Turizm sektörü ve özel tüketim büyümede önemli faktörler arasında yer almaktadır (World Bank, 2023ai). Ülkede 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %6,1 oranına, tarım ürünleri %17,4 oranına ve imalat sanayi %73,1 oranına sahiptir. %15,5 Amerika, %13,7 Çin ve %9,2 Japonya, 2021 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 4246 milyon dolar taze meyveler, 3342 milyon dolar pirinç ve 2409 milyon dolar hayvan beslemede kullanılan karışımlar en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 16704 milyon dolar otomatik bilgi işlem makineleri ve 10616 milyon dolar insan taşımaya mahsus motorlu taşıt ihracatta önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %8,4 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %20,6 oranına ve imalat sanayii %68,3 oranına sahiptir. %24,8 Çin, %13,3 Japonya ve %6,8 AB, 2020 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede tarım ürünleri ithalatına bakıldığında, 2267 milyon dolar soya fasulyesi, 1364 milyon dolar soya fasulyesi yağı ve 880 milyon dolar diğer gıda karışımları en önemli kısımdadır. Ayrıca ülkede ithalat, 25421 milyon dolar petrol yağları ve 15126 milyon dolar elektronik entegre devreler önemli yere sahiptir (WTO, 2024ai)

Türkiye’de, 1994 ekonomik kriziyle beraber hiperenflasyon görülmüştür. 2000 yılı 2001 ekonomik krizlerinden sonra 2002 yılında sonra ülkede örtülü enflasyon hedeflemesi yapılmış, 2006 yılından sonra ise, açık enflasyon hedeflemesi doğrultusunda hareket edilmiştir (Atasever, 2021). 2006-2017 yılları arasında ülkede ciddi reformlar yürütülmüştür. Türkiye’de 2006 yılından itibaren Orta Vadeli Programlar (OVP) açıklanmaktadır. Bu OVP’lar, “makro politikaları, ilkeleri, hedef ve gösterge niteliğindeki temel ekonomik büyüklükleri, gelecek üç yıla ilişkin toplam gelir ve gider tahminleri, bütçe dengesi ve borçlanma durumu ile kamu idarelerinin

ödenek teklif tavanlarını” içermektedir. 2024-2026 OVP, 12. Kalkınma Planı çerçevesinde hazırlanmıştır (Orta Vadeli Program (2024-2026), 2023).

Türkiye’de 2021 yılında ihracatta, yakıt ve madencilik ürünleri %8,6 oranına, tarım ürünleri %11,5 oranına ve imalat sanayi %76,8 oranına sahiptir. %41,4 AB, %6,6 Amerika ve %5,4 Irak, 2022 yılında ülkenin ihracat yaptığı ülkeler arasındadır. Ülkede tarım ürünleri ihracatına bakıldığında, 1899 milyon dolar ayçiçeği tohumu veya pamuk yağı, 1535 milyon dolar kabuklu yemişler ve 1498 milyon dolar buğday ve meslin unu en önemli kısımda yer almaktadır. Ayrıca ülkede ihracatta, 13089 milyon dolar petrol yağları ve 9351 milyon dolar insan taşımaya mahsus motorlu taşıt ihracatta önemli yere sahiptir. Ülkenin 2021 ithalatına bakıldığında ise, tarım ürünleri %9 oranına, yakıt ve madencilik ürünleri %28,9 oranına ve imalat sanayii %59,9 oranına sahiptir. %25,7 AB, %16,2 Rusya ve %11,4 Çin, 2022 yılında ülkenin ithalat yaptığı ülkeler olarak gözlenmektedir. Ülkede, 3356 milyon dolar buğday ve meslin, 3207 milyon dolar pamuk ve 2205 milyon dolar pamuk en önemli tarım ürünleri ithalat kısmında yer almaktadır. Ayrıca ülkede ithalatı, 13089 milyon dolar petrol yağları ve 9351 milyon dolar insan taşımaya mahsus motorlu taşıt ihracatta yer alırken, 20440 milyon dolar altın ve 18666 milyon dolar ham petrol dışındaki petrol yağları önemli yere sahiptir (WTO, 2024a).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

Bu bölümünde çalışmaya ait seçilmiş ülke grupları ve onlara ait verilerle ekonometrik analiz yapılacak ve bu analizlerin sonuçları değerlendirilecektir.

3.1.Araştırmanın Konusu

Çalışmada, Bhagwati tarafından incelenen bir konu olan yoksullaştıran büyüme hipotezinin 1991-2021 yılları arasında seçilmiş ülke gruplarına uzun ve kısa dönemde etkileri incelenecektir. Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme olgusuna istinaden düşük, alt orta ve üst orta gelirli ülkeler olarak seçilmiştir. Bu ülkelerle ilgili bilgiler doğrultusunda yoksullaştıran büyüme olgusunun seçilen yıllar arasındaki geçerliliği araştırılacaktır.

3.2.Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmada düşük gelirli, alt orta gelirli ve üst orta gelirli grubuna ait ülkeler seçilmiştir. Düşük gelirli ülke grubu Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine, Gambiya, Madagaskar, Mali, Mozambik, Nijer, Ruanda, Çad, Togo ve Uganda'dan oluşmaktadır. Alt orta gelirli ülke grubunda Cezayir, Bangladeş, Benin, Bolivya, Cape Verde, Kamerun, Fildişi Sahili, Mısır, Gana, Haiti, Honduras, Hindistan, Kenya, Moritanya, Fas, Nikaragua, Pakistan, Filipinler, Senegal, Tanzanya ve Tunus yer almaktadır. Üst orta gelirli ülkeler grubu ise, Arjantin, Brezilya, Çin, Kolombiya, Kosta Rica, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Peru, Tayland ve Türkiye'den oluşmaktadır.

Dünya Bankası veri sitesinden 1991-2021 yıllarına ait alınan verilerle seçilmiş ülke grupları incelenecektir. Bu veriler ise; kişi başı GSYİH, işsizlik oranı (% toplam), doğrudan yabancı yatırımlar (% GSYİH), işgücüne katılım oranı 15+ toplam (%), dış ticaret açığı (mal ve hizmet ihracatı (cari dolar) – mal ve hizmet ithalatı (cari dolar)/GSYİH, dışa açıklık oranı (mal ve hizmet ihracatı (% GSYİH) + mal ve hizmet ithalatı (% GSYİH)) ve dış ticaret hadleri (ihracat birim değer endeksi/ ithalat birim değer endeksi), emtia ticaret hadleri ve dış borç stoku verilerinden oluşmaktadır. Seçilmiş ülkelere ait bu verilerle, ülkelerin yoksullaştıran büyümeye uygunluğu test edilecektir.

Tablo 7*Değişkenler, Açıklamalar ve Kaynaklar*

Değişkenler	Sembol	Gözlem Aralığı	Kaynak
Kişi Başı GSYİH (sabit 2015 dolar)	GDPC	1991-2021	World Bank
İşsizlik Oranı (% toplam)	UNE	1991-2021	World Bank
Doğrudan Yabancı Yatırımlar (% GSYİH)	FDI	1991-2021	World Bank
İş gücüne Katılım Oranı, 15+, (% toplam)	EPR	1991-2021	World Bank
Dış Ticaret Açığı (mal ve hizmet ihracatı (cari dolar) – (mal ve hizmet ithalatı (cari dolar) /GSYİH	FTD	1991-2021	World Bank
Dışa Açıklık Oranı (mal ve hizmet ihracatı (% GSYİH) + mal ve hizmet ithalatı (% GSYİH))	OPENESS	1991-2021	World Bank
Dış Ticaret Hadleri (ihracat birim değer endeksi/ithalat birim değer endeksi)	TOT	1991-2021	World Bank
Emtia Ticaret Hadleri	CTOT	1991-2021	IMF
Dış Borç Stoku	EDS	1991-2021	World Bank

3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yoksullaştıran büyüme kavramı literatürde incelendiğinde, dış ticaret hadleri, reel kişi başı tüketim, GSYİH, döviz kuru, reel GSYİH, ihracat, endüstriyel üretim endeksi, yeşil kahve ihracatı, enflasyon, işsizlik, turizm harcamaları, sanayi üretim endeksi, satın alma gücü paritesi, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Net Takas Ticaret Hadleri (NBTT) ve Gelir Ticaret Hadleri (ITT), kuru kayısı ihracat, kuru kayısı ithalat gelirleri, turizm gelirleri, GINI gibi verilerle incelenmiştir. Çalışmada, Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme tezini kullanarak üç farklı ülke grubundan 43 ülke üzerinde bir araştırma yapılmak amaçlanmaktadır. Çalışmadaki veriler Dünya Bankası veri sitesinden alınmıştır. Çalışmada Panel ARDL ile düşük, alt orta ve üst orta gelirli ülke grupları üzerinde araştırma yapılacaktır. Panel ARDL'in çalışmada yöntem olarak seçilme sebebi ise, kısa ve uzun dönem sonuçlarının bir arada ele alınıp incelenebilme olanağına sahip olmasıdır.

3.2.2. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Çalışmada öncelikle düşük gelirli, alt orta gelirli ve üst orta gelirli ülkelerle ilgili veriler seçilmiştir. Çalışmada incelenen Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme hipotezi öncelikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili araştırmaları kapsamaktadır. Gelişmiş ülkeler Bhagwati'nin bu hipotezindeki durumlar için uygun

görülmemektedirler. Çalışmada öncelikle verilere ait istatistiksel tahminler verilmektedir. Bu tahminlerden sonra verilerin korelasyon ve olasılık değerlerine ait sonuçlar paylaşılmıştır. Sonrasında Levin, Lin ve Chu t* (2002) testiyle değişkenlerin birim kök içerip içermediği incelenmiştir. Değişkenlerin yatay kesit bağımlılıklarına bakılıp CIPS Testi sonuçları uygulanmıştır. Homojenlik testleri yapıp devamında Panel ARDL tahmincileri olan, PMG (Pooled Mean Group) uzun dönem, kısa dönem ve ülkelere ait katsayılar, MG (Mean Group) ve DFE (Dynamic Fixed Effect) uzun dönem ve kısa döneme ait katsayılar incelenecektir.

3.3. Ekonometrik Model

Çalışmada 3 seçilmiş ülke grubuna ait tabloda semboller, açıklamalar ve bağımlı değişkenler yer almaktadır;

Tablo 8

Modele Ait Semboller ve Açıklamaları

Semboller	Açıklamalar	Değişken Türü
$LGDP_{it}$	Kişi Başı GSYİH (logaritmik)	Bağımlı Değişken
UNE_{it}	İşsizlik oranı	Bağımsız Değişken
FDI_{it}	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Bağımsız Değişken
EPR_{it}	İş Gücüne Katılım Oranı	Bağımsız Değişken
FTD_{it}	Dış Ticaret Açığı	Bağımsız Değişken
$OPENESS_{it}$	Dışa Açıklık Oranı	Bağımsız Değişken
TOT_{it}	Dış Ticaret Hadleri	Bağımsız Değişken
$CTOT_{it}$	Emtia Ticaret Hadleri	Bağımsız Değişken
EDS_{it}	Dış Borç Stoku	Bağımsız Değişken

Düşük gelirli seçilmiş ülke grubuna ait Model 1 aşağıda yer almaktadır. Denklemden i ülke sayısını verirken, t zaman faktörünü göstermektedir. Düşük gelirli seçilmiş ülke grubunda 12 ülke ve 1991-2021 yılları arasında 31 gözlem sayısı vardır.

$$\begin{aligned}
 Model_1 : LGDP_{it} &= \beta + \alpha_1 UNE_{it} + \alpha_2 FDI_{it} + \alpha_3 EPR_{it} + \alpha_4 FTD_{it} \\
 &+ \alpha_5 OPENESS_{it} + \alpha_6 TOT_{it} + \alpha_7 CTOT_{it} + \alpha_8 EDS_{it} + \varepsilon_{it}
 \end{aligned}$$

Denklemden $i = 1, 2, \dots, 12$, $t = 1, 2, \dots, 31$ olarak gösterilmektedir.

Alt orta gelirli seçilmiş ülke grubuna ait Model 2 aşağıda yer almaktadır. Denklemden i ülke sayısını verirken, t zaman faktörünü göstermektedir. Alt orta gelirli seçilmiş ülke grubunda 21 ülke ve 1991-2021 yılları arasında 31 gözlem sayısı vardır.

$$\begin{aligned} Model_2 : LGDPC_{it} \\ = \beta + \alpha_1 UNE_{it} + \alpha_2 FDI_{it} + \alpha_3 EPR_{it} + \alpha_4 FTD_{it} \\ + \alpha_5 OPENESS_{it} + \alpha_6 TOT_{it} + \alpha_7 CTOT_{it} + \alpha_8 EDS_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

Denklemden $i = 1, 2, \dots, 21$, $t = 1, 2, \dots, 31$ olarak gösterilmektedir.

Üst orta gelirli seçilmiş ülke grubuna ait Model 3 aşağıda yer almaktadır. Denklemden i ülke sayısını verirken, t zaman faktörünü göstermektedir. Üst orta gelirli seçilmiş ülke grubunda 10 ülke ve 1991-2021 yılları arasında 31 gözlem sayısı vardır.

$$\begin{aligned} Model_3 : LGDPC_{it} \\ = \beta + \alpha_1 UNE_{it} + \alpha_2 FDI_{it} + \alpha_3 EPR_{it} + \alpha_4 FTD_{it} \\ + \alpha_5 OPENESS_{it} + \alpha_6 TOT_{it} + \alpha_7 CTOT_{it} + \alpha_8 EDS_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

Denklemden $i = 1, 2, \dots, 10$, $t = 1, 2, \dots, 31$ olarak gösterilmektedir.

3.4. Ekonometrik Yöntem

Çalışmada kullanılan yöntemlere ait bilgiler verilmektedir.

3.4.1. Levin, Lin ve Chu t*

Levin, Lin ve Chu (2002)'deki çalışmalarında, daha güçlü birim kök testleri oluşturmanın bir yolu olarak yatay kesit zaman serisi verilerini bir araya toplamayı amaçlamaktadırlar. Panel tabanlı birim kök testi ile individual (yatay kesit bireye özgü) spesifik interceptlere (kesişimlere) ve zaman trendlerine bu çalışmalarında göz önüne almışlardır. Hata varyansı ve serilerdeki yüksek derecede korelasyon da incelenmiştir. Orta büyüklükteki ve küçük zaman serisine ait panel verilerin kullanımına uygunluğundan bahsedilmiş (T ve N'in küçük ve orta rakamlardaki gözlemlerinde), büyük düzeydeki zaman serisi büyük panellerde (T ve N'in büyük değerlerdeki gözlemlerinde) ise testin ayrı ayrı yapılmasının uygun olduğu söylenmiştir. Panelde hem yatay kesit hem de zaman serisi olarak değişkenler sayıca arttıkça panel birim kök testi istatistiği sınırlayıcı normal dağılımla gerçekleşmektedir.

Panel test prosedürlerinde; $\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \sum_{L=1}^{Pi} \theta_{iL} \Delta y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mi} + \varepsilon_{it}$, $m=1, 2, 3$

Pi Tahmin edilmek için 3 test prosedürü uygulamaktadır. Bunlardan ilkinde, paneldeki her bir özel durum için ayrı ADF ve iki dikey artık oluşturmak için uygulanmaktadır.

İkincisinde ise, her bir durum için uzun ve kısa dönemde standart sapmanın hesaplanması gerekmektedir. Üçüncü durumda ise; havuzlanmış t- istatistik değerinin hesaplanması amaçlanmaktadır.

1. Modelde, ADF regresyonları ve gerçekleştirilen dikey artıklar için,

Her bir i değeri için ADF regresyonu uygulanırsa; $\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \sum_{l=1}^{Pi} \theta_{il} \Delta y_{it-l} + \alpha_{mi} d_{mi} + \varepsilon_{it}$, $m=1,2,3$ uygun gecikme uzunluğu T ve maximum gecikmede ρ_{max} , t- istatistik değeri $\widehat{\theta}_{il}$ küçük gecikmeyi belirlemek için tercih edilmektedir. t-istatistik değeri sıfır hipotezde standart normal dağılıma sahiptir ($\theta_{il} = 0$), $\delta_i = 0$ ve $\delta_i < 0$,

$$\hat{\sigma}_{\varepsilon i}^2 = \frac{1}{T - Pi - 1} \sum_{t=Pi+2}^T (\widehat{e}_{it} - \widehat{\delta}_i \widehat{v}_{it-1})^2$$

2. Modelde, uzun dönem standart sapmaların kısa dönem standart sapmalarına oranı tahmini,
3. Modelde ise, panel testi istatistiğinin hesaplanması;

t- istatistiği hesaplanmış haliyle $t_{\delta}^* = \frac{t_{\delta} - N\widehat{T}\widehat{S}_N \widehat{\sigma_{\varepsilon}^{-2}} STD(\widehat{\delta}) \mu_{m\widetilde{T}}^*}{\sigma_{m\widetilde{T}}^*}$

Ortalama ayarlaması ve standart sapma ayarlaması $\mu_{m\widetilde{T}}^*$ iken, $m=1,2,3$ özellikleri için zaman serisi boyutu $\widetilde{T}$ olabilir.

Panel birim kök testlerinin uygulanmasında bazı kısıtlamalar da vardır. Bu kısıtlamalardan ilki, kesitsel korelasyon olması durumunda birim kök testleri uygulanamayacaktır. İkinci kısıtlamada ise, birim kök var ya da yok durumları aynı sonuçlara sahipse uygulanmayacaktır.

3.4.2. Breusch ve Pagan

Breusch ve Pagan (1980) yılındaki çalışmalarında, ekonometrik modellerin asimptotik tekniklere karşı duyarlı olduğunu ve üç prensip üzerinde şekillendiğini açıklamaktadır. Bunlardan ilki Wald (W) testi, ikincisi maksimum olabilirlik oranı (LR) testi ve üçüncüsü de Lagrange Çarpanı olan (LM) testidir. Bu testlerin

kendilerine göre dezavantaj ve avantajları olduğunu açıklamıştır. Kısıtlı model tahmininde LM (Lagrange Çarpanı) testinin uygun sonuçlar verdiği söylenmiştir.

$H_0 = 0$ için LM istatistiği geçerli olursa eğer;

$$LM = N \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^{i-1} r_{ij}^2$$

Sıfır hipotezi doğruysa $\chi^2(\frac{1}{2}m \times (m - 1))$ dağıtılır. Sonuç ve beklenen değer uyumlu olacaktır. Olabilirlik testi gibi asimptotik bir etki bırakacaktır. LM testi farklı olasılıklar içinde uygun sonuçlar vermektedir. LM istatistiğinin hesaplanmasındaki avantajlardan dolayı önemli bir argüman olarak kullanılmaktadır. LM istatistiği küçük örneklemelerin sayısal değerlerini belirleyebildiği için kullanım açısından uygun görülmektedir.

3.4.3. Pesaran CIPS Birim Kök Testi

Pesaran (2007)'deki çalışmasında, serinin yatay kesit bağımlılığı durumunda, standart DF veya ADF birim kök testlerinde tahmin edilen faktörlerden sapmalarına dayandırmak yerine serilerin seviyede ve birinci farklarının yatay kesit bağımlılığına bakmaktadır.

Yatay kesite sahip dinamik panellerde,

Dinamik linear Heterojen panellerde y_{it} , t zamanında ith kesit birimindeki yit gözlemcide;

$$y_{it} = (1 - \phi_i)\mu_i + \phi_i y_{i,t-1} + u_{it}, i = 1, \dots, T$$

y_{i0} Başlangıç değerine sonlu ortalama, varyans ve yoğunluğa sahipken u_{it} tek faktörlü bir yapıya sahiptir.

$$u_{it} = \gamma_{it}f_t + \varepsilon_{it}$$

f_t Gözlemlenemeyen ortak etkiyen u_{it} individual (yatay kesit bireye özgü) hatadır.

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_i \gamma_{i,t-1} + \gamma_i f_t + \varepsilon_{it}$$

$$\alpha_i = (1 - \phi_i)\mu_i, \beta_i = -(1 - \phi_i) \text{ ve } \Delta Y_{it} = Y_{it} - Y_{i,t-1} \quad \phi_i = 1$$

$$H_0: \beta_i = 0 \text{ Bütün } i\text{'ler için;}$$

Heterojen alternatiflerine karşı;

$$H_1: \beta_i < 0, i = 1, 2, \dots, N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N$$

Durağan N_1/N sıfır değildir ve $N \rightarrow \infty$ arttıkça $0 < \delta \leq 1$ olacak şekilde δ sabit değerine yönelecektir. Bu koşul panel birim kök testlerinin tutarlılığı için hesaplanmaktadır.

Bütün bu aşamalardan sonra kesik panel birim kök testinin son hali aşağıdaki şekliyle verilmektedir.

$$CIPS^*(N, T) = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i^*(N, T)$$

Bai ve Ng (2004) PANIC testiyle de birim kök hesaplamaları yapılabilmektedir. PANIC analizinde ortak faktörlerde birim kök olasılığını da dikkate almaktadır. Ancak bu ortak faktörler birim kök özellikleri ile bireysel serilerin kendine özgü bileşeni birbiriyle ilişkili değildir. Ortak ve kendine özgü bileşenlerde ayrı birim kök testleri yapılabilmektedir.

3.4.4. Pesaran ve Yamagata Homojenlik Sınaması

Homojenlik sınaması için Δ (delta) testi Pesaran ve Yamagata (2008)'deki çalışmalarında geliştirilmiştir.

Standartlaşmış dağılım istatistiklerinde $\hat{\Delta}$ ve $\tilde{\Delta}$ şeklinde gösterilmektedir. $\hat{\Delta}$ 'li istatistiklere göre $\tilde{\Delta}$ 'ler eğim homojenliği testleri daha yüksektir. Δ title istatistiği aşağıdaki denklemle hesaplanmaktadır.

$$\hat{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{\sqrt{2k}} \right), \tilde{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{\sqrt{2k}} \right),$$

Delta istatistiğinde, $\hat{\Delta}$ ve $\tilde{\Delta}$ ortalama ve varyans sapmasına göre düzeltilmiş versiyonları dağılım testlerinin küçük örneklem özellikleri normal dağılımda geliştirilebilir. Δ title adj istatistiği aşağıdaki denklemle hesaplanmaktadır.

$$\widetilde{\Delta_{adj}} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S} - E(\widetilde{Z_{iT}})}{\sqrt{Var(\widetilde{Z_{iT}})}} \right)$$

Homojenliği test etmek için; $y_i = Z_{i1} \theta_i + X_{i2}\beta_{i2} + \varepsilon_i$,

$$Z_{i1} = (\tau_T, X_{i1}) \text{ ve } \theta_i = \alpha_i, \beta'_{i1})'$$

Eğimin homojenliği $H_0: \beta_{i2} = \beta_2$ $i=1,2,\dots, N$ olarak verilmektedir (Pesaran ve Yamagata, 2008).

3.4.5. Pesaran CD Yatay Kesit Bağımlılık

Breusch ve Pagan (1980) ilgisiz regresyon tahmincisi bağlamında sabit N ve $T \rightarrow \infty$ için önerilen

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \widehat{P}_{ij}^2$$

$\widehat{P}_{ij}^2$ artıkların ikili korelasyonunun örneklem tahminidir,

$$\widehat{P}_{ij} = \frac{\sum_{t=1}^T \widehat{u}_{it} \widehat{u}_{jt}}{(\sum_{t=1}^T \widehat{u}_{it}^2)^{1/2} (\sum_{t=1}^T \widehat{u}_{jt}^2)^{1/2}}$$

LM asimtotik olarak χ^2 olarak dağılımlı ve boş hipotez altında $N(N-1)/2$ serbestlik derecesindedir. Ancak bu N büyük ve T sonlu olduğunda test boyut bozulmaları sergilemektedir. Bu ampirik uygulamalarda, yaygın olarak karşılaşılan bir durumdur. Bunun temel nedeni LM istatistiğinin sonlu T için doğru şekilde merkezlenmemiş ve N büyük olduğunda kötüleşmesindendir.

Pesaran (2004) CD en iyi yatay kesit bağımlılık testi olduğunu göstermektedir. Dinamik panellerin yanı sıra statik panellerde de en iyi sonuçları vermektedir (Pesaran, 2012, s. 3).

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \widehat{P}_{ij} \right)$$

Yatay kesit bağımlılığın olmadığı durumda $N(0,1)$ $N \rightarrow \infty$ ve T büyük olduğundan,

LM istatistiğinin aksine, CD istatistiği sabit, çeşitli panel veri modellerinde N , homojen/heterojen dahil olmak üzere, T değerleri sıfır ortalamaya sahiptir. Homojen ve Dinamik modellerde FE (Fixed-Effects) ve RE (Random-Effects) tahmincileri yanı sıra olarak tahmin edilmektedir. Bununla birlikte CD testi hala geçerlidir çünkü parametre tahmincilerinin küçük örnek sapmasına rağmen, FE/RE artıkları, düzensizliklerin simetrik olarak dağılması koşuluyla sabit T için bile sıfır ortalamaya sahiptir.

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \sqrt{T_{ij}} \widehat{P}_{ij} \right)$$

Burada $T_{ij} = \#(T_i \cap T_j)$ (i ve j birimleri arasındaki ortak zaman serisi gözlem sayısı)

$$\widehat{P}_{ij} = \frac{\sum_{t \in T_i \cap T_j} (\widehat{u}_{it} - \overline{\widehat{u}_i})(\widehat{u}_{jt} - \overline{\widehat{u}_j})}{\left\{ \sum_{t \in T_i \cap T_j} (\widehat{u}_{it} - \overline{\widehat{u}_i})^2 \right\}^{1/2} \left\{ \sum_{t \in T_i \cap T_j} (\widehat{u}_{jt} - \overline{\widehat{u}_j})^2 \right\}^{1/2}}$$

$$\overline{\widehat{u}_{jt}} = \frac{\sum_{t \in T_i \cap T_j} \widehat{u}_{jt}}{\#(T_i \cap T_j)}$$

Değiştirilmiş istatistik, t'nin alt kümeleri için artıkları mutlaka sıfır anlamına gelmediğini hesaba katarak açıklamaktadır (De Hoyos ve Sarafidis, 2006).

3.4.6. Pairwise Dumitrescu Hurlin Nedensellik Testi

Pairwise Dumitrescu Hurlin Nedensellik testinde, sabit katsayılı heterojen panel veri modellerinde Granger (1969) nedensellik testi önerilmektedir. Testte yatay kesit birimleri boyunca ortalaması alınan Granger nedenselliğinin bireysel (individual) Wald istatistiklerine dayanmaktadır (Dumitrescu ve Hurlin, 2012).

1. Bu istatistik sıralı olarak standart normal dağılıma yakınsanmaktadır,
2. Ortalama istatistiğin yarı asimptotik dağılımı sabit bir T örneği için karakterize edilmektedir,
3. Monte Carlo, yatay kesit bağımlılığı durumunda standartlaştırılmış panel istatistiklerine iyi küçük bir örneklem olmaktadır.

Heterojen panellerde T dönem ve N gözlemi, x ve y iki durağan değişkeni gösterdiği varsayılırsa $i = 1, \dots, N$ ve $t = 1, \dots, T$

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

$K \in \mathbb{N}^*$ ve $\beta_i = (\beta_i^{(1)}, \dots, \beta_i^{(K)})$. α_i 'nin zaman boyutu sabit tutulmaktadır. $(y_{i,t-k}, \dots, y_{i,0})$ ve $(x_{i,t-k}, \dots, x_{i,0})$, $y_{i,t}$ ve $x_{i,t}$ gözlenmektedir. K gecikmeleri panelin tüm kesitlerinde aynı olduğu kabul edilmektedir. Otoregresif parametreleri $(\gamma_i^{(k)})$ ve regresyon katsayı $(\beta_i^{(k)})$ eğimleri farklılık gösterebilmektedir.

3.4.7. Pesaran Pooled Mean Group (PMG)

Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) tahmincisinde, uzun dönem katsayılarının aynı olması kısıtlanırken, kısa dönem katsayıları ve hata varyanslarının gruplar arasında farklılık gösterebilmesine izin verilmektedir.

PMG tahmincisi, Ortalama Grup (MG) ile sabit ve rastgele etkiler tahmin edicileri gibi, havuzlanmış tahmin ediciler arasında bir ara tahmin edicidir. PMG tahmincisi, ülkeler arasında uzun dönem katsayılarının eşitliğini kısıtlarken, kesişimin, kısa dönem parametrelerinin ve hata varyanslarının gruplar arasında önemli ölçüde farklı olmasına izin vermektedir. PMG'nin uzun dönem katsayılarında homojenliği gerektirirken aynı zamanda kısa dönem katsayılarında ve hata varyanslarında da heterojenliğe izin vermektedir. Dinamik sıradan en küçük kareler (DOLS) ve tamamen değiştirilmiş OLS gibi diğer tahmincilerin aksine PMG;

- (i) hata terimleri seri olarak ilişkisizdir ve regresörler arasında bağımsız olarak dağılmıştır,
- (ii) uzun dönem parametreleri yatay kesit boyunca aynıdır ve
- (iii) parametrelerin homojenliği sağlandığında PMG tutarlı ve etkin uzun dönem tahminleri sağlamada etkilidir.

Bunlara rağmen, tüm bu tahminciler bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu varsaymaktadır. Buna ek olarak, PMG yaklaşımı, katsayı homojenliği söz konusu olduğunda tutarlı ancak etkin olmayan uzun dönem tahmincileri üreten MG tahmincisi gibi yaklaşımlara göre de daha çok tercih edilmektedir. MG'nin aksine, PMG yaklaşımı aykırı değerlere daha az duyarlı tahminler de sağlamaktadır. Dahası, dinamik panel GMM (Generalized Method of Moment) tahmincisi sadece sabit terimlerin gruplar arasında farklılık göstermesine izin vermekte ancak eğim katsayısının aynı olmasına izin vermemektedir. Ancak Im ve diğerleri (2003), panel zaman boyutunun uzun olması durumunda bu durumun uygunsuz olabileceğini savunmaktadır. PMG yaklaşımı zaman boyutu sorununu çözmektedir. PMG tahmincisi, dinamik heterojen panel modellerinde değişkenler arasındaki bağlantıyı incelemek için, $T > N$ panel için en uygun yöntem olarak görülmektedir (Adams, Sakyi ve Opoku, 2016).

PMG tahmincisi kısa dönemde homojenliği test edip uzun dönemde de homojenliği araştırmaya olanak tanımaktadır. Çalışmada, PMG tahmincisiyle uzun ve

kısa dönem incelenip ülkeler için durumlara bakılacak ve T>N panel boyutunda incelenecektir.

3.5. Ekonometrik Analiz Sonuçları

Düşük gelirli, alt orta gelirli ve üst orta gelirli ülkelere ait analiz sonuçlarına ait bilgiler aşağıda açıklanmaktadır.

3.5.1 Düşük Gelirli Ülkelere Ait Sonuçlar

Seçilmiş düşük gelirli ülkelere ait, tanımlayıcı istatistikler, matrix korelasyon ve olasılık, Levin, Lin ve Chu t* birim kök testi, yatay kesit bağımlılık testi, CIPS birim kök testi, Pesaran ve Yamagata (2008) homojenlik testi, Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik testi ve Panel ARDL'nin, PMG uzun dönem, kısa dönem ve ülke katsayıları, MG kısa dönem ve uzun dönem katsayıları ve DFE kısa ve uzun dönem katsayıları test etmeye yardımcı olan tahmincileri kullanılmıştır.

Tablo 9

Düşük Gelirli Ülkelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	GDPC	UNE	FDI	EPR	FTD	OPENESS	TOT	CTOT	EDS
Mean	6.244433	4.140465	3.361545	67.37056	-0.129541	51.78558	100.863	97.20978	68.36598
Median	6.242069	3.436	2.011648	67.1985	-0.111052	49.50713	98.85061	98.01442	57.92766
Max.	6.880157	13.315	46.27524	87.243	0.101078	127.2042	364.6351	100.8661	429.7383
Min.	5.248776	0.3200	-4.845830	46.272	-1.009709	20.96405	18.69824	89.42854	11.17634
Std. Dev.	0.325558	3.127037	5.779145	10.38702	0.101879	18.82938	36.72124	2.489944	57.84180
Skewness	-0.454314	1.275378	3.890052	0.041558	-2.854548	1.163169	3.286528	-0.783338	2.992865
Kurtosis	2.720596	3.960743	21.71281	1.796256	19.64035	4.804871	22.31181	2.65484	15.66501
Jarque-Bera	14.00693	115.155	6365.837	22.56656	4797.175	134.3759	6450.340	39.89084	3041.587
Prob.	0.000909	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Sum	2322.929	1540.253	1250.495	25061.85	-48.18940	19264.24	37520.78	36162.04	25432.15
Sum Sq. Dev.	39.32165	3627.772	12390.85	40027.27	3.850763	131536.4	500274.9	2300.133	1241245
Obs.	372	372	372	372	372	372	372	372	372

Tablo 9’da düşük gelirli seçilmiş ülke grubuna ait bağımlı değişken ((GDPC) kişi başı GSYİH), bağımsız değişken ((UNE) işsizlik oranı, (FDI) doğrudan yabancı yatırımlar, (EPR) işgücüne katılım oranı, (FTD) dış ticaret açığı, (OPENESS) dışa açıklık oranı, (TOT) dış ticaret hadleri, (CTOT) emtia ticaret hadleri ve (EDS) dış borç

stoku) değişkenlerine ait aritmetik ortalama, medyan, maksimum değeri, minimum değeri, standart sapması, çarpıklık, basıklık, Jarque-Bera, olasılık değeri, toplam, kareler toplamı ve gözlem sayısı gösterilmektedir. Düşük gelirli 12 ülkeye ait 372 gözlem sayısı bulunmaktadır. Değişkenlerin olasılık değerleri, 0,05'in altında değerler aldığı görülmektedir. Gözlem sayısı büyük olduğu için merkezleme teorisi gereği normal dağıldığı varsayılmaktadır.

Tablo 10

Düşük Gelirli Ülkelere Ait Korelasyon ve Olasılık Değerleri

Korelasyon									
Olasılık	GDPC	UNE	FDI	EPR	FTD	OPENESS	TOT	CTOT	EDS
GDPC	1.000000 -----								
UNE	0.088936 0.0867***	1 -----							
FDI	0.124017 0.0167**	-0.110850 0.0326**	1 -----						
EPR	-0.574887 0.0000*	-0.603520 0.0000*	0.098156 0.0586***	1 -----					
FTD	0.26763 0.0000*	-0.006089 0.9068	-0.605751 0.0000*	-0.094256 0.0694***	1 -----				
OPENESS	0.436254 0.0000*	-0.171709 0.0009*	0.562772 0.0000*	-0.173381 0.0008*	-0.359490 0.0000*	1 -----			
TOT	0.042530 0.4134	-0.027078 0.6027	-0.020865 0.6883	0.001687 0.9741	0.051147 0.3252	0.166247 0.0013*	1 -----		
CTOT	0.13032 0.0119**	0.067117 0.1965	0.203931 0.001*	-0.130443 0.0118**	-0.128492 0.0131**	0.147332 0.0044**	0.142698 0.0058***	1 -----	

EDS	-0.247525	0.006725	0.319466	0.240816	-0.343936	0.204026	0.041693	-0.431964	1
	0.0000*	0.8971	0.0000*	0.0000*	0.0000*	0.0001*	0.4227	0.0000*	----

Not: *, **, ***, sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 10’da düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait GDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku) verilerinin korelasyon ve olasılık değerleri verilmektedir. Korelasyon katsayıları “-1” en düşük ve en yüksek “1” olarak tanımlanmaktadır. Değişkenlerin kendileriyle ilişkileri yüksek korelasyon olanlar 1 değerine sahiptir. Tablo 10’da düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait verilerde yüksek korelasyona hiçbir değişkenin sahip olmadığı görülmektedir. Tabloda, değerlerde “*” %1 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin anlamlı olduğunu ifade ederken, “**” %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu ve “***” %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 11

Düşük Gelirli Ülkelere Ait Levin, Lin ve Chu t Birim Kök Testi*

Değişkenler	İstatistik değeri	Seviyede olasılık değeri	İstatistik değeri	Farkta Olasılık değeri
LGDP	-3.23597	0.0006		
UNE	2.34047	0.9904	-8.14567	0.0000
FDI	-2.95062	0.0016		
EPR	-1.05313	0.1461	-4.42392	0.0000
FTD	-2.28928	0.0110		
OPENESS	-0.78803	0.2153	-14.9612	0.0000
CTOT	1.71844	0.9571	-13.5667	0.0000
TOT	-2.33144	0.0099		
EDS	0.63842	0.7384	-12.9708	0.0000

Tablo 11’de düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait LLC Levin, Lin ve Chu t* (2002) birim kök testinde değişkenlerin seviye ve farkında değerleri verilmektedir. Değişkenlere ait olasılık değerleri 0,05’in altında bir değere sahipse eğer (I(0)) seviyede durağan haldeyken, 0,05’in üzerinde bir değer aldıklarında ise, (I(1)) birinci

farkta durağan hale gelmektedir. Değişkenlerin, LGDPC (kişi başı GSYİH), FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), FTD (dış ticaret açığı), TOT (dış ticaret hadleri) değerleri LLC (Levin, Lin ve Chu t^*) birim kök testine göre olasılık değerleri 0,05'ten küçük olduğu için seviyede durağan $I(0)$ olarak hesaplanmışken, UNE (işsizlik oranı), EPR (işgücüne katılım oranı), OPENESS (dışa açıklık oranı), EDS (dış borç stoku) ve CTOT (emtia ticaret hadleri) değerlerinin seviyede olasılık değerleri 0,05'ten büyük olduğu için değişkenlerin farkları alınmış ve değişkenlerin birinci farkta ($I(1)$)'de durağan oldukları görülmektedir.

Tablo 12

Düşük Gelirli Ülkelere Ait Yatay Kesit Bağımlılık

Breusch-Pagan LM		
Değişkenler ve Modeller	İstatistik değeri	Olasılık değeri
LGDPC	793.0477	0.0000
INF	453.7781	0.0000
UNE	740.2917	0.0000
FDI	234.8351	0.0000
EPR	751.8225	0.0000
FTD	238.0081	0.0000
OPENESS	402.1996	0.0000
CTOT	1991.585	0.0000
TOT	390.3146	0.0000
EDS	966.8924	0.0000

Tablo 12'de düşük gelirli ülkelere ait verilerle, Breusch-Pagan LM testi yapılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığı testlerinde hipotezler;

H_0 :Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 :Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Breusch ve Pagan (1980) LM testiyle, yatay kesit bağımlılığı sonuçları incelendiğinde, olasılık değerleri 0,05'ten küçük olması durumunda H_0 %5 anlamlılık düzeyinde reddedilecek ve panel yatay kesit bağımlılığı söz konusu olacaktır. Tablo 12'de düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait, LGDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik

oranı), FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku) verilerinin istatistik ve olasılık değerleri yer almaktadır. Tüm değişkenler için elde edilen katsayılar, H_0 hipotezi 0,05'ten küçük oldukları için Breusch ve Pagan LM testinde reddedilerek yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna varılmaktadır. Düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait verilerin Pesaran (2007) CIPS birim kök testiyle analizine devam edilmektedir.

Tablo 13

Düşük Gelirli Ükelere Ait CIPS Birim Kök Testi

Değişkenler	Seviye	P value	Fark	P value
LGDPC	-0.97951	≥ 0.10	-2.07505	< 0.01
UNE	-0.28276	≥ 0.10	-2.29595	< 0.01
FDI	-2.32654	< 0.05	-3.27269	< 0.01
EPR	-1.95228	≥ 0.10	-2.18314	< 0.01
FTD	-1.98159	≥ 0.10	-4.21479	< 0.01
OPENESS	-1.80080	≥ 0.10	-3.84793	< 0.01
CTOT	-2.07999	≥ 0.10	-3.40417	< 0.01
TOT	-1.40997	≥ 0.10	-2.88689	< 0.01
EDS	-1.18555	≥ 0.10	-2.04088	< 0.01

Tablo 13'te düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait verilerle Pesaran (2007) CIPS birim kök testinin seviye ve birinci farkında olasılık değerleri incelenmektedir. Değişkenlere ait olasılık değerleri 0,01'in altında bir değere sahipse eğer (I(0)) seviyede durağan haldeyken, 0,05 ve üzerinde bir değer aldıklarında ise, (I(1)) birinci farkta durağan hale gelmektedir. LGDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku) verileri seviye de " ≥ 0.10 " olasılık değerlerini alırken, FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) " < 0.05 " olasılık değerini almaktadır. Değişkenlerin birinci farkları alınıp olasılık değerlerine bakıldığında ise; tüm değişkenlerin olasılık değerleri " < 0.01 " olmuştur. Düşük gelirli seçilmiş ülke grubundaki CIPS birim kök testinde verilerin seviyede (I(0))'da durağan değilken, birinci farklarında (I(1))'de durağan oldukları

görülmektedir. Bir sonraki aşamada modelde yer alan değişkenlerin Pesaran ve Yamaga homojenlik testi yapılmaktadır.

Tablo 14

Düşük Gelirli Ülkelere Ait Pesaran ve Yamagata Homojenlik Testi

Test istatistiği	t-istatistiği	Olasılık değeri
Delta title	12.207	0.000
Delta title adj.	15.198	0.000

Tablo 14’te düşük gelirli ülkelerin, değişkenlerine ait homojenlik sınaması yapılmaktadır.

H_0 : Eğim katsayısı homojendir.

H_1 : Eğim katsayısı heterojendir.

Tablo 14’teki model göz önüne alındığında, H_0 hipotezi seçilmiş düşük gelirli ülkelere ait veriler doğrultusunda reddedilmektedir. Alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilerek düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait Pesaran ve Yamaga (2008) homojenlik testi sonuçlarına göre veriler heterojen olduğu görülmektedir. Bir sonraki aşamada modelde yer alan değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olup olmadığını test etmek amacıyla Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik testi yapılmıştır.

Tablo 15

Düşük Gelirli Ülkelere Ait Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi

Nedensellik Yönleri	Wald	Zbar-Stat	Prob
GDPC→CTOT	2.29916	2.60070	0.0093
CTOT→ GDPC	1.71750	1.35991	0.1739
TOT→ GDPC	3.65257	5.48777	0.0000
GDPC → TOT	2.05389	2.07748	0.0378
EDS→ GDPC	2.16504	2.31459	0.0206
GDPC →EDS	2.4783	2.98269	0.0029
EPR→ GDPC	1.07131	-0.01853	0.9852
GDPC →EPR	5.70062	9.85665	0.0000

FDI→ GDPC	2.33094	2.66848	0.0076
GDPC →FDI	1.58967	1.08721	0.2769
FTD→ GDPC	2.81975	3.71122	0.0002
GDPC →FTD	2.09339	2.16175	0.0306
OPENESS→ GDPC	3.72702	5.64659	0.0000
GDPC →OPENESS	3.85317	5.91569	0.0000
UNE→ GDPC	1.07059	-0.02008	0.9840
GDPC →UNE	6.91973	12.4572	0.0000

Tablo 15’te düşük gelirli seçilmiş ülke grubuna ait verilerin Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi yer almaktadır.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi sonucunda, düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait çift taraflı nedensellik ilişkisi bulunan değişkenler:

TOT (dış ticaret hadleri) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,00<0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden TOT (dış ticaret hadleri) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,03<0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

FTD (dış ticaret açığı) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,0002<0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden FTD (dış ticaret açığı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,03<0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

EDS (dış borç stoku) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,02<0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden EDS (dış borç stoku) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,002<0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

OPENESS (dışa açıklık oranı) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000<0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden OPENESS

(dışa açıklık oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi sonucunda, düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait tek taraflı nedensellik ilişkisi bulunan değişkenler:

EPR (işgücüne katılım oranı) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,98 > 0,05$) olduğu için reddedilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden EPR (işgücüne katılım oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,00 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden CTOT (emtia ticaret hadleri) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,009 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. CTOT (emtia ticaret hadleri) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,17 > 0,05$) olduğu için reddedilmektedir.

FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,007 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,27 > 0,05$) olduğu için reddedilmektedir.

UNE (işsizlik oranı) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,98 > 0,05$) olduğu için reddedilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden UNE (işsizlik oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

Düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait değişkenlerle bir sonraki aşama olan Panel ARDL, PMG uzun dönem, kısa dönem ve ülke katsayıları, MG kısa dönem ve uzun dönem katsayıları ve DFE kısa ve uzun dönem katsayıları tahmincileriyle test edilecektir.

Tablo 16*Düşük Gelirli Ülkelere Ait PMG Sonuçları*

N=12		Gözlem=360		
T=31		Log-Likelihood= 793.9211		
Uzun Dönem Katsayıları				
ΔLGDP	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri
CTOT	-0.016980	0.004559	-3.724261	0.0002
TOT	-0.000373	0.000373	-1.000145	0.3179
EDS	-0.000944	0.000152	-6.206425	0.0000
EPR	-0.015300	0.006753	-2.265507	0.0241
FDI	0.007746	0.001767	4.384784	0.0000
FTD	0.400638	0.087597	4.573660	0.0000
OPENESS	0.000881	0.000789	1.116694	0.2649
UNE	-0.018459	0.009374	-1.969099	0.0497
Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ	-0.279483	0.063952	-4.3702145	0.0000
D(TOT)	0.0000	0.000210	0.0105444	0.9916
D(EDS)	-0.000998	0.000462	-2.159797	0.0315
D(FDI)	0.000365	0.002004	0.182125	0.8556
D(OPENESS)	-0.000410	0.000870	-0.470879	0.6380
D(UNE)	-0.048433	0.032840	-1.474827	0.1412
C	2.5098756	0.584754	4.292191	0.0000
@TREND	0.002474	0.001619	1.528248	0.1273
Ülke Katsayıları				

Burundi	-0.135916	0.075248	-1.806247	0.0846
Orta Afrika Cumhuriyeti	-0.441918	0.164560	-2.685459	0.0135
Gine	-0.275921	0.070764	-3.899204	0.0008
Gambiya	-0.424125	0.136057	-3.117259	0.0050
Madagaskar	-0.802544	0.202453	-3.964103	0.0007
Mali	-0.227704	0.100122	-2.274276	0.0331
Mozambik	-0.365189	0.048569	-7.518942	0.0000
Nijer	-0.292317	0.119784	-2.440377	0.0232
Ruanda	-0.188349	0.058046	-3.244839	0.0037
Çad	-0.115638	0.076757	-1.506553	0.1462
Togo	-0.183991	0.174377	-1.055132	0.3028
Uganda	0.099822	0.087638	1.139023	0.2669

Çalışmada Pesaran'ın Heterojen testlerde uygunluğu yüzünden tercih edilen Pooled Mean Group (PMG) tahmincisi kullanılmıştır. Tablo 16'da uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0,002 azaltmaktadır. Uzun dönemde dış ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamlı bir şekilde etkilerken, kısa dönemde ise, kişi başı gelire etkisi kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde dış borç stokunda bir yüzde puanlık değişimin kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamlı bir şekilde etkilediği gözlemlenirken kısa dönemde, uzun dönemdekine benzer şekilde kat sayısal olarak etkilemiştir. Uzun dönemde işgücüne katılım oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0,02 azaltmaktadır. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve yaklaşık %0.008 artırırken kısa dönemde ise, kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve yaklaşık %0,4 artırmaktadır. Uzun dönem dışa açıklık oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde ise, kişi başı gelire kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde işsizlik oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı

gelirde yaklaşık %0.02 bir azalışa neden olurken kısa dönemde kişi başı gelire etkisi negatif ve anlamsızdır.

Düşük gelirli ülke gurubundaki ülkelere ait sonuçlara bakıldığında, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine, Gambiya, Madagaskar, Mali, Mozambik, Nijer ve Ruanda'da kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde elde edilmiştir. Burundi, Çad ve Togo'da elde edilen katsayılar negatif ve istatistiksel olarak anlamsızken, Uganda'nın katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bir şekildedir.

Tablo 16'da Panel ARDL tahmincisi olan PMG test sonuçlarında Bhagwati'deki yoksullaştıran büyüme kavramıyla ilişkili olarak dış ticaret hadleri ve emtia ticaret hadleri değişkenleri ele alınmaktadır. Bu tanımlanan değişkenlerde, uzun dönemde emtia ticaret hadlerinde bir yüzde puanlık değişiminde yaklaşık %0,002 azalış gerçekleşirken kısa dönemde kat sayısal olarak etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Diğer yoksullaştıran büyüme değişkeni olan dış ticaret hadlerinin ise, uzun dönem ve kısa dönemde kat sayısal olarak herhangi bir etkiye sahip olmadığı gözlenmektedir. Tablo 16'daki düşük gelirli ülkelerin emtia ticaret hadleri değişkenine göre, yoksullaştıran büyüme kavramının varlığı tespit edilmiştir.

Tablo 17

Düşük Gelirli Ülkelere Ait MG Sonuçları

Uzun Dönem Katsayıları				
$\Delta LGDPC$	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri
CTOT	-0.002555	0.028996	-0.088102	0.9298
TOT	-0.000492	0.001469	-0.335018	0.7378
EDS	0.002128	0.002941	0.723564	0.4698
EPR	-0.075077	0.050877	-1.475656	0.1410
FDI	-0.008534	0.012693	-0.672337	0.5018
FTD	0.418847	0.573643	0.730153	0.4658
OPENESS	-0.000496	0.003885	-0.127765	0.8984
UNE	-0.035361	0.082122	-0.430587	0.6670
Kısa Dönem Katsayıları				

COINTEQ	-0.566783	0.114283	-4.959458	0.0000
D(TOT)	-0.000169	0.000379	-0.446731	0.6554
D(EDS)	-0.000153	0.000338	-0.451808	0.6517
D(FDI)	0.0000	0.001861	0.018193	0.9855
D(OPENESS)	0.0000	0.000962	-0.031432	0.9749
D(UNE)	-0.093763	0.045668	-2.0531267	0.0408
C	8.384496	3.320505	2.5250667	0.0120
@TREND	-0.001848	0.007181	-0.257389	0.7970

Tablo 17’de düşük gelirli ülkelere ait veriler Mean Group (MG) tahmincisi kullanılarak hesaplanmıştır. Uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki ve işgücüne katılım oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı gelirde kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir etkiye sahiptir. Uzun dönem ve kısa dönemde dış ticaret hadlerinde bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde dış borç stokunda bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde de kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilediği gözlemlenmiştir. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlar ve dışa açıklık oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı gelirde kat sayısal olarak negatif ve anlamsız etkiye sahipken, kısa dönemde kat sayısal olarak herhangi bir etkiye sahip değildir. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde işsizlik oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde ise, negatif ve yaklaşık %0,09 azaltmaktadır.

Tablo 18

Düşük Gelirli Ülkelere Ait DFE Sonuçları

Δ LGDP	Uzun Dönem Katsayıları			
	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri
CTOT	-0.052718	0.019737	-2.671048	0.0079
TOT	0.001437	0.000847	1.696960	0.0906
EDS	-0.001312	0.000721	-1.820551	0.0696

EPR	0.017014	0.015243	1.116231	0.2651
FDI	0.034181	0.008376	4.080542	0.0001
FTD	1.844674	0.371194	4.969563	0.0000
OPENESS	0.010520	0.003007	3.498473	0.0005
UNE	0.047834	0.037474	1.276470	0.2027
Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ	-0.124963	0.021880	-5.711216	0.0000
D(TOT)	-0.000128	0.000218	-0.587738	0.5571
D(EDS)	-0.000921	0.000186	-4.954223	0.0000
D(FDI)	-0.000401	0.000981	-0.408714	0.6830
D(OPENESS)	-0.001321	0.000413	-3.199637	0.0015
D(UNE)	-0.0175056	0.009104	-1.922906	0.0553
C	1.169913	0.260922	4.483771	0.0000
@TREND	0.002114	0.000682	3.099898	0.0021

Tablo 18’de düşük gelirli ülkelere ait veriler DFE tahmincisi kullanılarak hesaplanmıştır. Uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0,05 azaltmaktadır. Uzun dönem dış ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilerken bu etki kısa dönemde kat sayısal olarak negatif ve anlamsızdır. Uzun dönemde dış borç stokunda bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde kat sayısal olarak negatif ve anlamlı bir şekilde etkilediği gözlemlenmiştir. Uzun dönemde işgücüne katılım oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı gelirden kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir etkiye sahiptir. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0,03 artırırken, kısa dönemde kat sayısal olarak etkisi negatif ve anlamsızdır. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %1,8 artırmaktadır. Uzun dönemde dışa açıklık oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0,01 artırırken kısa dönemde ise kat sayısal olarak, yaklaşık %0,001 azalmaktadır. Uzun dönemde işsizlik

oranındaki bir puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde ise kat sayısal olarak, negatif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir.

PMG tahmincisiyle yapılan çalışmada düşük gelirli ülkelerdeki literatürde Tokarick (2009), Ibrahim, Koomson, Aluko ve Opoku (2020), Barrett (1998) ve Sawada (2009)'daki gibi çalışmaların sonuçlarına benzer sonuçlar elde edilmiş ve yoksullaştıran büyüme hipotezi geçerliliğine benzer sonuçlar elde edilmiştir. Düşük gelirli ülkelerde PMG tahmincisinde emtia ticaret hadlerinde yoksullaştıran büyüme gerçekleşmektedir.

3.5.2. Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Sonuçlar

Alt orta gelirli seçilmiş ülkeler ait, tanımlayıcı istatistikler, matrix korelasyon ve olasılık, Levin, Lin ve Chu t^* birim kök testi, yatay kesit bağımlılık testi, CIPS birim kök testi, Pesaran ve Yamagata (2008) homojenlik testi, Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik testi ve Panel ARDL yöntemleri olan; PMG uzun dönem, kısa dönem açıklamaları ve ülkelere ait katsayılar, MG uzun dönem ve kısa dönem, DFE uzun dönem ve kısa dönem katsayıları ve olasılık değerlerine ait sonuçlar açıklanmaktadır.

Tablo 19

Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	GDPC	UNE	FDI	EPR	FTD	OPENESS	TOT	CTOT	EDS
Mean	7.363474	7.071665	2.376992	56.34299	-0.080698	59.85098	99.36190	96.24870	56.64195
Median	7.324806	5.794500	1.536794	56.21850	-0.064715	55.27725	96.51554	97.02349	42.49419
Max.	8.353790	31.84000	27.65204	85.43400	0.268914	136.4898	273.0755	100.5330	960.3758
Min.	6.215595	0.400000	-10.95398	30.57600	-0.493739	16.98773	27.04389	82.72295	2.551361
Std. Dev.	0.492712	4.970540	2.850048	12.78531	0.095871	23.96051	28.06824	3.397421	69.21708
Skewness	0.006965	1.454627	2.595769	0.198280	-0.672791	0.745677	1.788106	-1.124631	8.927342
Kurtosis	2.496681	6.413994	17.35239	2.260870	5.061760	3.072671	10.02705	3.952046	107.6167
Jarque-Bera	6.866269	544.8926	6308.878	19.05510	164.1641	60.37999	1683.73687	161.5676	305051.5
Prob.	0.032286	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Sum	4786.258	4596.582	1545.045	36622.94	-52.45385	38903.14	64585.24	62561.66	36817.26
Sum Sq. Dev.	157.5545	16034.37	5271.681	106088.2	5.965176	372594.9	511299.0	7491.063	3109361.
Obs.	650	650	650	650	650	650	650	650	650

Tablo 19’da alt orta gelirli seçilmiş ülke grubuna ait bağımlı değişken (GDPC (kişi başı GSYİH), bağımsız değişken ((UNE) işsizlik oranı, (FDI) doğrudan yabancı yatırımlar, (EPR) işgücüne katılım oranı, (FTD) dış ticaret açığı, (OPENESS) dışa açıklık oranı, (TOT) dış ticaret hadleri, (CTOT) emtia ticaret hadleri ve (EDS) dış borç stoku) değişkenlerine ait aritmetik ortalama, medyan, maksimum değeri, minimum değeri, standart sapması, çarpıklık, basıklık, Jarque-Bera, olasılık değeri, toplam, kareler toplamı ve gözlem sayısı gösterilmektedir. Düşük gelirli 21 ülkeye ait 650 gözlem sayısı bulunmaktadır. Olasılık değerleri ise, 0,05’in altında değerler aldığı görülmektedir. Gözlem sayısı büyük olduğu için merkezleme teorisi gereği normal dağıldığı varsayılmaktadır.

Tablo 20

Alt Orta Gelirli Ükelere Ait Korelasyon ve Olasılık Değerleri

Korelasyon									
Olasılık	GDPC	UNE	FDI	EPR	FTD	OPENESS	TOT	CTOT	EDS
GDPC	1.000000 -----								
UNE	0.479614 0.0000*	1 -----							
FDI	0.199378 0.0000*	0.022703 0.5634	1 -----						
EPR	- 0.508044 0.0000*	-0.664705 0.0000*	-0.046965 0.2318	1 -----					
FTD	0.087594 0.0255**	-0.048069 0.2210	-0.338253 0.0000*	-0.020490 0.6021	1 -----				
OPENESS	0.469103 0.0000*	0.188234 0.0000*	0.488374 0.0000*	-0.142146 0.0003*	-0.312037 0.0000*	1 -----			
TOT	-0.10098 0.0100*	-0.286838 0.0000*	-0.042056 0.2843	-0.116594 0.0029*	-0.017792 0.6507	-0.101257 0.0098*	1 -----		
CTOT	0.171064 0.0000*	-0.095982 0.0144**	0.062200 0.1131	0.126780 0.0012*	0.239224 0.0000*	-0.081683 0.0373**	- 0.0185 59	1 ----- 0.6367	

EDS	-	0.025410	0.059815	0.027811	-0.169455	0.168467	-	-0.399326	1
	0.068688	0.5178	0.1277	0.4791	0.0000*	0.0000*	0.1167	0.0000*	-----
	0.0801**						96		
	*						0.0029		
							*		

Not: *, **, ***, sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 20’de alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait, GDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku) verilerinin korelasyon ve olasılık değerleri verilmektedir. Korelasyon katsayıları “-1” en düşük ve en yüksek “1” olarak tanımlanmaktadır. Değişkenlerin kendileriyle ilişkileri yüksek korelasyon olanlar 1 değerine sahiptir. Tablo 20’de alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait verilerde yüksek korelasyona hiçbir değişkenin sahip olmadığı görülmektedir. Tabloda, değerlerde “*” %1 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin anlamlı olduğunu ifade ederken, “**” %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu ve “***” %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 21

Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Levin, Lin ve Chu t Birim Kök Testi*

Değişkenler	İstatistik değeri	Seviyede olasılık değeri	İstatistik değeri	Farkta Olasılık değeri
LGDPC	-0.78010	0.2177	-6.87052	0.0000
UNE	1.58114	0.9431	-11.7673	0.0000
FDI	-1.65690	0.0488		
EPR	0.96448	0.8326	-10.0311	0.0000
FTD	-2.28049	0.0113		
OPENESS	-1.90094	0.0287		
CTOT	1.53876	0.9381	-19.2362	0.0000
TOT	-1.77792	0.0377		
EDS	0.43531	0.6683	-14.4150	0.0000

Tablo 21’de LLC Levin, Lin ve Chu t* (2002) birim kök testinde değişkenlerin seviye ve birinci farkında değerleri verilmektedir. Değişkenlere ait olasılık değerleri 0,05’in altında bir değere sahipse eğer I(0) seviyede durağan haldeyken, 0,05’in üzerinde

bir değer aldıklarında ise, $I(1)$ birinci farkta durağan hale gelmektedir. Değişkenlerden, FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı) ve TOT (dış ticaret hadleri), LLC (Levin, Lin ve Chu t^*) birim kök testine göre olasılık değerleri 0,05'ten küçük olduğu için seviyede durağan ($I(0)$) olarak hesaplanmışken, LGDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), EPR (işgücüne katılım oranı), EDS (dış borç stoku) ve CTOT (emtia ticaret hadleri) değerlerinin seviyede olasılık değerleri 0,05'ten büyük olduğu için değişkenlerin birinci farkları alınmış ve değişkenlerin birinci farkta ($I(1)$) durağan oldukları görülmektedir.

Tablo 22

Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Yatay Kesit Bağımlılık

Breusch-Pagan LM		
Değişkenler ve Modeller	İstatistik değeri	Olasılık değeri
LGDPC	4613.297	0.0000
UNE	1549.886	0.0000
FDI	751.6898	0.0000
EPR	1810.096	0.0000
FTD	1093.048	0.0000
OPENESS	1224.810	0.0000
CTOT	6226.364	0.0000
TOT	2168.382	0.0000
EDS	2921.068	0.0000

Yatay kesit bağımlılığı testlerinde hipotezler;

H_0 :Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 :Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Breusch ve Pagan (1980) LM testiyle yatay kesit bağımlılığı sonuçları incelendiğinde, olasılık değerleri 0,05'ten küçük olması durumunda H_0 %5 anlamlılık düzeyinde reddedilecek ve panel yatay kesit bağımlılığı söz konusu olacaktır. Tablo 22'de alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait, LGDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia

ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku) verilerinin istatistik ve olasılık değerleri yer almaktadır. Tüm değişkenler için elde edilen katsayılar, H_0 hipotezi 0,05'ten küçük oldukları için Breusch ve Pagan LM testinde reddedilerek yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna varılmaktadır. Verilerde yatay kesit bağımlılığı olduğu için CIPS birim kök testiyle analize devam edilmektedir.

Tablo 23

Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait CIPS Birim Kök Testi

Değişkenler	Seviye	P value	Fark	P value
LGDPC	-1.46345	≥ 0.10	-2.14348	< 0.01
UNE	-2.09920	≥ 0.10	-2.34165	< 0.01
FDI	-1.12939	≥ 0.10	-0.81319	≥ 0.10
EPR	-0.63148	≥ 0.10	-0.79598	≥ 0.10
FTD	-1.76914	≥ 0.10	-2.03683	< 0.01
OPENESS	-1.38824	≥ 0.10	-1.60281	< 0.10
CTOT	-1.77966	≥ 0.10	-2.16039	< 0.01
TOT	-2.07923	≥ 0.10	-2.18116	< 0.01
EDS	-3.37902	< 0.01	-2.55693	< 0.01

Tablo 23'te alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait verilerle Pesaran (2007) CIPS birim kök testinin seviye ve birinci farkında olasılık değerleri incelenmektedir. Değişkenlere ait olasılık değerleri 0,01'in altında bir değere sahipse eğer (I(0)) seviyede durağan haldeyken, 0,05 ve üzerinde bir değer aldıklarında ise, (I(1)) birinci farkta durağan hale gelmektedir. LGDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı, EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia ticaret hadleri) ve FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) veriler seviye de " ≥ 0.10 " olasılık değerlerini alırken, EDS (dış borç stoku) " < 0.01 " olasılık değerini almaktadır. Değişkenlerde birinci farklarını alıp olasılık değerlerine bakıldığında ise; değişkenlerin olasılık değerleri " < 0.01 " olmuştur. Alt orta gelirli seçilmiş ülke grubundaki CIPS birim kök testinde veriler seviyede (I(0))'da durağan değilken, birinci fark (I(1))'da durağan oldukları görülmektedir. Bir sonraki aşamada alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait modelde yer alan değişkenlerin Pesaran ve Yamaga homojenlik testi yapılmaktadır.

Tablo 24*Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Pesaran ve Yamagata Homojenlik Testi*

Test istatistiği	t-istatistiği	Olasılık değeri
Delta title	17.616	0.000
Delta title adj.	21.941	0.000

Tablo 24’te alt orta gelirli ülkelerin, değişkenlere ait homojenlik sınaması yapılmaktadır.

H_0 : Eğim katsayısı homojendir.

H_1 : Eğim katsayısı heterojendir.

Tablo 24’te model göz önüne alındığında, H_0 hipotezi alt orta gelirli ülkelere ait veriler doğrultusunda reddedilmektedir. Alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilerek düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait Pesaran, Yamaga (2008) homojenlik testi sonuçlarına göre veriler heterojen olduğu görülmektedir. Bir sonraki aşamada modelde yer alan değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olup olmadığını test etmek amacıyla Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi yapılmıştır.

Tablo 25*Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi*

Nedensellik Yönleri	Wald	Zbar-Stat	Prob
GDPC→CTOT	1.31380	0.65913	0.5098
CTOT→ GDPC	2.47581	3.93737	0.0000
TOT→ GDPC	3.41749	6.59400	0.0000
GDPC→ TOT	2.36958	3.63767	0.0003
EDS→GDPC	4.01944	8.29221	0.0000
GDPC→EDS	1.89532	2.29972	0.0215
EPR→GDPC	1.88892	2.28164	0.0225
GDPC→EPR	3.36585	6.44833	0.0000
FDI→GDPC	4.83789	10.6012	0.0000
GDPC→FDI	1.34226	0.73944	0.4596
FTD→GDPC	3.64887	7.24678	0.0000

GDPC→FTD	2.26799	3.35108	0.0008
OPENESS→GDPC	2.14965	3.01723	0.0026
GDPC→OPENESS	3.23808	6.08788	0.0000
UNE→GDPC	2.65745	4.44980	0.0000
GDPC→UNE	4.52910	9.73005	0.0000

Tablo 25’te alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi yer almaktadır.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi sonucunda, alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait tek taraflı nedensellik ilişkisi bulunan değişkenler:

GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden CTOT (emtia ticaret hadleri) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,50>0,05) olduğu için reddedilmektedir. CTOT (emtia ticaret hadleri) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,000<0,05) olduğu için kabul edilmektedir.

FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,000<0,05) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,45>0,05) olduğu için reddedilmektedir.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi sonucunda, alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait çift taraflı nedensellik ilişkisi bulunan değişkenler:

TOT (dış ticaret hadleri) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,00<0,05) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden TOT (dış ticaret hadleri) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,0003<0,05) olduğu için kabul edilmektedir.

EDS (dış borç stoku) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,000<0,05) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden EDS (dış borç stoku) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,02<0,05) olduğu için kabul edilmektedir.

EPR (işgücüne katılım oranı) değişkeninden GDPC (kişi başi GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,02 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başi GSYİH) değişkeninden EPR (işgücüne katılım oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,00 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

FTD (dış ticaret açığı) değişkeninden GDPC (kişi başi GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başi GSYİH) değişkeninden FTD (dış ticaret açığı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,0008 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

OPENESS (dışa açıklık oranı) değişkeninden GDPC (kişi başi GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,0026 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başi GSYİH) değişkeninden OPENESS (dışa açıklık oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

UNE (işsizlik oranı) değişkeninden GDPC (kişi başi GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başi GSYİH) değişkeninden UNE (işsizlik oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. Alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait değişkenlerde bir sonraki aşama olan Panel ARDL'de, PMG uzun dönem, kısa dönem ve ülke katsayılarını, MG kısa dönem ve uzun dönem katsayılarını ve DFE kısa ve uzun dönem katsayılarını test etmeye yardımcı olan tahminçiler kullanılmıştır.

Tablo 26*Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait PMG Sonuçları*

N=21	Gözlem=629			
T=31	Log-Likelihood= 1707.896			
Uzun Dönem Katsayıları				
ΔLGDP	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri
CTOT	-0.004739	0.004017	-1.179637	0.2386
TOT	-0.001199	0.000507	-2.364688	0.0184
EDS	-0.000275	0.000146	-1.890205	0.0592
EPR	0.004234	0.004233	1.000188	0.3176
FDI	0.049865	0.006640	7.510056	0.0000
FTD	0.999375	0.210563	4.746214	0.0000
OPENESS	0.003434	0.000900	3.815473	0.0001
UNE	-0.004156	0.004296	-0.967481	0.3337
Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ	-0.110177	0.031225	-3.528520	0.0004
D(EDS)	-0.000752	0.000318	-2.363927	0.0184
D(FDI)	-0.001568	0.001687	-0.929361	0.3531
D(FTD)	-0.138262	0.055452	-2.493349	0.0129
D(UNE)	-0.024332	0.005972	-4.074349	0.0001
C	0.812113	0.236875	3.428439	0.0006
@TREND	0.001982	0.000345	5.736090	0.0000
Ülke Katsayıları				

Cezayir	-0.080213	0.043083	-1.861829	0.0755
Bangladeş	-0.031156	0.021143	-1.473561	0.1542
Benin	-0.049284	0.049065	-1.004474	0.3256
Bolivya	-0.003780	0.016147	-0.234091	0.8171
Cape Verde	-0.189814	0.044988	-4.219203	0.0003
Kamerun	-0.304195	0.045709	-6.654973	0.0000
Fildişi Sahili	-0.025648	0.052376	-0.489696	0.6290
Mısır	-0.056373	0.013441	-4.194062	0.0003
Gana	-0.103685	0.036310	-2.855577	0.0089
Haiti	-0.635564	0.072764	-8.734596	0.0000
Honduras	-0.001576	0.042622	-0.036966	0.9708
Hindistan	-0.103075	0.058406	-1.764790	0.0909
Kenya	-0.071045	0.051292	-1.385112	0.1793
Moritanya	-0.042463	0.025513	-1.664383	0.1096
Fas	0.045552	0.111855	0.407238	0.6876
Nikaragua	-0.145986	0.033519	-4.355357	0.0002
Pakistan	-0.019468	0.043640	-0.446096	0.6597
Filipinler	-0.149459	0.050376	-2.966880	0.0069
Senegal	-0.162409	0.048616	-3.340646	0.0028
Tanzanya	-0.108984	0.014076	-7.742713	0.0000
Tunus	-0.075101	0.060712	-1.237009	0.2286

Çalışmada Pesaran'ın Heterojen testlerde uygunluğu yüzünden tercih edilen Pooled Mean Group (PMG) tahmincisi kullanılmıştır. Tablo 26'da uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde dış ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0,001 azaltmaktadır. Uzun dönemde dış borç stokundaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı

geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde kat sayısal olarak, negatif ve anlamlı bir şekilde etkilemiştir. Uzun dönemde işgücüne katılım oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı gelirden kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız etkiye sahiptir. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve yaklaşık %0.04 artırırken kısa dönemde etkisi kat sayısal olarak negatif ve anlamsızdır. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %1 artırırken kısa dönemde kat sayısal olarak yaklaşık %0,14 azalmaktadır. Uzun dönem dışa açıklık oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0.003 artırmaktadır. Uzun dönemde işsizlik oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız etkilerken, kısa dönemde kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0.02 azaltmaktadır.

Alt orta gelirli seçilmiş ülke grubundaki ülkelere ait sonuçlara bakıldığında, Cezayir, Bangladeş, Benin, Bolivya, Fildişi Sahili, Honduras, Hindistan, Kenya, Moritanya, Pakistan ve Tunus'ta kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamsız bir şekilde etkilenmiştir. Cape Verde, Kamerun, Mısır, Gana, Haiti, Nikaragua, Filipinler, Senegal ve Tanzania'da kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilenmektedir. Fas kat sayısal olarak pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bir şekilde etkilenmiştir.

Tablo 26'da alt orta gelirli ülkelere ait Panel ARDL tahmincisi olan PMG sonuçlarında, Bhagwati'deki yoksullaştıran büyümeyi destekleyen değişkenleri olan dış ticaret hadleri ve emtia ticaret hadleri değişkenlerine yer verilmiştir. Emtia ticaret hadleri değişkeninin yoksulluk üzerine kat sayısal olarak herhangi bir etkiye sahip değilken, dış ticaret hadleri değişkeni, uzun dönemde kat sayısal olarak yaklaşık %0,001 azalarak yoksullaştıran büyüme hipotezini desteklemektedir.

Tablo 27

Alt Orta Gelirli Ülkeler Ait MG Sonuçları

N=21		Gözlem=629		
T=31				
Uzun Dönem Katsayıları				
ΔLGDPC	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri

CTOT	0.024494	0.026720	0.916672	0.3597
TOT	0.001086	0.001074	1.011014	0.3124
EDS	-0.003651	0.006980	-0.523023	0.6012
EPR	0.029781	0.023676	1.257838	0.2089
FDI	0.035804	0.012047	2.972146	0.0031
FTD	1.329764	1.267127	1.049432	0.2944
OPENESS	-0.000521	0.006956	-0.074859	0.9404
UNE	-0.018544	0.048855	-0.379568	0.7044
Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ	-0.375309	0.068904	-5.446800	0.0000
D(EDS)	-0.000360	0.000371	-0.968474	0.3332
D(FDI)	-0.003649	0.001390	-2.625942	0.0089
D(FTD)	-0.018945	0.054343	-0.348618	0.7275
D(UNE)	-0.013539	0.004858	-2.786959	0.0055
C	2.262313	0.681196	3.321090	0.0010
@TREND	0.004524	0.001459	3.100621	0.0020

Tablo 27’de alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait veriler Mean Group (MG) tahmincisi kullanılarak hesaplanmıştır. Uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki, dış ticaret hadlerindeki ve işgücüne katılım oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönem ve kısa dönemde dış borç stokunda bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilediği gözlemlenmiştir. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve yaklaşık %0.036 artırırken kısa dönemde ise, kat sayısal olarak negatif ve yaklaşık %0.004 azaltmaktadır. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki bir yüzde birimlik değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif anlamsız etkilerken kısa dönemde kat sayısal olarak negatif anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönem dışa açıklık oranındaki bir birimlik değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etki etmektedir. Uzun dönemde işsizlik oranındaki bir birimlik değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde

etkilerken kısa dönemde ise, kat sayısal olarak negatif ve yaklaşık %0,014 azaltmaktadır.

Tablo 28

Alt Orta Gelirli Ülkelere Ait DFE Sonuçları

N=21		Gözlem=629		
T=31				
Uzun Dönem Katsayıları				
ΔLGDP	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri
CTOT	-0.008583	0.009598	-0.894296	0.3715
TOT	-0.001646	0.000919	-1.791863	0.0737
EDS	-0.001336	0.000463	-2.885041	0.0041
EPR	0.010645	0.010858	0.980398	0.3273
FDI	0.037015	0.010250	3.611249	0.0003
FTD	0.248734	0.332071	0.749038	0.4541
OPENESS	0.002610	0.001637	1.594369	0.1114
UNE	-0.001650	0.010193	-0.161885	0.8715
Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ	-0.067970	0.010045	-6.766824	0.0000
D(EDS)	-0.000175	0.0000	-3.360822	0.0008
D(FDI)	-0.001500	0.000608	-2.468472	0.0138
D(FTD)	-0.012147	0.032266	-0.376471	0.7067
D(UNE)	-0.012432	0.001386	-8.969606	0.0000
C	0.510961	0.101285	5.044772	0.0000
@TREND	0.001542	0.000290	5.325811	0.0000

Tablo 28’de alt orta gelirli seçilmiş ülkelere ait veriler Dynamic Mean Group (DFE) tahmincisi kullanılarak hesaplanmıştır. Uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki, dış ticaret hadlerindeki ve işgücüne katılım oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönem dış borç stokunda bir yüzde puanlık değişim kişi başı

geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0,001 azaltmaktadır, kısa dönemde ise kat sayısal olarak yaklaşık %0002 azaltmaktadır. Uzun dönemde işgücüne katılım oranında ve dışa açıklık oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız etkiler. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri pozitif ve yaklaşık %0.04 artırırken kısa dönemde ise, yaklaşık %0.002 azaltmaktadır. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde ise, kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde işsizlik oranındaki bir birimlik değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde, kat sayısal olarak yaklaşık %0,012 azaltmaktadır.

Sağlam ve Ayşegül (2018)'de Bangladeş'te yoksullaştıran büyümenin gerçekleşmediğini, Mendoza (1997), Cezayir, Tunus, Fildişi Sahili, Hindistan, Pakistan, Kenya, Kamerun, Filipinler çalışmalarındaki yoksullaştıran büyümenin varlığı tezi doğrulanmıştır. Ibrahim, Koomson, Aluko ve Opoku (2020)'de Kamerun, Gana, Senegal'de yoksullaştıran büyüme vardır. Sıddıqui, Ammad, Qadri ve Ansari (2020)'de Pakistan'da yoksullaştıran büyümenin olduğu sonucuna doğrulanırken, Sağlam ve Ayşegül (2018) yoksullaştıran büyümenin olmadığı sonucu reddedilmiştir. Sawada (2009) ve Todorova (2010) Benin yoksullaştıran büyüme hipotezi varlığı doğrulanmıştır. Kumarasamy (2010) Hindistan'ın yoksullaştıran büyüme hipotezinin varlığı doğrulanmıştır.

3.5.3. Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Sonuçlar

Üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait, tanımlayıcı istatistikler, matrix korelasyon ve olasılık, Levin, Lin ve Chu t^* birim kök testi, yatay kesit bağımlılık testi, CIPS birim kök testi, Pesaran ve Yamagata (2008) homojenlik testi, Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik testi ve Panel ARDL; PMG uzun dönem, kısa dönem açıklamaları ve ülkelere ait katsayılar, MG uzun dönem ve kısa dönem, DFE uzun dönem ve kısa dönemlerini içeren tahminlere yer verilmiştir.

Tablo 29*Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler*

	GDPC	UNE	FDI	EPR	FTD	OPENESS	TOT	CTOT	EDS
Mean	8.685191	6.895771	2.850720	60.00281	-0.038262	52.82170	98.11020	97.50394	38.57885
Median	8.708155	6.363000	2.669145	59.02000	-0.019746	46.29361	98.45052	98.31265	36.16043
Max.	9.561016	20.52000	8.460582	77.07200	0.150125	140.4370	166.4769	100.7815	159.8902
Min.	6.882912	0.250000	-0.988591	41.15400	-0.390695	13.75305	60.85803	87.57712	8.358940
Std. Dev.	0.482460	3.870297	1.712249	8.331475	0.090456	27.22717	16.74252	2.537989	19.11096
Skewness	-0.555942	0.812530	0.616823	0.157466	-2.050057	1.296780	0.352369	-1.403670	1.884724
Kurtosis	3.733577	3.687404	3.314769	2.557583	7.207498	4.428755	4.200442	4.800592	10.30897
Jarque-Bera	22.91961	40.21404	20.93741	3.809314	445.8055	113.2520	25.02885	143.6759	873.5518
Prob.	0.000011	0.0000	0.000028	0.148874	0.0000	0.0000	0.000004	0.0000	0.0000
Sum	2692.409	2137.689	883.7232	18600.87	-11.86128	16374.73	30414.16	30226.22	11959.44
Sum Sq. Dev.	71.92532	4628.573	905.9250	21448.76	2.528323	229067.4	86616.41	1990.389	112855.7
Obs.	310	310	310	310	310	310	310	310	310

Tablo 29’da üst orta gelirli seçilmiş ülke grubuna ait bağımlı değişken ((GDPC (kişi başı GSYİH)), bağımsız değişkenler (UNE (işsizlik oranı), FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku)) değişkenlerine ait aritmetik ortalama, medyan, maksimum değeri, minimum değeri, standart sapması, çarpıklık, basıklık, Jarque-Bera, olasılık değeri, toplam, kareler toplamı ve gözlem sayısı gösterilmektedir. Düşük gelirli 10 ülkeye ait 310 gözlem sayısı bulunmaktadır. Olasılık değerleri ise 0,05’in altında değerler aldığı görülmektedir. Gözlem sayısı büyük olduğu için merkezleme teorisi gereği normal dağıldığı varsayılmaktadır.

Tablo 30*Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Korelasyon ve Olasılık Değerleri*

Korelasyon									
Olasılık	GDPC	UNE	FDI	EPR	FTD	OPENESS	TOT	CTOT	EDS
GDPC	1.000000								

UNE	0.438944	1							
	0.0000*	-----							
FDI	-0.039997	-0.015207	1						
	0.4829	0.7897	-----						
EPR	-0.543166	-0.668494	0.217900	1					
	0.0000*	0.0000*	0.0001*	-----					
FTD	0.163577	0.436617	0.010406	-0.257958	1				
	0.0039*	0.0000*	0.8552	0.0000*	-----				
OPENESS	-0.117808	-0.517219	0.139810	0.258529	-0.749543	1			
	0.0382**	0.0000*	0.0137**	0.0000*	0.0000*	-----			
TOT	0.008242	-0.140903	0.036364	0.138285	-0.046298	0.101572	1		
	0.0885***	0.0130**	0.5236	0.0148**	0.4166	0.0736***	-----		
CTOT	0.434525	0.299569	0.073982	-0.090890	0.319664	-0.369900	-0.021090	1	
	0.0000*	0.0000*	0.1939	0.1102	0.0000*	0.0000*	0.7115	-----	
EDS	0.069448	0.188800	-0.162298	-0.222099	-0.003358	-0.32273	-0.348078	-0.175202	1
	0.2227	0.0008*	0.0042*	0.0001*	0.9530	0.5713	0.0000*	0.0020*	-----

Not: *, **, ***, sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 30’da üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait, GDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku) verilerinin korelasyon ve olasılık değerleri verilmektedir. Korelasyon katsayıları “-1” en düşük ve en yüksek “1” olarak tanımlanmaktadır. Değişkenlerin kendileriyle ilişkileri yüksek korelasyon olanlar 1 değerine sahiptir. Tablo 30’da üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait verilerde yüksek korelasyona hiçbir değişkenin sahip olmadığı görülmektedir. Tabloda, değerlerde “***” %1 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin anlamlı olduğunu ifade ederken, “**” %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu ve “*” %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 31*Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Levin, Lin ve Chu t* Birim Kök Testi*

Değişkenler	İstatistik değeri	Seviyede olasılık değeri	İstatistik değeri	Farkta Olasılık değeri
LGDPC	1.10099	0.8645	-4.23877	0.0000
UNE	-0.44020	0.3299	-11.3395	0.0000
FDI	-3.82469	0.0001		
EPR	0.90293	0.8167	-9.90903	0.0000
FTD	-2.27629	0.0114		
OPENESS	0.37821	0.6474	12.4175	0.0000
CTOT	1.13371	0.8715	-13.8230	0.0000
TOT	-0.54068	0.2944	-12.9324	0.0000
EDS	0.53204	0.7027	-10.3386	0.0000

Tablo 31’de üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait LLC (Levin, Lin ve Chu t*) (2002) birim kök testinde değişkenlerin seviyede ve birinci farkında değerleri verilmektedir. Değişkenlere ait olasılık değerleri 0,05’in altında bir değere sahipse eğer (I(0)) seviyede durağan haldeyken, 0,05’in üzerinde bir değer aldıklarında ise, (I(1)) birinci farkta durağan hale gelmektedir. Değişkenlerden, FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) ve FTD (dış ticaret açığı) değerleri, LLC (Levin, Lin ve Chu t*) birim kök testine göre olasılık değerleri 0,05’ten küçük olduğu için düzeyde durağan (I(0)) olarak hesaplanmışken, GDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), EPR (işgücüne katılım oranı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), EDS (dış borç stoku) ve CTOT (emtia ticaret hadleri) değerlerinin seviyede olasılık değerleri 0,05’ten büyük olduğu için değişkenlerin birinci farkları alınmış ve değişkenlerin birinci farkında I(1)’de durağan oldukları görülmektedir.

Tablo 32*Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Yatay Kesit Bağımlılık*

Breusch-Pagan LM		
Değişkenler ve Modeller	İstatistik değeri	Olasılık değeri
LGDPC	1233.484	0.0000
UNE	212.4575	0.0000

FDI	173.5754	0.0000
EPR	217.7887	0.0000
FTD	85.93221	0.0000
OPENESS	398.3540	0.0000
CTOT	1375.675	0.0000
TOT	599.5015	0.0000
EDS	240.3306	0.0000

Tablo 32’de üst orta gelirli ülkelere ait yatay kesit bağımlılığı testlerinde hipotezler;

H_0 :Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 :Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Breusch ve Pagan (1980) LM testiyle yatay kesit bağımlılığı sonuçları incelendiğinde, olasılık değerleri 0,05’ten küçük olması durumunda H_0 %5 anlamlılık düzeyinde reddedilecek ve panel yatay kesit bağımlılığı söz konusu olacaktır. Tablo 32’de üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait, LGDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), FDI (doğrudan yabancı yatırımlar), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri), CTOT (emtia ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku) verilerinin istatistik ve olasılık değerleri yer almaktadır. Tüm değişkenler için elde edilen katsayılar, H_0 hipotezi 0,05’ten küçük oldukları için Breusch ve Pagan LM testinde reddedilerek yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna varılmaktadır. Üst orta gelirli ülkelere ait verilerle CIPS birim kök testiyle analize devam edilmektedir.

Tablo 33

Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait CIPS Birim Kök Testi

Değişkenler	Seviye	P value	Fark	P value
LGDPC	-1.42956	≥ 0.10	-2.47230	<0.01
UNE	-1.76544	≥ 0.10	-4.76326	<0.01
FDI	-2.92475	<0.01	-4.45218	<0.01
EPR	-1.36397	≥ 0.10	-3.74236	<0.01
FTD	-2.80834	<0.01	-3.63357	<0.01

OPENESS	-1.03468	≥ 0.10	-3.52809	< 0.01
CTOT	-2.74661	< 0.01	-4.05214	< 0.01
TOT	-1.95005	≥ 0.10	-4.86700	< 0.01
EDS	-0.71855	≥ 0.10	-3.58571	< 0.01

Tablo 33’te üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait verilerle Pesaran (2007) CIPS birim kök testinin seviyede ve birinci farkında olasılık değerleri incelenmektedir. Değişkenlere ait olasılık değerleri 0,01’in altında bir değere sahipse eğer seviyede durağan (I(0)) haldeyken, 0,05 ve üzerinde bir değer aldıklarında ise, (I(1)) birinci farkta durağan hale gelmektedir. LGDPC (kişi başı GSYİH), UNE (işsizlik oranı), EPR (işgücüne katılım oranı), FTD (dış ticaret açığı), OPENESS (dışa açıklık oranı), TOT (dış ticaret hadleri) ve EDS (dış borç stoku) veriler seviye de “ ≥ 0.10 ” olasılık değerlerini alırken, FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) ve CTOT (emtia ticaret hadleri) “ < 0.01 ” olasılık değerini almaktadır. Değişkenlerin 1. farklarını alınıp olasılık değerlerine bakıldığında; tüm değişkenlerin olasılık değerleri “ < 0.01 ” değerini almaktadır. Üst orta gelirli seçilmiş ülke grubundaki CIPS birim kök testinde verilerin seviyede (I(0))’da durağan değilken, birinci farkında (I(1))’de durağan oldukları görülmektedir.

Tablo 34

Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Pesaran ve Yamagata Homojenlik Testi

Test istatistiği	t-istatistiği	Olasılık değeri
Delta title	6.409	0.000
Delta title adj.	7.980	0.000

Tablo 34’te üst orta gelirli ülkelerin, değişkenlere ait homojenlik sınaması yapılmaktadır.

H_0 : Eğim katsayısı homojendir.

H_1 : Eğim katsayısı heterojendir.

Tablo 34’teki model göz önüne alındığında, H_0 hipotezi seçilmiş üst orta gelirli ülkelere ait veriler doğrultusunda reddedilmektedir. Alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilerek düşük gelirli seçilmiş ülkelere ait Pesaran, Yamaga (2008) homojenlik testi sonuçlarına göre veriler heterojen olduğu görülmektedir. Sonraki aşamada

modelde yer alan değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin varlığının olup olmadığını test etmek amacıyla Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik testi yapılmıştır.

Tablo 35

Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait Pairwise Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi

Nedensellik Yönleri	Wald	Zbar-Stat	Prob
GDPC→CTOT	0.80286	-0.53967	0.5894
CTOT→ GDPC	3.88222	5.45684	0.0000
TOT→ GDPC	3.58888	4.88561	0.0000
GDPC→ TOT	2.12688	2.03861	0.0415
EDS→GDPC	2.30330	2.38216	0.0172
GDPC→EDS	5.00325	7.63985	0.0000
EPR→GDPC	1.76077	1.32568	0.1849
GDPC→EPR	2.49116	2.74800	0.0060
FDI→GDPC	0.72072	-0.69964	0.4842
GDPC→FDI	3.31837	4.35884	0.0000
FTD→GDPC	2.61061	2.98060	0.0029
GDPC→FTD	0.91103	-0.32904	0.7421
OPENESS→GDPC	3.04552	3.82750	0.0001
GDPC→OPENESS	2.73149	3.21598	0.0013
UNE→GDPC	2.30959	2.39441	0.0166
GDPC→UNE	1.69060	1.18903	0.2344

Tablo 35’te üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi yer almaktadır.

Üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi sonunda, tek taraflı nedensellik ilişkisi bulunan değişkenler:

GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden CTOT (emtia ticaret hadleri) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri (0,58>0,05) olduğu için reddedilmektedir. CTOT (emtia ticaret hadleri) değişkeninden GDPC (kişi

başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

EPR (işgücüne katılım oranı) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,18 > 0,05$) olduğu için reddedilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden EPR (işgücüne katılım oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,006 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,48 > 0,05$) olduğu için reddedilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden FDI (doğrudan yabancı yatırımlar) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

FTD (dış ticaret açığı) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,002 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden FTD (dış ticaret açığı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,74 > 0,05$) olduğu için reddedilmektedir.

UNE (işsizlik oranı) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,016 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden UNE (işsizlik oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki yoktur. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,23 > 0,05$) olduğu için reddedilmektedir.

Üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik testi sonunda, çift taraflı nedensellik ilişkisi bulunan değişkenler:

TOT (dış ticaret hadleri) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,00 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden TOT (dış ticaret hadleri) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,04 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

EDS (dış borç stoku) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,01 < 0,05$) olduğu için

kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden EDS (dış borç stoku) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,000 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

OPENESS (dışa açıklık oranı) değişkeninden GDPC (kişi başı GSYİH) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,0001 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir. GDPC (kişi başı GSYİH) değişkeninden OPENESS (dışa açıklık oranı) değişkenine doğru nedensel bir ilişki vardır. H_0 hipotezi, olasılık değeri ($0,0013 < 0,05$) olduğu için kabul edilmektedir.

Üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait değişkenlerle bir sonraki aşama olan Panel ARDL tahmincileri olan, PMG uzun dönem, kısa dönem ve ülke katsayılarını, MG kısa dönem ve uzun dönem katsayılarını ve DFE kısa ve uzun dönem katsayıları test edilmiştir.

Tablo 36

Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait PMG Sonuçları

N=10		Gözlem=300		
T=31		Log-Likelihood= 838.6744		
Uzun Dönem Katsayıları				
ΔLGDP	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri
CTOT	-0.004563	0.005509	-0.828338	0.4082
TOT	0.005379	0.000908	5.923060	0.0000
EDS	-0.002688	0.000775	-3.467890	0.0006
EPR	0.008010	0.002704	2.961999	0.0033
FDI	0.024382	0.006726	3.625226	0.0003
FTD	-1.301489	0.211322	-6.158805	0.0000
OPENESS	-0.001393	0.000898	-1.551971	0.1218
UNE	-0.017455	0.006553	-2.663570	0.0082
Kısa Dönem Katsayıları				

COINTEQ	-0.143114	0.045903	-3.117717	0.0020
D(EDS)	-0.001676	0.000496	-3.381628	0.0008
D(EPR)	0.004271	0.001920	2.224628	0.0269
D(OPENESS)	0.001871	0.000641	2.917494	0.0038
D(UNE)	-0.007256	0.002472	-2.935466	0.0036
C	1.175588	0.335547	3.503497	0.0005
@TREND	0.002298	0.002086	1.101583	0.2715
Ülke Katsayıları				
Arjantin	-0.113304	0.038486	-2.944066	0.0073
Brezilya	-0.099850	0.030235	-3.302457	0.0031
Çin	0.090098	0.035197	2.559844	0.0175
Kolombiya	-0.064119	0.027526	-2.329425	0.0290
Kosta Rika	-0.036225	0.037294	-0.971346	0.3415
Dominik Cumhuriyeti	-0.064701	0.056887	-1.137358	0.2671
Ekvador	-0.167343	0.019091	-8.765565	0.0000
Peru	-0.254191	0.040599	-6.261008	0.0000
Tayland	-0.383353	0.076835	-4.989304	0.0000
Türkiye	-0.338147	0.074558	-4.535364	0.0001

Çalışmada, Pesaran'ın Heterojen testlerde uygunluğu yüzünden tercih edilen Pooled Mean Group (PMG) tahmincisi kullanılmıştır. Tablo 36'da üst orta gelirli ülkelerin, uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı gelirden kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir etkiye sahiptir. Uzun dönemde dış ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0.005 artırmaktadır. Uzun dönemde dış borç stokunda bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamlı bir şekilde etkilediği gözlemlenirken kısa dönemde, uzun dönemdekine benzer şekilde kat sayısal olarak etkilemektedir. Uzun dönem işgücüne katılım oranındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0,08 artırırken, kısa dönemde ise, kat sayısal olarak yaklaşık %0,004 artırmaktadır. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak yaklaşık %0.02 artırır. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı

geliri kat sayısal olarak yaklaşık %1.3 azaltmaktadır. Uzun dönem dışa açıklık oranındaki bir birimlik değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde kat sayısal olarak, pozitif ve anlamlı bir şekilde etki etmektedir. Uzun dönemde işsizlik oranındaki bir birimlik değişim kişi başı gelirde kat sayısal olarak yaklaşık %0.02 bir azalışa neden olurken kısa dönemde kat sayısal olarak yaklaşık %0.007 azaltmaktadır.

Tablo 36’da üst orta gelirli ülke gurubundaki ülkelere ait sonuçlara bakıldığında, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Ekvador, Peru, Tayland ve Türkiye kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilenmektedir. Çin kat sayısal olarak pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Kosta Rika ve Dominik Cumhuriyeti kat sayısal negatif ve anlamsız bir şekilde etkilenmektedir.

Tablo 36’da üst orta gelirli ülkeler ait Panel ARDL tahmincisi olan PMG sonuçlarında, Bhagwati’deki yoksullaştıran büyüme olgusunu destekleyen değişkenler olan dış ticaret hadleri ve emtia ticaret hadleri değişkenlerine yer verilmiştir. Bu iki değişkene ait Tablo 36’daki sonuçlara göre, yoksullaştıran büyüme olgusunun üst orta gelirli ülkelerde söz konusu olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 37

Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait MG Sonuçları

N=10		Gözlem=300		
T=31		Uzun Dönem Katsayıları		
$\Delta LGDPC$	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri
CTOT	0.031214	0.092245	0.338376	0.7353
TOT	-0.011602	0.019224	-0.603498	0.5467
EDS	0.003937	0.005834	0.674814	0.5004
EPR	0.075124	0.102815	0.730673	0.4656
FDI	-0.046285	0.055333	-0.836491	0.4036
FTD	1.876775	2.756693	0.680807	0.4966
OPENESS	0.007989	0.014752	0.541572	0.5886
UNE	0.036491	0.224221	0.162748	0.8708

Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ	-0.409707	0.095146	-4.306095	0.0000
D(EDS)	-0.001089	0.000489	-2.225825	0.0268
D(EPR)	0.004633	0.003251	1.425345	0.1552
D(OPENESS)	0.000175	0.000478	0.365470	0.7150
D(UNE)	0.000262	0.003528	0.074151	0.9409
C	2.577639	1.079387	2.388059	0.0176
@TREND	0.007413	0.004020	1.844100	0.0662

Tablo 37’de üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait veriler MG tahmincisi kullanılarak hesaplanmıştır. Uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki ve dış ticaret açığındaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönemde dış ticaret hadlerinde ve doğrudan yabancı yatırımlarda bir yüzde puanlık değişim kişi başı gelirden kat sayısal olarak etkisi, negatif ve anlamsızdır. Uzun dönem dış borç stokunda bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde kat sayısal olarak, yaklaşık %0.001 azaltmaktadır. Uzun dönem ve kısa dönemde işgücüne katılım oranındaki bir yüzde değişim kişi başı gelirden kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız etkiye sahiptir. Uzun dönem ve kısa dönemde dışa açıklık oranındaki ve işsizlik oranındaki bir birimlik değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 38

Üst Orta Gelirli Ülkelere Ait DFE Sonuçları

N=10		Gözlem=300		
T=31				
Uzun Dönem Katsayıları				
ΔLGDP	Katsayı	Standart hata	t-istatistik	Olasılık değeri
CTOT	0.917778	2.172866	0.422382	0.6731
TOT	0.081731	0.206504	0.395782	0.6926
EDS	-0.047315	0.111920	-0.422759	0.6728
EPR	0.236240	0.599129	0.394305	0.6937

FDI	0.482675	1.213035	0.397907	0.6910
FTD	-15.46150	40.63590	-0.380489	0.7039
OPENESS	-0.023186	0.067983	-0.341047	0.7333
UNE	0.442555	1.105330	0.400382	0.6892
Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ	-0.003906	0.009200	-0.424567	0.6715
D(EDS)	-0.001614	0.000193	-8.360072	0.0000
D(EPR)	0.004963	0.001182	4.198848	0.0000
D(OPENESS)	0.000986	0.000333	2.963604	0.0033
D(UNE)	-0.007891	0.001725	-4.574106	0.0000
C	-0.366370	0.150620	-2.432405	0.0156
@TREND	-0.000996	0.000413	-2.413688	0.0164

Tablo 38’de üst orta gelirli seçilmiş ülkelere ait veriler DFE tahmincisi kullanılarak hesaplanmıştır. Uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki ve dış ticaret hadlerindeki bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilemektedir. Uzun dönem dış borç stokunda bir yüzde puanlık değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde kat sayısal olarak, negatif ve yaklaşık %0.002 azalttığı gözlemlenmektedir. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki bir yüzde puanlık değişim kişi başı gelirden kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız etkiye sahiptir. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki bir yüzde birimlik değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak negatif anlamsız etkilemektedir. Uzun dönem dışa açıklık oranındaki bir birimlik değişim kişi başı gelirden kat sayısal olarak negatif ve anlamsız bir şekilde etkiye sahipken kısa dönemde, kat sayısal olarak, yaklaşık %0,001 artırdığı görülmektedir. Uzun dönemde işsizlik oranındaki bir birimlik değişim kişi başı geliri kat sayısal olarak pozitif ve anlamsız bir şekilde etkilerken kısa dönemde kat sayısal olarak, yaklaşık %0,008 azaltmaktadır.

Erk, Ateş ve Direkçi (1999), Sağlam ve Egeli (2014), Cütcü ve Atış (2016), Aytekin ve Aksoy (2021)’de Türkiye’de yoksullaştıran büyüme yoktur tezi doğrulanırken, Ateş (2005), Ateş ve Bostan (2007), Sarıdoğan ve Çetin (2016), Yiğit ve Yiğit (2018), Konak (2019), Aytekin (2021) yoksullaştıran büyümenin var olduğu tezi reddedilmiştir. Mendoza (1997), Todorova (2010) Brezilya’da yoksullaştıran

büyüme varlığını kabul eden tezi reddedilmiştir. Mendoza (1997) Ekvador, Peru, Tayland ve Kolombiya’da yoksullaştıran büyümenin varlığının aksine reddedilmiştir. Zhuang ve Bai (2020)’de yoksullaştıran büyümenin olmadığı sonucu doğrulanmıştır.

SONUÇ

Ülkeler yoksullukla ilgili pek çok iktisadi önlemlere başvurarak, gelişmişlik düzeylerini artırma yoluna gitmişlerdir. Bu önlemlerin arasında, işsizlik oranlarının düşürülmesi, eğitim yatırımları, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, alt yapı yatırımları gibi stratejik faaliyetlerle gelişmişlik düzeylerine katkı sağlayabilirler. Ülkelerdeki sosyo-kültürel nedenlerin etkisiyle değişim bazen kolay olmamaktadır. Toplumsal normlar, ekonomik geçmiş ve cinsiyet gibi pek çok durum bu değişimin önüne set çekmektedir. Yoksulluk uzun vadede ve kapsamlı politikalarla mücadele edilmesi gereken bir konudur. Yoksulluk konusu farklı dönem ve farklı şekillerde incelenmeye devam edilmiştir. Yıllardır incelenen bu konu son dönemdeki özellikle Covid-19 pandemi dönemi ve dünya genelinde yaşanan savaşlar, ülke gruplarında daha fazla araştırılma yapılması ihtiyacını gündeme getirmiştir.

İşsizlik oranı, gelir kaybı, tüketim ve talepte düşüş, sosyal güvenlik ve yardımlara ekstra yük, psikolojik ve toplumsal etkiler, bölgesel eşitsizlik ve eğitim sonrası süreyle yeteneklerin körelmesi gibi sorunlarla yoksulluğu etkilemektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, istihdamda artış, ekonomide büyümeyi teşvik, altyapı yatırımları ve teknoloji transferi, sektörler arasında çeşitliliğin artması gibi yoksulluğa olumlu etkileri varken, yerli firmalarda iş kaybı, vergi gelirlerinde düşüş gibi nedenler de yoksulluğu olumsuz şekilde etkilemektedir. İş gücüne katılım oranı, iş gücüne katılımın yükselmesi, üretkenliğin beraberinde getirdiği iş fırsatları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sosyal güvenlik sistemlerindeki olumlu gelişmelerin beraberinde refahta artış getirmesi ve tüketimde artış gibi nedenlerle yoksulluğu etkilemektedir. Dış ticaret açığı, döviz kuru ve enflasyon, cari açık ve borçlanma, sanayide istihdam kaybı, ithalata bağımlılık gibi nedenlerle yoksulluğu olumsuz etkilerken, ürün yelpazesindeki artış, yeni teknoloji ve verimlilikte artışla yoksulluğu olumlu yönde etkilemektedir. Dışa açıklık oranı, ihracat pazarında genişleme, teknoloji transferi, tüketici refahı ve yabancı yatırımlardaki artışla yoksulluğu olumlu yönde etkilerken, küresel rekabetin azalması, işsizlik gibi nedenlerin de yoksulluğa olumsuz etkileri vardır. Dış borç stoku, borçların faizi, makroekonomik istikrarda olumsuzluk (enflasyon ve döviz kuru dalgalanmaları), politika kısıtlanmaları (borç veren ülke ve kuruluşlara karşı sorumluluk) yönünde yoksulluğu olumsuz etkilerken, yatırım ve kalkınmada artış ve ekonomik istikrar kontrolü gibi nedenler de yoksulluğu azaltma konusunda olumlu etkiye sahiptir. Yoksullaştıran büyümede Bhagwati'nin üzerinde durduğu dış ticaret

hadleri, ithalat fiyatlarının düşmesi, ihracat mal ve hizmetten elde edilen gelirin artması, dış ticaret gelirlerinde artış gibi konularla yoksulluğu azaltıcı yönlü etkisi varken, ithalat ve ihracattaki fiyat dalgalanmaları, ithal mal grubunun maliyetinin artması ve dış ticaretteki dengesizliklerin de yoksulluğa olumsuz etkileri mevcuttur.

Ele alınan ülke grupları içerisinde veri eksikliği nedeniyle, 1991-2021 yıllarına ait yoksullaştıran büyümeye ilk etkisi olan dış ticaret hadleri, emtia ticaret hadleri ve bunun yanında yoksulluğu etkileyeceği düşünülen; işsizlik oranı, doğrudan yabancı yatırımlar, işgücüne katılım oranı, dış ticaret açığı, dışa açıklık oranı ve dış borç stoku değişkenleriyle seçilmiş ülke gruplarına ait ülkelerle ekonometrik analiz yapılmıştır. Verilerin durağanlığı test edilmiş ve bu durağanlık neticesinde Panel ARDL; PMG tahmincisiyle uzun dönem, kısa dönem ve ülke katsayıları, MG ve DFE tahmincilerinin uzun dönem ve kısa dönem katsayıları incelenmiştir. İncelemeler neticesinde düşük gelirli ülkeler, alt orta gelirli ülkeler ve üst orta gelirli ülkelerde yoksullaştıran büyümenin varlığı araştırılmıştır.

Düşük gelirli ülkelerde Panel ARDL yöntemi PMG tahmincisi açısından sonuçlara bakıldığında; Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme olgusunda üzerinde durduğu, dış ticaret hadleri uzun ve kısa dönemde bir etkiye sahip değildir. Emtia ticaret hadlerinde, uzun dönemde bir azalış meydana gelerek yoksullaştıran büyümenin varlığı doğrulanmaktadır. Diğer yoksulluk değişkenlerimize baktığımızda, dış borç stoku büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Uzun dönem işgücüne katılım oranı büyümede azalışa sebep olmaktadır. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlarda büyümeyi artırmaktadır. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki büyümeyi artırmaktadır. Dışa açıklık oranı büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Uzun dönemde işsizlik oranı büyümede azalışa sebep olmaktadır. Düşük gelirli ülkelerin katsayıları sonuçlarına baktığımızda, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine, Gambiya, Madagaskar, Mali, Mozambik, Nijer ve Ruanda, kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, Burundi, Çad ve Togo kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamsız, Uganda kat sayısal olarak pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alt orta gelirli ülkelerde, Bhagwati'nin yoksullaştıran büyüme üzerinde durduğu ilk değişkenlerin Panel ARDL, PMG tahmincilerine bakıldığında, uzun dönemde dış ticaret hadleri büyümeyi azaltmaktadır. Emtia ticaret hadlerindeki değişim büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Dış borç stokundaki uzun

dönemdeki değişimin büyüme üzerinde etkisi bulunmamaktadır. İşgücüne katılım oranında uzun dönemdeki değişim büyümeyi herhangi bir şekilde etkilememektedir. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki değişim büyümeyi artırmaktadır. Uzun dönem dış ticaret açığındaki değişim büyümeyi artırırken kısa dönemde ise azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönem dışa açıklık oranındaki değişim büyümeyi artırmaktadır. Kısa dönemde işsizlik oranındaki değişim kişi başı geliri azaltmaktadır. Alt orta gelirli seçilmiş ülke grubunda, Cezayir, Bangladeş, Benin, Bolivya, Fildişi Sahili, Honduras, Hindistan, Kenya, Moritanya, Pakistan ve Tunus kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamsız, Cape Verde, Kamerun, Mısır, Gana, Haiti, Nikaragua, Filipinler, Senegal ve Tanzanya kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamlı, Fas kat sayısal olarak pozitif ve istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkiye sahiptir.

Üst orta gelirli ülkelerde, Panel ARDL tahmincisi PMG ile ilgili sonuçlarda, yoksullaştıran büyümeyle öncelikli ilişkilendirdiğimiz, uzun dönemde dış ticaret hadlerindeki değişim büyümeyi artırmaktadır. Uzun dönemde emtia ticaret hadlerindeki değişimin büyümeye etkisi bulunmamaktadır. Uzun dönemde ve kısa dönemde dış borç stokundaki değişim büyümeye etkisi tespit edilmemiştir. İşgücüne katılım oranındaki değişim büyümeyi artırmaktadır. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki değişim büyümeyi artırır. Uzun dönemde dış ticaret açığındaki değişim büyümeyi azaltmaktadır. Dışa açıklık oranındaki değişim büyümeye etkisi bulunmamaktadır. İşsizlik oranındaki değişim büyümede azalışa neden olmaktadır. Üst orta gelirli ülke grubundaki ülkelere, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Ekvador, Peru, Tayland ve Türkiye kat sayısal olarak negatif ve istatistiksel olarak anlamlı, Çin kat sayısal olarak pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, Kosta Rika ve Dominik Cumhuriyeti kat sayısal negatif ve anlamsız bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tokarick (2009), Ibrahim, Koomson, Aluko ve Opoku (2020), Barrett (1998) ve Sawada (2009)'daki gibi çalışmalarındaki yoksullaştıran büyüme hipotezi doğrulanmaktadır. Alt orta gelirli ülkelerde PMG tahmincisi göre, Koomson, Aluko ve Opoku (2020), Siddiqui, Ammad, Qadri ve Ansari (2020), Kumarasamy (2010) ve Sawada (2009) yoksullaştıran büyüme vardır. Sağlam ve Ayşegül (2018) yoksullaştıran büyümenin olmadığı sonucu reddedilmiştir. Üst orta gelirli ülke grubunda PMG tahmincisi sonuçlarına bakıldığında ise, Erk, Ateş ve Direkçi (1999),

Sağlam ve Egeli (2014), Cütcü ve Atış (2016), Aytekin ve Aksoy (2021) tezi doğrulanırken, Ateş (2005), Ateş ve Bostan (2007), Sarıdoğan ve Çetin (2016), Yiğit ve Yiğit (2018), Konak (2019), Aytekin (2021), Mendoza (1997), Todorova (2010), Zhuang ve Bai (2020) yoksullaştıran büyümenin var olduğu tezinin aksine sonuçlar görülmektedir.

Her ülkenin ticaret hadlerini iyileştirme konusunda izleyeceği politika; ülkenin jeopolitik, siyasi ve ekonomik koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Düşük gelirli ülkelerde ihracat ürünlerinde çeşitliliğe gidilmesi, katma değer konusunda yüksek ürünlerin üretimi, altyapı yatırımlarına verilen önemin artırılması, eğitim ve teknoloji konusunda teşvikler verilebilir. Ülkeler genel olarak, sanayi politikalarında iyileşme, serbest ticaret anlaşmaları, Ar-Ge yatırımlarını artırarak küresel pazarda rekabet güçlerini ellerinde bulunduracaklardır. Gelişmekte olan ülkelerde ticaret hadleri aleyhine gelişmesiyle beraber büyümenin sürdürülebilirliği konusunda zorlanmalar yaşarken, farklı stratejilere ihtiyaç duyarlar. Ticaret engelleri üzerinden izlenecek politikalar, yoksullaştıran büyüme üzerinde geçici bir çözüm niteliğindedir. Ticaret engellerinin belli başlı avantajlarının yanı sıra dezavantajları da mevcuttur. Yerli sanayi korunması ve iç pazardaki gelişimle ticaret engelleri ülkeye avantaj sağlarken, ticaret savaşları, kaynak tahsisindeki kayıplar ve tüketici fiyatlarında artış gibi nedenler de dezavantajı beraberinde getirmektedir. Çin ve Hindistan gibi ülkeler stratejik sektörlerini koruma konusunda kotalara başvurarak ticareti koruma yönünde ticaret hadlerindeki olumsuzluğu gidermeye çalışmaktadır. WTO üye ülkelerde ticaret faaliyetlerini korumak, ticaretin kolaylaştırılması, ticaret kapasitesinin artışı ve bunları düzenlemek üzerinde belli bir çerçeveye sahiptir. WTO'daki düzenlemeler bu kota uygulamalarının sınırlı ve geçici olması yönünde etki yapmaktadır. Dünya ticaretini düzenleyen kurumlar, ticaretin serbest, kapsayıcı ve sürdürülebilir şekilde gerçekleşmesini sağlamak konusunda sorumluluk almalıdırlar. Uluslararası ticaretin etkin ve etkili yürüyebilmesi için katkı sağlayabilirler.

Büyüme ve ticaretin ülkenin gelir dağılımındaki olumsuz etkilerin azaltılması konusunda çeşitli politikalar geliştirilebilir. Bu politikalarla gelir eşitsizliğinin azaltılması, sosyal adalet ve ekonomik anlamda geniş kesimlere fırsatların verilmesi gibi nedenler amaçlanabilir. Bu hedefler doğrultusunda, eğitim konusunda, nitelikli eğitimin artırılması ve mesleki eğitim programlarına destek verilmesi gerekmektedir. Vergi politikalarıyla, gelir grupları arasındaki adaletin gözetilmesi artırılmalıdır. İş

gücü piyasası konusunda, çalışma saatleri ve ücretlerdeki düzenlenmelerin ele alınması gerekmektedir. Ekonomik politikalar konusunda, sosyal devlet anlayışıyla toplumun tüm kesimlerinin ekonomik büyümenin faydalarına sahip olması, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) desteklenmesi gibi konularda güçlendirilmesi gerekmektedir. Kalkınma politikaları açısından, altyapı yatırımlarına verilen önemin artması, sağlık hizmetlerine ulaşım konusunda avantajlar sağlanmalıdır.

Küreselleşmenin etkilerinin hızlandığı, serbest ticaret politikalarının önem kazandığı, küresel krizlerin, salgınların ve savaşların yaşandığı bir toplumda bulunmaktayız. Küreselleşmenin hız kesmeden artışıyla beraber gelir eşitsizliğindeki artışı da beraberinde getirmiş, ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkları daha da belirginleştirmiştir. Yoksullaştıran büyüme olgusunun etkilerini azaltmak için gelir dağılımını düzeltmeye yönelik vergi politikaları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi artırıcı önlemler, sosyal güvenlik ağlarının güçlendirilmesi gibi adımlar atılabilir. Ayrıca yoksulluğun azaltılmasında, ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmak için çevresel ve sosyal faktörleri göz önünde bulunduran politikalar benimsenmesi toplumun refahını artıracaktır. Gelir sisteminin adil işlemesi, yüksek gelir gruplarından alınabilecek daha fazla vergi de yoksulluğu azaltmada etkili olacaktır. Asgari ücretlerde yükselişler, emekçi kesimin emeğini alması gibi durumlar neticesinde yaşam standartları yükselebilir. Uluslararası iş birliği ve kalkınmayı destekleyen kuruluşlarından elde edilen kaynakların etkin bir şekilde kullanılması toplumsal refahı artırma yönünde önemli bir adım olacaktır. Düşük gelirli ülke grubunda yer alan madencilik faaliyetlerinin ülke ekonomisine katkısının sağlanmaması ülkenin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Son dönemde yaşadığımız Covid-19 pandemisiyle ve dünyadaki savaşlar nedeniyle ülkeler daha da büyük ekonomik zorluklar yaşamışlardır. Bu etkiler neticesinde ülkeler büyümelerini artırmak için belli başlı makroekonomik politikaları benimsemişlerdir. Bu politikaların yanında sıkılaşma eğilimi de ülkelerde görülmektedir. Çalıştığımız ülke gruplarında bu sıkılaşmanın halk düzeyinde değil kamu harcamalarında yapılması ülkelerde vatandaşların gelir seviyesinin daha da kötü etkilenmesinin önüne geçecektir. Dış ticaret politikalarının yeniden değerlendirilmesi dış ticaret hadlerinde oluşan dengesizlikleri azaltmaya yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adams, S., Sakyi, D., & Opoku, E. (2016). Capital Inflows and Domestic Investment in Sub-Saharan Africa: Evidence from Pooled Mean Group (PMG) Estimation Approach. *Foreign Trade Review*, 51(4), 328-343.
- Alston, J. M., & Martin, W. J. (1995). Reversal of Fortune: Immiserizing Technical Change in Agriculture. *American Journal of Agricultural Economics*, 77(2), 251-259.
- Atasever, G. (2021). Türkiye Ekonomisine Kaldoryan Bakış (1980-2020). *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(1), 59-80.
- Ateş, İ. (2005). "Türkiye Dış Ticaretinde Gelişmeler ve Yoksullaştıran Büyüme (1993-2003)". Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Ateş, İ., & Bostan, A. (2007). Türkiye'de Dış Ticaretin Serbestleşmesi ve Yoksullaştıran Büyüme (1989-2004). *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18.
- Aytekin, İ. (2021). Türkiye'de Yoksullaştıran Büyüme ve Turizm Sektörü. M. Mete (Dü.) içinde, *İktisadi ve İdari Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirme* (Cilt 2, s. 307-323). Ankara, Çankaya: Gece Kitaploöü.
- Aytekin, İ., & Aksoy, E. (2021). Yoksullaştıran Büyüme Teorisinin Kuru Kayısı İhracatına Uygulanması: Türkiye Örneği. *Fiscaoeconomia*, 5(2), 538-555.
- Badet, J. (2021). Sömürge Para Sisteminin Ekonomik Etkileri: CFA Frangı ve Afrika Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3(1), s. 36-51.
- Barrett, C. B. (1998). Immiserized Growth in Liberalized Agriculture. *World Development*, 26(5), 743-753.
- Batra, R., & Scully, G. W. (1971). The Theory of Wage Differentials: Welfare and Immiserizing Growth. *Journal of International Economics*, 1(2), 241-247.
- Batra, R., & Pattanaik, P. K. (1970). Domestic Distortions and the Gains from Trade. *The Economic Journal*, 80(319), 638-649.
- BBC. (2023ab). 01 21, 2024 tarihinde BBC Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13890416> adresinden alındı
- BBC. (2023ac). 01 21, 2024 tarihinde BBC Nigeria Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13943662> adresinden alındı

- BBC. (2023aç). 01 26, 2024 tarihinde BBC Nicaragua: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-19735631> adresinden alındı
- BBC. (2023ad). 01 21, 2024 tarihinde BBC Central African Republic Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13150040> adresinden alındı
- BBC. (2023ai). 01 29, 2024 tarihinde BBC Tailand County Profile: <https://www.bbc.com/news/world-asia-15581957> adresinden alındı
- BBC. (2023a1, 05 02). 01 27, 2024 tarihinde BBC Tanzania Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-africa-14095776> adresinden alındı
- BBC. (2023ç, 02 07). 01 23, 2024 tarihinde BBC Bolivia Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-18727507> adresinden alındı
- BBC. (20231, 08 25). 01 28, 2024 tarihinde BBC China Country Profiles: <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13017877> adresinden alındı
- BBC. (2023ö). 01 21, 2024 tarihinde BBC Guinea Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13442051> adresinden alındı
- BBC. (2023r, 04 21). 01 25, 2024 tarihinde BBC India Profile: <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-12557384> adresinden alındı
- BBC. (2023t, 09 04). 01 25, 2024 tarihinde BBC Kenya Profile: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13681341> adresinden alındı
- BBC. (2023v, 04 26). 01 21, 2024 tarihinde BBC Madagascar Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13861843> adresinden alındı
- BBC. (2023y, 04 26). 01 21, 2024 tarihinde BBC Mali Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13881370> adresinden alındı
- BBC. (2024a, 01 08). 01 27, 2024 tarihinde BBC Argentina Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-18707514> adresinden alındı
- BBC. (2024j, 01 15). 01 29, 2024 tarihinde BBC Ecuador Country Profile: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-19331501> adresinden alındı
- Behnezhad, S., Razmi, S., & Sadati, S. (2021). The Role of Conditions in the Impact of Economic Growth on Poverty. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 77-85.
- Beladi, H., & Naqvi, N. (1988). Urban Unemployment and Non-Immiserizing Growth. *Journal of Development Economics*, 28, 365-376.
- Bhagwati, J. (1958). Immiserizing Growth: A Geometrical Note. *The Review of Economic Studies*, 25(3), 201-205.

- Bhagwati, J. (1968). Distortions and Immiserizing Growth: A Generalization. *The Review of Economic Studies*, 35(4), 481-485.
- Bhagwati, J. (1988). Poverty and Public Policy. *World Development*, 16(5), 539-555.
- Bhattacharyya, A., & Biswas, B. (1987). Specific Factors, Unemployment, and Immiserizing Growth. *Economic Research Institute Study Papers*.
- BIODEV2030. (2024). 01 22, 2024 tarihinde BIODEV2030: <https://www.biodev2030.org/wp-content/uploads/2023/01/Guinea-country-profile.pdf> adresinden alındı
- Biswas, R. (2013). Capital Inflow, Import Volume and Immiserizing Growth. *Keio Economic Studies*, 49, 31-44.
- BNUB. (2024). 01 21, 2024 tarihinde UNITED NATIONS OFFICE IN BURUNDI: <https://bnub.unmissions.org/country-profile> adresinden alındı
- Brecher, R. A., & Diaz Alejandro, C. F. (1977). Tariffs, Foreign Capital and Immiserizing Growth. *Journal of International Economics*, 7(4), 317-322.
- Breusch, T., & Pagan, A. (1980). The Lagrange Multiplier Test its Applications to Model Specification in Econometrics. *Review of Economic Studies*, 239-253.
- Brock, P. L., & Turnovsky, S. J. (1993). The Growth and Welfare Consequences of Differential Tariffs. *International Economic Review*, 34(4), 765-794.
- CATO. (2023, 03 15). 9 10, 2022 tarihinde CATO: <https://www.cato.org/commentary/hankes-2020-misery-index-whos-miserable-whos-happy> adresinden alındı
- Chang, G., Yang, S., & Chang, K. (2018). The Immiserizing Growth During the Period of China's Cultural Revolution. *The Chinese Economy*, 51(5), 387-396.
- Chao, C., & Yu, S. (1991). Immiserizing Growth for a Quota-Distorted Small Economy under Variable Returns to Scale. *The Canadian Journal of Economics*, 24(3), 686-692.
- Choi, E. K. (2001). Neighbour-Immiserizing Growth: The Asian Crisis. *The Japanese Economic Review*, 52(4), 405-416.
- Choi, H. (2022, 9 2002). *Disproving Jagdish Bhagwati's Immiserizing Growth 2*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4216023. adresinden alındı
- Clarete, R. L., & Whalley, J. (1994). Immiserizing Growth and Endogenous Protection. *Journal of Development Economics*, 45(1), 121-133.

- Collie, D. (2012). Immiserizing Growth and the Metzler Paradox in the Ricarian Model. *International Economic Journal*, 26(1), 141-154.
- Constantopoulos, M. (1974). The Possibility of Dynamic Immiserizing Growth: A Disproof. *Journal of Economic Studies*, 1(2), 135-143.
- Çütcü, İ., & Atış, M. (2016, July-Aug). Poverty-Growth and Social Policies: The Analysis of Immiserizing Growth Hypothesis on Turkey. *International Journal of Economics and Research*, 7(4), s. 45-57.
- De Hoyos, R., & Sarafidis, V. (2006). Testing for cross-sectional dependence in panel-data models. *The Stata Journal*, 6(4), 482-496.
- Dluhosch, B., Horgos, D., & Zimmermann, K. W. (2015). EU Enlargement and Satisfaction with Democracy: A Peculiar Case of Immiserizing Growth. *Constitutional Political Economy*, 27(3), 273-298.
- Dumitrescu, E.-I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29, 1450-1460.
- Dumitrescu, E.-I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29, 1450-1460.
- Edgeworth, F. Y. (1894). The Theory of International Values. *The Economic Journal*, 4(13), 35-50.
- Erk, N., Ateş, S., & Direkçi, T. (1999). Gümrük Birliği Sonrası Türkiye Dış Ticareti'ne Yoksullaştıran Büyüme Hipotezi Çerçevesinde Bakış: Zaman Serisi Analizi. *Uluslararası ODTÜ Ekonomi Kongresi III*. Ankara.
- GIEPA. (2024). 01 22, 2024 tarihinde Gambia Investment and Export Promotion Agency: <https://www.giepa.gm/invest-in-gambia/country-profile/> adresinden alındı
- Gilbert, J., & Tower, E. (2002). Protectionism, Labor Mobility, and Immiserizing Growth in Developing Economies. *Economics Letters*, 75, 135-140.
- Gu, T., & Kulkarni, K. (2022). From Vanilla to Immiserizing Growth, Better Economy and Worse Living Conditions: A Case of Madagascar. *SIBM Pune Research Journal*(24), 1-8.
- Gül, E., & Kamacı, A. (2012). Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Bir Panel Veri Analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(3), 81-91.
- Hands, D. W. (1986). Gross Substitutes and Immiserizing Growth. *Economics Letters*, 21(4), 353-356.
- Hazari, B. R., & Sgro, P. M. (1998). Foreign Capital Inflow and Regional Immiserization. *Journal of Economic Integration*, 13(3), 485-498.

- Hazari, B. R., & Sgro, P. M. (2004). Tourism, Guest Workers and Resident Immiserization. *Tourism, Trade and National Welfare* (s. 99-132). içinde
- Husted, S., & Melvin, M. (2013). *International Economics* (Cilt 9.basım). United States: Pearson.
- Ibrahim, M., Koomson, I., Aluko, O. A., & Opoku, E. E. (2020). Re-examining Bhagwati Hypothesis: The Case of Some Selected Countires in Sub-Saharan Africa. *Transnational Corporations Reviews*, 13(3), 334-345.
- ILO*. (2022). 10 18, 2022 tarihinde International Labor Organization: https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer47/?lang=en&segment=indicator&id=EAR_4MMN_CUR_NB_A&ref_area=TUR adresinden alındı
- ILO*. (2022). 11 10, 2022 tarihinde International Labor Organization: <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-income/> adresinden alındı
- ILO*. (2023). 04 10, 2023 tarihinde International Labour Organization: https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer8/?lang=en&id=SDG_0111_SEX_AGE_RT_A adresinden alındı
- ILO*. (2023). 03 25, 2023 tarihinde International Labour Organization: https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer47/?lang=en&id=SDG_1041_NO_C_RT_A adresinden alındı
- ILO*. (2023). 03 15, 2023 tarihinde International Labor Organization: https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer8/?lang=en&id=SDG_0111_SEX_AGE_RT_A adresinden alındı
- IMF*. (2023). 05 05, 2023 tarihinde International Monetary Fund: <https://data.imf.org/?sk=2cddccb8-0b59-43e9-b6a0-59210d5605d2> adresinden alındı
- IMF*. (2023a). 05 05, 2023 tarihinde International Monetary Fund: <https://www.imf.org/en/Countries/MOZ> adresinden alındı
- IMF*. (2023b). 04 10, 2023 tarihinde International Monetary Fund: <https://www.imf.org/en/Countries/RWA> adresinden alındı
- IMF*. (2023c). 04 10, 2023 tarihinde International Monetary Fund: <https://www.imf.org/en/Countries/UGA> adresinden alındı
- IMF*. (2023ç). 04 10, 2023 tarihinde International Monetary Fund: <https://www.imf.org/en/Countries/BEN> adresinden alındı
- IMF*. (2023d). 04 10, 2023 tarihinde International Monetary Fund: <https://www.imf.org/en/Countries/BGD> adresinden alındı

- IMF. (2023e). 04 10, 2023 tarihinde International Monetary Fund: <https://www.imf.org/en/Countries/ARG> adresinden alındı
- Jawaid, S., & Raza, S. (2013). Effects of Terms of Trade on Growth Performance of India. *Economic Modelling*, 33, 940-946.
- Jawaid, S., Qureshi, M., & Ali, S. (2020). Does Immiserizing Growth Exist? Evidence from World's Top Trading Nations. *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*, 14(2), 124-148.
- Johnson, H. G. (1967). The Possibility of Income Losses From Increased Efficiency or Factor Accumulation in the Presence of Tariffs. *The Economic Journal*, 77(305), 151-154.
- Kaempfer, W. G. (1989). Immiserizing Growth with Globally Optimal Policies. *Journal of Economic Studies*, 16(1), 54-60.
- Kalumbu, S., & Sheefeni, J. (2014). Terms of Trade and Economic Growth in Namibia. *International Review of Research in Emerging Markets and the Global Economy*, 1(3), 90-101.
- Kanbur, R., & Mukherjee, D. (2007). Poverty, Relative to the Ability to Eradicate it: An Index of Poverty Reduction Failure. *Economics Letters*, 97(1), 52-57.
- Koç, H., & Güvenbaş, S. D. (2019). https://www.researchgate.net/profile/Havva-Koc/publication/337343935_YOKSULLASTIRAN_BUYUME_CERCEVESINDE_BIR_ANALIZ_TURKIYE_ORNEGI/links/5e29d19592851c3aadd50893/YOKSULLASTIRAN-BUYUME-CERCEVESINDE-BIR-ANALIZ-TURKIYE-ORNEGI.pdf.
- Konak, A. (2019). Ticari Liberalizasyon Kapsamında Yoksullaştırıcı Büyüme Hipotezi Geçerli mi?: Türkiye Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(1), 34-55.
- Kumarasamy, D. (2010). Foreign Direct Investment, Export and Economic Growth in India: An Application of ARDL Model. *Asian African Journal of Economics and Econometrics*, 10(2), s. 245-259.
- Küresel Amaçlar. (2023a). 03 20, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/yoksulluga-son/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar. (2023b). 03 20, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/acliga-son/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar. (2023c). 03 20, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/saglik-ve-kaliteli-yasam/> adresinden alındı

- Küresel Amaçlar.* (2023ç). 03 20, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/nitelikli-egitim/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023d). 03 21, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/toplumsal-cinsiyet-esitligi/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023e). 03 20, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/temiz-su-ve-sanitasyon/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023f). 03 20, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/erisilebilir-ve-temiz-enerji/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023g). 03 22, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/insana-yakisir-is-ve-ekonomik-buyume/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023h). 03 20, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sanayi-yenilikcilik-ve-altyapi/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023i). 03 21, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/surdurulebilir-sehirler-ve-topluluklar/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023ı). 03 21, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/esitsizliklerin-azaltilmasi/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023j). 03 22, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sorumlu-uretim-ve-tuketim/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023k). 03 22, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/iklim-eylemi/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023l). 03 21, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sudaki-yasam/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023m). 03 21, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/karasal-yasam/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar.* (2023n, 03 20). Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> adresinden alındı

- Küresel Amaçlar*. (2023n). 03 22, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/baris-adalet-ve-guclu-kurumlar/> adresinden alındı
- Küresel Amaçlar*. (2023o). 03 22, 2023 tarihinde Küresel Amaçlar: <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/amaclar-icin-ortakliklar/> adresinden alındı
- Levin, A., Lin, C.-F., & Chu, C.-S. J. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
- Matsuyama, K. (1991). Immiserizing Growth in Diamond's Overlapping Generations Model: Exposition. *International Economic Review*, 32(1), 251-262.
- Melvin, J. R. (1969). Demand Conditions and Immiserizing Growth. *The American Economic Review*, 59(4), 604-606.
- Mendoza, E. (1997). Terms-of-Trade Uncertainty and Economic Growth. *Journal of Development Economics*, 54(2), 323-356.
- Minabe, N. (1981). Tariffs, Capital Export and Immiserizing Growth. *Journal of International Economics*, 11(1), 117-121.
- Mondal, D. (2014). Private Provision of Public Good and Immiserizing Growth. *Social Choice and Welfare*, 45(1), 29-49.
- (2023). *Orta Vadeli Program (2024-2026)*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Pesaran, M. H. (2003). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence.
- Pesaran, M. H. (2007). A SIMPLE PANEL UNIT ROOT TEST IN THE PRESENCE OF CROSS-SECTION DEPENDENCE. *Journal of Applied Econometrics*(22), 265-312. doi:10.1002/jae.951
- Pesaran, M. H. (2012). Testing Weak Cross-Sectional Dependence in Large Panels.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142, 50-93.
- Ploch, L., & Cook, N. (2012). Madagascar's Political Crisis. *Congressional Research Service* (s. 1-19). CRS Report for Congress.
- Redor, D., & Saadi, M. (2011). International Technology Transfer to Developing Countries: When is It Immiserizing? *Revue D'économie Politique*, 121(3), 409-433.

- Sağlam, Y., & Ayşegül, Ç. (2018). Immiserizing Growth in Next-Eleven: The Effect of Real Exchange Rate on Trade. *IZCEAS'18*, (s. 2491-2505). İzmir.
- Sağlam, Y., & Egeli, H. A. (2014). Reel Döviz Kuru'nun Dış Ticaret Üzerine Etkisi ve Yoksullaştıran Büyüme: 2003-2013. *International Conference on Eurasian Economies*, (s. 1-9).
- Salvatore, D. (2013). *International Economics* (11 th b.). United States.
- Sarıdoğan, H. Ö., & Çetin, D. (2016). Turizm ve Yoksullaştıran Büyüme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 922-932.
- Sarker, S., Gilbert, J., & Oladi, R. (2008). Adjustment Costs and Immiserizing Growth in LDCs. *Review of Development Economics*, 12(4), 779-791.
- Sawada, Y. (2003). Immiserizing Growth: an Empirical Evaluation. *Working Paper, CIRJE*, 235, 1-19.
- Sawada, Y. (2009). The Immiserizing Growth: An Empirical Evaluation. *Applied Economics*, 41(13), 161-1620.
- Sen, K. (2019). Political Settlements and Immiserizing Growth Episodes. P. Shaffer, P. Kanbur, & R. Sandbrook içinde, *Immiserizing Growth When Growth Fails the Poor* (s. 85-135). United Kingdom: Oxford Univeristy Press.
- Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası İktisat* (21. b.). İstanbul: Yılmaz.
- Shaffer, P. (2016). *Immiserizing Growth: A Research Agenda*. 03 10, 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Paul-Shaffer-2/publication/306176882_Immiserizing_Growth_A_Research_Agenda/links/57b331de08aeac3177848e98/Immiserizing-Growth-A-Research-Agenda.pdf adresinden alındı
- Shaffer, P. (2019). Immiserizing Growth: An Overview. P. Shaffer, R. Kanbur, & R. Sandbrook içinde, *Immiserizing Growth When Growth Fails the Poor* (s. 21-52). United Kingdom: Oxford Univeristy Press.
- Sıddıqui, A. H., Ammad, S., Qadri, F. S., & Ansari, J. A. (2020). Immiserizing Growth Pattern of Pakistan's Export 2014-2018. Analysis Based on Comparative Advantage and Unit Value Structure. *Journal of Applied Economic Sciences*, 2(68), 446-457.
- Singh, T. (2022). Do Terms of Trade Affect Economic Growth? Robust Evidence from India. *Economics of Transition and Institutional Change*, 1-31.
- Şahin, L. (2021). Immiserizing Growth: A Panel Data Approach for Selectes Countries. *İzmir İktisat Dergisi*, 36(4), 738-744.

- Teichman, J. (2019). The Politics of Immiserizing Growth: Mexico in Comparative Perspective. P. Shaffer, R. Kanbur, & R. Sandbrook içinde, *Immiserizing Growth When Growth Fails the Poor* (s. 55-84). United Kingdom: Oxford University Press.
- Todorova, T. (2010). World Demand as a Determinant of Immiserizing Growth. *İbusiness*, 2(3), 255-267.
- Tokarick, S. (2009, Mayıs). *Should Countries Worry About Immiserizing Growth?* Mart 3, 2022 tarihinde <https://www.etsg.org/ETSG2016/Papers/249.pdf> adresinden alındı
- United Nations Development Programme. (2023). 03 15, 2023 tarihinde Human Development Reports: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> adresinden alındı
- UNSTATs. (2023, 05 04). <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/goal-01/> adresinden alındı
- WID. (2023). 03 15, 2023 tarihinde World Inequality Database: https://wid.world/world/#sptinc_p90p100_z/US;FR;DE;CN;ZA;GB;WO;DZ/last/eu/k/p/yearly/s/false/24.722500000000004/80/curve/false/country adresinden alındı
- Wong, H. (2009). Terms of Trade and Economic Growth in Japan and Korea : an Empirical Analysis. *Emprical Economics*, 38(1), 139-158.
- World Bank. (2023). 11 8, 2022 tarihinde World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GAPS> adresinden alındı
- World Bank. (2023). 10 8, 2022 tarihinde World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.UMIC.GP> adresinden alındı
- World Bank. (2023). 10 8, 2022 tarihinde World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY> adresinden alındı
- World Bank. (2023 ad, 10 27). 01 21, 2024 tarihinde World Bank Central African Republic Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/centralafricanrepublic/overview> adresinden alındı
- World Bank. (2023 b, 10 04). 01 23, 2024 tarihinde World Bank Bangladesh Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/bangladesh/overview> adresinden alındı
- World Bank. (2023 g, 10 08). 01 20, 2024 tarihinde World Bank Algeria Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/algeria> adresinden alındı

World Bank. (2023 ö, 10 27). 01 21, 2024 tarihinde World Bank Guinea Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/guinea/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023a, 10 02). 01 27, 2024 tarihinde World Bank Argentina Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/argentina/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023aa, 09 29). 01 25, 2024 tarihinde World Bank Mauritania Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/mauritania/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023ab, 10 27). 01 21, 2024 tarihinde World Bank Mozambique Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/mozambique/overview#:~:text=Moza mbique%20borders%20Tanzania%2C%20Malawi%2C%20Zambia,and%20 work%20in%20rural%20areas.> adresinden alındı

World Bank. (2023ac, 10 27). 01 21, 2024 tarihinde World Bank Niger Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/niger/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023aç, 10 04). 01 25, 2024 tarihinde World Bank Nicaragua Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/nicaragua/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023ae, 10 04). 01 26, 2024 tarihinde World Bank Pakistan Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/pakistan/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023af, 10 05). 01 29, 2024 tarihinde World Bank Peru Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/peru/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023ag, 10 27). 01 21, 2024 tarihinde World Bank Rwanda Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/rwanda/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023ah, 09 26). 01 27, 2024 tarihinde World Bank Senegal Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/senegal/overview#1> adresinden alındı

World Bank. (2023ai, 04 14). 01 29, 2024 tarihinde World Bank Thailand Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/thailand/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023ai, 09 14). 01 27, 2024 tarihinde World Bank Tanzania Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/tanzania/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023aj, 10 29). 01 22, 2024 tarihinde World Bank Togo Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/togo/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023ak, 11 29). 01 27, 2024 tarihinde World Bank Tunisia Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/tunisia/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023am, 04 27). 01 22, 2024 tarihinde World Bank Uganda Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/uganda/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023c, 01 29). 01 23, 2024 tarihinde World Bank Benin Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/benin/overview#1> adresinden alındı

World Bank. (2023ç, 10 02). 01 23, 2024 tarihinde World Bank Bolivia Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/bolivia/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023d, 10 09). 01 28, 2024 tarihinde World Bank Brazil Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/brazil/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023f, 10 05). 01 24, 2024 tarihinde World Bank Cape Verde: <https://www.worldbank.org/en/country/caboverde/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023h, 10 27). 01 21, 2024 tarihinde World Bank Chad Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/chad/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023i, 10 04). 01 28, 2024 tarihinde World Bank Dominican Republic: <https://www.worldbank.org/en/country/dominicanrepublic/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023ı, 04 20). 01 28, 2024 tarihinde World Bank China Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview#1> adresinden alındı

World Bank. (2023k, 11 15). 01 15, 2024 tarihinde World Bank Morocco Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/morocco/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023l, 09 29). 01 24, 2024 tarihinde World Bank Côte d'Ivoire Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/cotedivoire/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023m, 11 21). 01 27, 2024 tarihinde World Bank Philippines Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/philippines/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023o, 10 04). 01 24, 2024 tarihinde World Bank Ghana Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/ghana/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023p, 10 26). 01 24, 2024 tarihinde World Bank Haiti Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/haiti/overview#2> adresinden alındı

World Bank. (2023r, 09 27). 01 25, 2024 tarihinde World Bank India Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/india/overview#2> adresinden alındı

World Bank. (2023s, 10 04). 01 25, 2024 tarihinde World Bank Honduras Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/honduras/overview#2> adresinden alındı

World Bank. (2023ş, 09 26). 01 24, 2024 tarihinde World Bank Cameroon Overview: <https://www.worldbank.org/en/country/cameroon/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023t, 09 19). 01 25, 2024 tarihinde World Bank Kenya Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/kenya/overview#2> adresinden alındı

World Bank. (2023u, 07 07). 01 24, 2024 tarihinde World Bank Colombia Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/colombia/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023ü, 10 04). 01 25, 2024 tarihinde World Bank Costa Rica Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/costarica/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023y, 10 27). 01 21, 2024 tarihinde World Bank Mali Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/mali/overview> adresinden alındı

World Bank. (2023z, 10 10). 01 24, 2024 tarihinde World Bank Egypt Overview:
<https://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/BN.KLT.DINV.CD> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.ZS> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/TX.UVI.MRCH.XD.WD> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/TM.UVI.MRCH.XD.WD> adresinden alındı

World Bank Data. (2023, 03 25).
<https://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.GN.ZS> adresinden alındı

Worldbank. (2022, 06 10.). <https://pip.worldbank.org/#> adresinden alındı

WTO. (2024). 03 10, 2024 tarihinde WTO:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CF_e.pdf adresinden alındı

WTO. (2024). 03 10, 2024 tarihinde
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/GN_e.pdf adresinden alındı

WTO. (2024). 03 11, 2024 tarihinde
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/GM_e.pdf adresinden alındı

WTO. (2024a). 03 12, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles 2013:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/AR_e.pdf adresinden alındı

WTO. (2024aa). 03 21, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/MR_e.pdf adresinden alındı

WTO. (2024ab). 03 10, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/MZ_e.pdf adresinden alındı

WTO. (2024ac). 03 18, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/NE_e.pdf adresinden alındı

WTO. (2024aç). 03 21, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/NI_e.pdf adresinden alındı

WTO. (2024ad). 03 21, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/CF_e.pdf adresinden alındı

- WTO.* (2024ae). 03 18, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/PK_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024af). 03 12, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/PE_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ag). 03 10, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/RW_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ah). 03 11, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/SN_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ai). 03 15, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/TH_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ai). 03 15, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/TZ_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024aj). 03 20, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/TG_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ak). 03 15, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/TN_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024al). 03 18, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/TR_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024am). 03 05, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/UG_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024b). 03 10, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/BD_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024c). 03 01, 2024 tarihinde World Trade Organization trade Profiles 2013:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/BJ_e.pdf adresinden alındı

- WTO.* (2024ç). 03 15, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles 2013:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/BO_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024d). 03 09, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles 2013:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/BR_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024e). 03 03, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/BI_E.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024f). 03 20, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CV_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024g). 03 20, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/DZ_E.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024i). 03 19, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/DO_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ı). 03 21, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CN_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024j). 03 21, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/EC_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024k). 03 11, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/MA_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024l). 03 11, 2024 tarihinde World Trade Organiztaion Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CI_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024m). 03 11, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/PH_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024n). 03 10, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles:
https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/GM_E.pdf adresinden alındı

- WTO.* (2024o). 03 12, 2024 tarihinde World Trade Organization: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/GH_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ö). 03 18, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/GN_E.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024p). 03 11, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/HT_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024r). 03 21, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/IN_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024s). 03 18, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/HN_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ş). 03 18, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CM_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024t). 03 21, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/KE_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024u). 03 11, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CO_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024ü). 03 18, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/CR_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024v). 03 11, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profiles: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/MG_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024y). 03 12, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/ML_e.pdf adresinden alındı
- WTO.* (2024z). 03 18, 2024 tarihinde World Trade Organization Trade Profile: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/EG_e.pdf adresinden alındı

- Yabuuchi, S. (1982). A Note on Tarif-Induced Capital Inflow and Immiserization in the Presence of Taxation of Foreign Profits. *Journal of International Economics*, 12((1-2)), 183-189.
- Yeh, Y. H. (1999). Tariffs, Import Quotas, Voluntary Export Restraints and Immiserizing Growth. *The American Economist*, 43(1), 88-90.
- Yeh, Y.-H. (1988). Technological Progress, Immiserizing Growth and Income Distribution. *Jorunal of International Economic Integration*, 3(2), 73-77.
- Yiğit, M., & Yiğit, A. G. (2018). Yoksullaştırıcı Büyüme Hipotezinin Sınanması: 2003-2018. *İzmir International Congress on Economics and Administrative Sciences*, 2103-2114.
- Young, L., & Miyagiwa, K. (1986). International Investment and Immiserizing Growth. *Jorunal of International Economics*, 20, 171-178.
- Zhuang, R., & Bai, G. (2020). Did China Fall into “Immiserizing Growth”: Analysis Based on Chinese NBTT and ITT in 1980-2008. *The Journal of Economics*, 35-45.

